

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

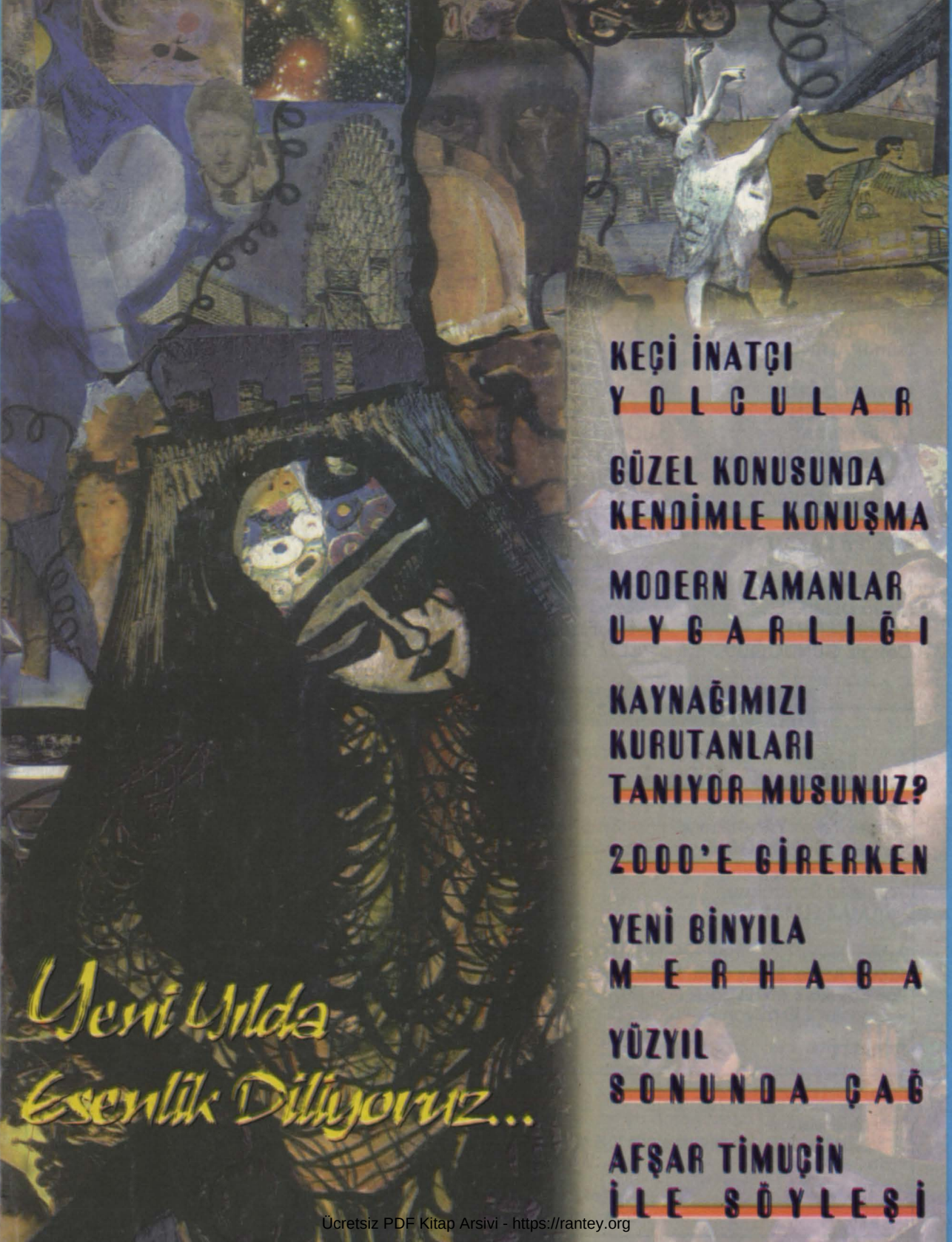
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>



KEÇİ İNATÇI
Y O L C U L A R

GÜZEL KONUSUNDA
KENDİMLE KONUŞMA

MODERN ZAMANLAR
U Y G A R L I Ğ I

KAYNAĞIMIZI
KURUTANLARI
TANIYOR MUSUNUZ?

2000'E GİRERKEN

YENİ BİNYILA
M E R H A B A

YÜZYIL
S O N U N D A Ç A Ğ

AFŞAR TİMUÇİN
İ L E S Ö Y L E Ş İ

*Yeni Yılda
Esenlik Diliyoruz...*

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	KEÇİ İNATÇI YOLCULAR	1
Afşar TİMUÇİN	"GÜZEL" KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA	3
Öztürk TATAR	BİR MEVSİM DAHA YAŞLANDIK (Şiir)	5
Temel DEMİNER	MODERN ZAMANLAR UYGARLIĞI	6
Sinan KÖSEOĞLU	CESETLER Kİ BU KONUŞAN, SUS BE ÇOCUK (Şiir)	11
K.MİZİEV-A.NECDET	MIHAİL LERMONTOV	12
Mehmet ESATOĞLU	KAYNAĞIMIZI KURUTANLARI TANIYOR MUSUNUZ?	13
Abdullah İLKER	KAHTA ÇAYI'NA AKŞAM ÜSTLERİ (Şiir)	16
Berrin TAŞ	2000'E GİRERKEN	17
Serfer ACİM	YENİ BİNYILA MERHABA	20
Gürcan ARITÜRK	YÜZYIL SONUNDA ÇAĞ	21
Hasan YÜKSEL	MARDİN (Şiir)	23
Yalçın KÜÇÜK	BÜYÜK ŞAİRİMİZİN GEMİSİNE ÇIK	24
Emine ERBAŞ	YÜKSEK YÜKSEK DAĞLARA KUR EVİNİ (Şiir)	25
Oktay ÇELİK	OSMANLI'DA EĞLENCENİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ (II)	26
S.Sırrı KAZDAL	KURT (Şiir)	29
Tony GRİST	TANRI-ÖLÜMSÜZ, GÖRÜNMEZ, BÖLÜNMEZ?	30
Sabahattin YALKIN	SUYU ÇEKİLMİŞ BULUT (Şiir)	31
İ.Kemal KARADAYI	CAN'CIL	32
Gün ALTAY	BALIKLAR (Şiir)	32
Günel ALTINTAŞ	FINDIK KIRAN SÖZLER: 3'TEN	33
	NİÇİN KENDİNİZİ ÖLDÜRMÜYORSUNUZ?	34
Hayri EROĞLU	BULUTLARDA	39
Asım GÖNEN	VARILDIKÇA VARILMAYAN (Şii)	40
Mutlu MURAT	BOYUT OTO-STOPÇUSU	41
Ayhan ERGÜN	KİM O (Şiir)	42
Vedat YAZICI	MARTI'YA BODRUM MEKTUBU (2)	43
Mustafa GÖKSOY	ŞiirLER	44
Ekrem ATAER	BİRLİKTE DİNLEVELİM	45
Müslüm KABADAYI	EDEBİYATIMIZDA ANTAKYA	46
	İNSANCIL'A MEKTUP	49
Mehmet AKKAYA	AFŞAR TİMUÇİN'LE SÖYLEŞİ	50
Molla DEMİREL	ARAYIŞ (Şiir)	59
Vedat ÇETİN	GERÇEK AŞKLAR (ÖYKÜ)	60
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCEİ	62

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi BERRİN TAŞ	Kurum Yazmanı ŞADIYE GÜLE	Kapak Tasarımı YUSUF ASLAN
Genel Yayın Yönetmeni CENGİZ GÜNDOĞDU	Sanat Danışmanı MEHMET ESATOĞLU	Ofset Hazırlık DENİZ SARAÇ
Yazı İşleri Sorumlusu YILMAZ ELMAS	Kapak Resmi EMEL AKBAY	Baskı ILICAK MATBAASI

Adres: İstiklal Çad. İpek Sok. No.10 Zafer Han Beyoğlu-İstanbul Tel./Fax. (0212) 249 80 19

Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul

İlan Koşulları: Arka kapak (Renkli) 150 milyon TL. Arka Kapak (İç) 140 milyon TL.

İç sayfalar 130 milyon TL. Kutu ile (5 cmx5 cm) 20 milyon TL.

SAYI: 111

ABONE KOŞULLARI

ISSN 1300-4158

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 12.000.000 TL.

Yurtiçi Ödemeler İçin

Tiş Bankası Çağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905

Posta Ceki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM. ya da 125 \$

Yurtdışı Ödemeler İçin

T.İ.Ş. Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Mark Hesabı)

Ödeme: Berrin TAS adına yapılacaktır.

- Sırsız-1 Df Kitap Alımı- <https://vartey.org>

KEÇİ İNATÇI YOLCULAR

Cengiz GÜNDOĞDU

Önümde bir kitap duruyor. Yeni Edebiyat 5 Ekim 1940-15 Kasım 1941 Şiir Antolojisi. Kitabı hazırlayan Suphi Nuri İleri, şöyle diyor, "Türk edebiyatında önemli bir yeri olan Yeni Edebiyat dergisinde yayınlanan tüm şiirleri, Yeni Edebiyat Dergisi 5 Ekim 1940-15 Kasım 1941 Şiir Antolojisi adı altında bu kitapta sunmaktayız (...) Dönem İkinci Dünya Savaşı dönemidir. Ve bu dönemde dünyada olduğu gibi Türkiye'de de anti faşist cephe kurma girişimi vardır. Bu girişim bir ölçüde başarılı olmuştur. Yeni Edebiyat böyle bir dönemde yayınlamış ve bir yıl sonra da siyasi iktidarın isteği üzerine kapatılmıştır; ki siyasi iktidar bu cepheye katılan bazı aydınları teker teker Anadolu'nun dört bir yanında ikamete memur etmiş, yani sürgüne göndermiştir."

O yıllardan başlayarak yıllarca süren ezici bas-kılar sonucu, birçok şair susmak zorunda kaldı. Sonra o şairler unutuldu gitti. Bunlardan biri de Neriman Hikmet'ti. 1979 yılında Neriman Hikmet'le tanıştım. Neriman Hikmet 67 yaşındaydı o tarihlerde. Son derece güzel, son derece kibar bir hanımefendi.

Yine o dönemin şairlerinden Hilmi Büyükşeker-ci arkadaşımıdır. Sağolsun, İstanbul'a geldikte eli ateşte bile olsa İnsancıl'a uğrar.

Şimdi bunları niye yazdım. Yeni Edebiyat Şiir Antolojisi'nde, Orhan Kemal'in de şiirleri var. Orhan Kemal bu şiirinde 1942'den, 2000 yılına bakıyor. 2000 yılında nasıl bir dünya tasarlıyor Orhan Kemal, görelim, "Bin dokuzyüz senesinin / iki bine yerini / verdiği görmek istiyorum/ Ne zevkli şey olurdu seyretmek torunumun/ Van Üniversitesi'ndeki kız arkadaşları ile/ Kutbu şimalide kızak kaydığını/ Vaşington'daki Kapitol bahçesinde/ Ren şarabı içip/ Çinli dostum "ŞİN-FO"yla beraber/ Şanghay'dan haber/beklemek./ Anada'da gençlik aşımı yaptırıp/ Hindistan'da gerdeğe girmek için/ Arzu-halsiz müracaat etmek/ Hastanelere / Ve duyduğum sevincin / Radyografisini gösterip Hintli karıma/ "Sevgilim bak" demek/ Ve Bahrimuhiti atlaside/ Karımla beraber zıpkın atmak Balina'ya/ Ne tadına doyulmaz olurdu/ Misisli Çopur Ali'nin Sorbon'da/ "Parçalanın Atomun/ Sanayie tabikine dair"/ Kon-

feransını dinlemek/ Ve 1941 harbi için/ "Ne acaip şey" demek/ Hey gidi 2000 senesi hey"

Orhan Kemal'in bu şiirini okurken gülmüyorum. Yüreğim daralıyor. 1942 yılından bu yana iki kuşak bütün dünyada yerle bir edildi. İnsanı, insana düş-man eden, insanı, insanlıktan çıkaran yapay... sahte değerler, pekiştirildi, yüceltildi.

Adına insan dediğimiz bu varlıklar dünyayı cehenneme çevirdi.

Şimdi bu cehennemde birbirimizi yaka...yıkla yeni bir yüzyıla giriyoruz. Dünyayı cehenneme çevirenler acaba Orhan Kemal'den utanırlar mı diyeceğim ama, onlarda bu insani duygunun kaldığını sanmıyorum.

İnsancıl okurunun bütün bunları bildiğini biliyorum. Ama benim size söyleyeceklerim bitmedi. İnsancıl dergisi, bu sayıyla birlikte fiyatını 1.000.000'na çıkarıyor. Bunun bir tek nedeni var. Hiç durmadan artan fiatlar. Üstelik bir de deprem vergisi salındı İnsancıl'a da.

Bu, neden böyle oluyor... fiatlar durmadan neden yükseltiliyor... bu ekonomik terör niçin estiriliyor.

İnsancıl açısından bakıldıkta bunun nedeni şu. Kültür hayatı sermaye tekellerinin eline verilmek isteniyor.

Peki, bugün durum böyle değil mi.

Böyle. Ama bizler varız. Bu istenmiyor. Karşı düşünce hiçbir biçimde, kesinlikle istenmiyor.

Karşı düşünceyi susturmanın en güvenli yolu da ekonomik terörden geçiyor. Kağıda zam, elektrige zam, suya zam, benzine zam. Ondan sonra gelsin düşünceyi söyleme özgürlüğü masalları.

Nasıl söylersin düşünceni. Gazete çıkarırsın, dergi çıkarırsın, kitap çıkarırsın. Sonra bunları dağıtırsın. Peki sen durmadan zam yapıyorsun düşüncemi söyleyeceğim araçlara.

Ben düşüncemi evimde kendime mi söyleyeceğim. Evet... istedikleri. Susmamızı... evimize çekilmemizi istiyorlar. Zamlarla bizim kıvrım kıvrım kıvrandıığımızı biliyorlar... Zamlarla bizi pes ettirmek istiyorlar. Tabii bu arada korku da salıyorlar. Orayı burayı basıp insan katlettikleri yetmiyor. Darağaç-

İNSANCIL



ları kurmak istiyorlar. Darağacına karşı çıkan tuvaletlerde döceklerini söylüyorlar.

Korkmamızı... aman beni de katlederler, beni de döverler diye sinmemizi... korkmamızı istiyorlar.

İnsanın güvendiği bütün kurumları güvensizleştiriyorlar. Bekir Coşkun "Türkiye artık bir hukuk devleti değildir." diyor.

Bekir Coşkun, hukukun bilinçli olarak yok edildiğini söylüyor. Tabii bilerek yapıyorlar bunu. "Hukuka güvenme. Ben varım. Sus. Yoksa seni tuvalette bile döverim" diyorlar.

Radikal: "Katliama üç yıl hapis" diyor. 13 Ağustos 1993 Perpa'da beş insan katledildi. Savcı, önce idam istiyor. Sonra üç yıla kadar iniyor ceza.

İsmet Berkan Radikal'da Alaattin Çakıcı için, "işe rüfailer karışmaya başladı" diyor. İçi boşaltılmış dosyalarla istemişler Çakıcı'yı Fransa'dan.

Hemen şunu söyleyeyim. Asıl suçlu ya da sanık değil Çakıcı. Asıl suçlular, Türkiye'yi eline silah almadan sorun çözölemeyecek duruma getirenlerdir.

Kurthan Fişek'e bir İngiliz gazeteci şöyle demiş. "Thatcher'in monetarist felsefesi, çok aykırı bir "insan tipi" çıkardı ortaya... Aslında bunlara "insan" demek zor ama, sıfat yokluğunda diyoruz. Onları teşhir etmeyi ise kendi hesabıma, insanlık ve gazetecilik görevi sayıyorum. Boyunlarındaki altın zincirlerden, kollarındaki Rollex'lerden, bileklerindeki elmas kakmalı künyelerden, yani servetlerini (ve kendilerini) teşhir etmeye aşırı düşkünlüklerinden hemencecik tanırısın bunları. (...) dini imanları talandır."

Devletin 24 katrilyon geliri var. Bu 24 katrilyonun 22 katrilyonu borçların faizine gidiyor.

Şunu sormalı. Koç ya da Sabancı, şirketi bu duruma getiren bir yöneticiye n'apar.

Ben söyleyeyim. Kapı dışarı eder. Böyle biri Türkiye'de iş bulamaz.

Peki devleti bu duruma getirenler nasıl iş başında duruyor. Bilinci dumura uğratılmış... seçeneksiz halk her seçimde bunları işbaşına getiriyor.

Dumura uğramış bilinçler açılmasın diye de bunlar Türkiye'yi bir cangıla çeviriyor. Düşünenleri... düşünmek isteyenleri dövmekle, öldürmekle, yıllarca hapse atmakla korkutmak istiyor.

Korku... korkan insanlar bugünkü talan düzeninin temelini oluşturuyor.

Peki böyle bir ülkede, bırakın dergi çıkarmak, yaşamının bir anlamı var mı.

Bu soruyu sordukta Temel Demirel İnsan-cıl'daydı. "Aman hocam, biz çok üzölürüz. Aman düşman sevinir. Düşmanı sevindirme" dedi.

Temel Demirel'in söyledikleri sarstı beni. Düşündüm. Düşman sevinmesin diye yaşanmalı mı.

Üstelik ben o kadar önemli biri değilim.

Yıllardır savunduğum insani değerler çökerken nereye sarılmalıyım... tutanak noktam ne olmalı.

İnsan diyebilir miyim. Ama insan soyut bir kavram. Somuta indirgediğinde, yersarsıntısından yararlanan somut insanı görüyorum.

Yaşamak... ama kimin için... ne için.

Bunları düşünürken, bir genç geldi dergiye... "Merhaba" dedi. En sevdiğim kelimedir merhaba.

"Merhaba" dedim. Elinde bir kitap vardı. "Hocam, şurasını anlamadım" dedi. Baktım. Okudum. Anlatmadım hemen. Başladık konuşmaya... Ben soruyorum, o anlatıyor. Sonra birden "Anladım hocam" dedi.

Sonra gitti... Sonra birden gençle konuşurken... gencin gözlerine bakarken, içimin en derin yerinden bir duygu yavaş yavaş bilincime yükseldi. Sen dedim kendi kendime, bu dünyada insan denilmeyi hak etmiş varlıklar olduğunu bilmiyor musun.

Biliyorum.

İşte onlar için yaşamalısın... Bir mektup duruyor önümde... sana "sevgili" diyen bir gencin mektubu. Ya seminerlerde seni dikkatle dinleyen insanlar...

Merhaba demelisin onlara... Felsefe seni bu noktaya götürmeli.

Ama bu cangılda yürüyebilmek için... insanın esenlikli yaşama hakkını... düşünme hakkını... düşündüğünü dillendirme hakkını savunmak için bütün bunlardan sonra İnsancıl'ın fiyatını 1.000.000 lira yapmak zorunda kaldık. Biliyorsunuz bunu para kazanmak için yapmıyoruz. Ayakta durabilmek... size her ay merhaba diyebilmek için.

Onlar, her gün yaptıkları zamlarla bizi merhabasız bırakmak istiyorlar.

Merhaba İnsancıl okuru.

Size iyi... esenlikli bir yıl dilemek isterdim. Ama ben sizi hiç kandırmadım. İnsan için sert bir mücadele vereceğiz. Bütün veriler bunu gösteriyor.

Ama korkmayacağız. İnsan için mücadeleye devam edeceğiz. Ama unutma. Bu mücadele sensiz olmaz.

İnsancıl'a destek sürmeli. Seni merhabaları çoğaltmaya çağırıyorum. Merhabasız kalmamak için, merhabalar çoğalmalı.

Hikmet Kavasoglu, mektubunda İnsancıl'a... İnsancıl okurlarına keçi inatçı yolcular diyor. Sevdim bu deyişi.

Merhaba Keçi İnâtçı Yolcular...

“GÜZEL” KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA

Afşar TİMUÇİN

Alain'in bir sözüyle başlayalım istersen. Diyor ki o: *“Hiçbir olası güzel değildir, yalnız gerçek güzeldir.”* Güzelin olası ya da gerçek olması ne demek?

- Güzel varolan, gerçekleşmiş olan, orada, karşımızda, elimizin altında olan bir şeydir demek istiyor. O bir tasarım değildir, bir taslak bile değildir, ya vardır ya da yoktur. Sanatçının çabası sonucunda ortaya çıkan bir gerçekliktir o. Sanatçı yaratma süreçleri boyunca güzeli oluşturmaya çalışır. İşin sonunda güzel ya vardır ya da yoktur. Demek ki o önceden şöyle ya da böyle tasarlanırsa da gerçekleşene kadar bir hiçtir. Bu yüzden çok güzel bir roman yazmaya karar vermiş kişiye romancı diyemediğimiz gibi çok güzel bir roman yazdığını söyleyen kişiye de romancı diyemiyoruz. Güzeli bizim somut olarak görmemiz ve onaylamamız gerekir.

- Bunu anladım. Pekiyi, güzelin gerçekleştirilmesi bir takım kurallara bağlı olmalı, değil mi?

- Hem evet hem de hayır. Kurallar sanatçı için hem vazgeçilmez olan ve hem de vazgeçilmedikçe binbir engel ortaya koyacak olan şeylerdir. Sanatçılar bir bakıma kuralların insanlarıdır, öte yandan onlar kuralları ya da kurallarını aştıkça sanatçı olurlar yani yaratıcı olurlar. Sanatçı bazen kurallarını dıştan edinir bazen de doğrudan kendisi koyar. Ancak sanatçı kendi kurallarına da yan bakan, onları sonuna kadar ciddiye almayan kişidir. Salt kurallarla ya da kuralcılıkla özgünü yakalayamazsınız. Sanatın birinci koşulu da özgünü gerçekleştirmektir. Özgün olmayan büyük bir yapıt yoktur, böyle bir şey kendinde çelişkilidir.

- Pekiyi, herkes için geçerli bir takım kurallar da yok mu? Örneğin *“Sanat tutumlulukta gerçekleştirilir”* kuralı gözardı edilebilecek bir kural mıdır?

Bazı kurallar bazılarına göre daha kalıcı görülmür. Gerçekte değişmeden kalan tek bir kural ya da değer göremeyiz estetikte. Haklısın, sanat tutumlulukta gerçekleşir. Yani bir şair duygularını ve düşüncelerini anlatmak için kalemi alıp yaz da yaz yapamaz. Önemli olan belli bir genişlikte karar kılmaktır. Büyük boyutlu yapıt daha iyi anlatan yapıt değildir. Anlatım gücü oylmda değil yapılan bileşimlerde. Ben bir özlem duygusunu yirmi dizede

anlatabiliyorsam onu kırk dizeye yaymayı düşünmem, üç dizeye sıkıştırmayı da düşünmem. Ancak tutumluluk her zaman geçerli midir? Balzac'ı okurken kimi yerlerin çok kısa geçirildiği kimi yerlerin de gereksiz yere alabildiğine uzatıldığı duygusuna düşeriz. Buna karşılık Stendhal'i ele alırken Charles du Bos der ki: *“Stendhal'de bir kendini bırakış, bir doğaçlama, bir sürekli buluş vardır.”* Charles du Bos kısaltma yönteminin her zaman geçerli olabileceğini söyler: *“Kısaltma yönteminin kullanılması bizde kendiliğinden bir kendine egemen deha fikrini yaratır: bu her zaman doğru değildir ve Stendhal bunun böyle olduğunu en güzel örneğidir.”* Kısacası güzeli güzel yapan derli toplu oluş olduğu kadar da sereserpeliktir. Ama derli topluluğu kolay kolay gözden çıkaramayız, sereserpeliğe biraz kuşkuluyorsak de. Yaratma özen ister.

- Baudelaire güzeli *garip* ve *şaşırtıcı* bulur, değil mi?

Evet. Söylediklerini anımsayalım: *“Güzel her zaman gariptir. Böyle derken güzelin bile isteye, buz gibi garip olduğunu söylemek istemiyorum. Öyle olsaydı yaşamda yoldan çıkmış bir ucube olacaktı. Ben onun biraz gariplik içerdiğini, uçucu bir gariplik, istenmemiş, bilinçdışı bir gariplik içerdiğini, güzeli güzel yapanın da bu gariplik olduğunu söylemek istiyorum.”* Bir başka yerde şunları söyleyecektir: *“Güzel her zaman şaşırtıcıdır, ancak şaşırtıcının her zaman güzel olduğunu düşünmek saçma olur.”* Gariplik özgünlüğün bir koşuludur diyebiliriz. Alışılmışın, her gün rastlanılanın, gözümüzün önünde durup duranın bize sanatsal açıdan hiçbir heyecan veremeyeceği kesindir. İnsan ilk olarak gördüğüyle daha çok ilgilenir, onda yepyeni anlamlar bulur. O yüzden iyice karpuzla benzetilmiş bir karpuz resmi ancak karpuz kafalı birilerini ilgilendirebilir. Gözümüzün önünde durup duruyor olsa da göremediğimiz, gözden kaçırdığımız bir şeyi gösterir sanatçı bize. Bu yüzden her gerçek yapıtta bir yeninin alanına girdiğimizi duyarız.

- Öyleyse her yeni güzeldir...

- Olur mu hiç! Şaşırtıcının her zaman güzel olduğunu söyleyemeyişimiz neyi gösteriyor? Her yenin güzel olmadığını gösteriyor. Her türlü yeniliği

sanat diye yutturmaya kalkan insanlar vardır. Önce şöyle bir ilgimizi çekerler, sonra da zamanın derinliklerinde yitip giderler. Her güzel bize bir şey söylemelidir. Hem o biraz da bizden ötürü güzeldir. Ne diyordu gene Baudelaire: *"Bir doğa görünümü diye adlandırdığımız şu ağaçlar, dağlar, sular, evler topluluğu güzelse kendinden güzel değildir, benden ötürü, benim kendi gücümle güzeldir, ona bağladığım fikirle ya da duyguyla güzeldir."* Demek ki güzel sanatçının yaratıcı gücüyle yapıta gerçekleşir ama onu canlandıran, anlamdıran, onu derinliğiyle kavrayan benim bakışımdır ya da daha doğrusu bilinç koşullarımdır. Dünyada bir tek insan olsaydı o da çok güçlü bir ressam olsaydı yaptıkları neye yarayacaktı! Bu yüzden Baudelaire pek haklı olarak şöyle der: *"Ben çok zaman bir tabloyu yalnızca ruhuma vereceği düşünceler ve düşlemler toplamıya değerlendirim."*

Benim bakışım elbette önemli ama, sanatçının gücü de önemli?

- Elbette önemli. Benim bakışım yaratılmışa yollandığında kendine göre bir yaratıcılık giyinir. Yetkin bir yapıt karşısında değilsem ya da herhangi bir nesne karşındaysam burada benim yüksek düzeyde heyecanlar bulabilmem ya da yaşayabilmem olası değildir. Yapıt ne kadar güçlüyse benim onunla ilgili heyecanlarım da o ölçüde güçlü olacaktır. Burada heyecan derken salt duygusalılığı değil duygusal-düşünsel bir etkinliği düşünüyorum. Söz Baudelaire'den açılmışken onun şu sözünü anmadan geçmeyelim: *"Bir sanatçı güzel üzerine incelmış duyarlılığıyla sanatçıdır, bu duyarlılık ona başdöndürücü sevinçler sağlar, aynı zamanda biçimsizlikle ilgili ve oransızlıkla ilgili gene incelmış bir duyarlılık içerir, barındırır."* Yani şiir yazmak için şair olmak gerekir, şairce görmeyi, şairce duyup düşünmeyi öğrenmiş olmak gerekir.

- Biçimsizlik, oransızlık derken biçimbozmalarından mı söz ediyor?

- Elbette. Sanat yapmak gerçekliği dışlaştırmak adına nesnelliğin tüm görünümelerini en ince çizgilerine kadar korumak değildir. Biçimbozmalar tarihöncesinden bu yana sanatçının anlatım aracı olmuştur, sanatçının dışlaştırma yöntemlerinden biri olmuştur. Ben şu karşıda duran ağacı tıpkısı tıpkısına tuvale geçirsem sanat yapmış olur muyum? Sen bana demez misin, ne zahmet ettin diye takılmaz mısın? O ağaç orada duruyordu, onun kopyasını çıkarmanın ne gereği vardı, bu saçmalık nereden aklına geldi diye söylenmez misin? Doğada sanat olmadığını bile bile ben o ağacı tuvalime ne diye aktarayım? O ağaçta bizim dünyamızı açan bir özellik bulduysam onu ortaya çıkarmaya çalışırım. O zaman da nesneden uzaklaşıyorum. Nesne mi

önemli tuval mi dersen elbette nesne değil tuval derim. Biçimbozma yöntemi bir anlatım yöntemidir. Güçlü sanatçıların tümü, yalnızca resimde değil bütün sanatlarda, kendi sanatlarının oluşum koşullarına göre biçimbozmalar uyguladılar. Simgesel anlatımın özünde de biçimbozmacılık vardır. Elbette simgeselliğin koşullarını yalnızca biçimbozmada arayamayız.

- Öyleyse, sanat yapıtı ya da en yüksek düzeyde estetik nesne doğadan uzaklaşmayla, doğanın renklerini, biçimlerini, seslerini gereç olarak kullanmakla birlikte onun koşullarına uymamakla belirlidir diyebiliriz.

- Diyebiliriz.

- Bunun için gene başa döneceğim ben. Böyle bir çaba kurallar koymayı gerektirmez mi? Sen başta kuralları biraz hafife aldın.

- Hayır. Şu dünyada her şeye kendi ağırlığı kadar önem vereceksin. Yanılsamalar, yanlış düşmeler abartmalarla başlıyor. Bir yazar, D. Dodart *"Her zaman karanlık ve ölümsü bir şeyler taşıyan kuralların üstüne çıkmak gerekir"* derken çok haklıdır. Kural gereklidir ama onun karanlık ve öldürücü bir güç taşıdığını da unutmamak gerekir. Aşırı dozda ilacın öldürücü olması gibi kuralcılıklar da yaşama ve sanata yarardan çok zarar getirirler. Aynı yazar diyor ki: *"Evrensel olarak geçerli kurallar koymak güçtür; bu kuralların geçmediği yerler vardır ve denilebilir ki çok yerde onlar tümüyle boştur, bunu belirlemek her zaman kolay olmasa da."* Şöyle sürdürüyor yazar: *"Trajediler için, komediler için, hicivler için bazı kurallar koyarlar; isterler ki bunlardan herbirinin bırakılmaması gereken özel özellikleri olsun; ancak bütün bu kurallara karşın insanlar her zaman hoşla gitmek adına bu kuralları çiğneyerek kişiler karşısında hoşgörülü olma hakkına sahip olduklarına inanırlar."* Dodart'ın belirlediği gibi çok zaman en önemli görünen kurallar bile çiğnenilesi kurallar olurlar: *"Kendileri olarak alındığında eşsiz denilebilecek kurallar vardır, gene de bunlar az kullanılırlar, çünkü çok bulanık bir fikri ortaya koyarlar ve böylece her şey her kişinin kendi aydınlığının ve kendi ruhunun ölçülerine göre onları uygulamasına bağlı olur."*

- Yani sihirli kurallar yoktur, öyle mi?

- Evet, öyledir. Her şey sanatçının bilinç koşullarıyla, bilincini sanat için etkin kılma biçimiyle ilgilidir. Sanatçı yaşayarak yaratır ve yaratarak yaşar. Yaratırken kurallarını koyar, ayrıca edindiği ustalıklar onu bir tür kuralcı kılar, ama o gene de kurallarla savaşa savaşa kendini geliştirir. Henri Delacroix'nın dediği gibi *"Ruhbilimsel bir mucize söz konusu değildir. Sanatçıda yaşam, anlatım, biçim her zaman sıkı sıkıya birbirine bağlıdır."* Her kişi sanat

yapamaz, bilincini sanatsal kılmış kişi sanat yapabilir. Şair şairce yaşar gerçekliği, ressam ressamca yaşar. “Sanatçı duyguları estetik biçimleri içinde ve estetik biçimlerine doğru yaşar” der Henri Delacroix.

Öyleyse yapının bir değer oluşu doğrudan insanla ilgili özgün bir bakış ortaya koymasından geliyor?

“Estetikte yöntemin temel sorunu değer sorudur” der Lalo. Ona göre “Her güzellik bir değerdir” Sanatçı yaratırken bir değer gerçekleştirir, bu değer kendini eşsizlikte, benzersizlikte ve daha önemlisi insana getirdiği yeni bakış açısında gösterir. Lalo'nun dediği gibi “Sanattaki güzelin açıklamasını yalnızca sanatta aramak gerekir.” Değer insanın dünyayla dokunuşmasında ortaya çıkan aşkın düşünselliktir.

- Öyleyse değer doğadan değil bizden geliyor?

Elbette öyle. Doğaya uladığımız değerler bile bizimle ilgilidir. Gene Lalo'nun dediği gibi “Doğaya uladığımız her çeşitten değerler doğada olan değil de bizde olan değerlerdir. Doğanın estetik ilgisizliği, tıpkı ahlaki ya da mantıksal ilgisizliği gibi mutlak bir ilgisizliktir. Doğa kendinde olmayan bir şeyi öğretmez. Doğa kendinde bulunmayan herhangi bir estetik yöntemi sanatçıya benimsetemez. Doğa hiç kuşku yok sanatçı için en büyük esin kaynağıdır.” Gerçekte doğayla sanatı birbirine yakın görmek büyük bir yanılgıdır. Nietzsche'nin dediği gibi “Sanatın hiçbir üslubu olmayan doğayla herhangi bir ilişkisi yoktur.” Güzel, insanla vardır. Doğadaki güzellikler bile. Önemli olan insanla ilgili güzelliştir. Sanattaki güzel önemlidir. Doğa bir biçim oluşuyla, sınırsızlığıyla ve değişkenliğiyle bir estetik kavrayışa güçlük çıkarır.

- Öyleyse, önemli olan görebilmektir.

Göz olmak önemlidir. Yaratırken de izlerken de. Güzel o göz olana görünür, yaratma deneyinde de izleme deneyinde de. Bu yüzden sanatçı biraz da olmayacak şeylerin peşine düşmüş bir serüvençi gibi görünür. Renoir şöyle demiştir: “Roma’da Rafaello’nun resimlerini gördüm. Çok güzel. Keşke daha önce görseydim. Bilgiyle ve erdemle dolu. O benim gibi yapmıyor, olmayacak şeylerin peşine düşmüyor.”

- Önemli olan görebilmek derken ne demek istiyoruz? Yaşamın inceliklerini görebilmek mi?

Yaşamın inceliklerini görebilmek, sanatın inceliklerini görebilmek... Her gördüğünü doğru görebilmek, güzelin koşulları içinde görebilmek. Yaşamı sanatçı gözüyle görebilmek ya da yaşamı sanatçı duyarlılığıyla algılayabilmek diyebiliriz buna. André Maurois'nın dediği gibi “Sanat yaşamın kendisi olmaz, ancak yaşamın bir sunumu olabilir.” Sanatçı-

BİR MEVSİM DAHA YAŞLANDIK

Omuzlarımızda gündüzü taşıyoruz geceye
geceyi de gündüze
Her gecenin her mevsimin
Ayrı bir nefes alış ayrı bir yürek atışı
ve ayrı bir şahlanışı vardır
Günler öylesine kendini yeniliyor ki bize inat
Biz bakakalıyoruz
Kanter içinde zamanla boğuşarak
Ayları katıyoruz mevsimlere mevsimleri de
yıllara
Yaz akşamından çiy tutmuş güz sabahına
Bir mevsim daha yaşıyoruz usulca

Öztürk TATAR

nın gözü dünyayı cin gibi görebilen bir göz olmak-
tan ötede onu sanatçı gözüyle görebilen bir göz
olacak. Bunun için de sanatta deneyimli olmak ge-
rekecektir. Bu göz olmak dediğim şey birdenbire
kazanılacak bir yatkınlık değildir. Sanatın kendi di-
lini, kendi anlatım olanaklarını, kendi bakış biçimini
göz önünde tutmak gerekir. Bu biraz da özel bir dil
oluşturmak anlamına gelecektir. Emily Dickinson
bir estetikçi tutarlılığı içinde olmasa da bir sanatçı
duyarlılığı içinde “Tüm doğruyu ortaya koyun ama
dolaylı bir biçimde ortaya koyun” diyor.

Yani güzelin koşulları yaşamın koşullarından
çok ayrı.

- Evet, öyle. Charles de Bos der ki: “Güzelin bu-
lunduğu her yazıda edebiyat var; güzelin olmadığı
yerde özgünlük olabiliyor, sözcüğün gerçek anla-
mında edebiyat olmuyor.” Güzelin oluşum koşulla-
rı elbette her şeyden önce sanatçının deneyleriyle
ya da ustalıklarıyla ilgilidir. Sanatçı simgelerini
oluşturur ve bize sunar. Gerisi elbette bize kalmış-
tır. Sanat izleyicisi etkin bir algılamayla ancak ya-
pıttaki simgelerin gizlerini çözebilir, anlamlarını
okuyabilir. “Simge etkin olabilmek için bizim katkı-
mızı gerektirir” der André Maurois. Yatar gibi,
uyuklar gibi, elde kadeh denizi gözler gibi izleme
olmaz. Evet, izleme deneyi etkin deneydir. Biz bilin-
cimizin koşullarını işe koşmadan gerçek anlamda
izlemeyi gerçekleştiremeyiz.

- Bunun özel koşulları yok mu?

Özel koşul dediğin özellikli yönelimle ilgilidir.
Daha kolay bir yolu yok mu demek istiyorsan...

- Evet, öyle demek istiyorum.

- Varsa da ben bilmiyorum. Bir bileni bulup sor-
mak gerekir.

“MODERN ZAMANLAR UYGARLIĞI”(?!)

Temel DEMİRER

*“Seni sordu
Hiç değişmedi dedim
Bildiğin gibi”
(Behçet Necatigil)*

İsraili yazar Amos Oz'un, “İnsanlığın önemli belirsizlikler içinde yaşadığı bir kesitti XX. yüzyıl” dediği yakın geçmişten; Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın deyişiyle, “İçinden çıktığımız daha doğrusu bir türlü içinden çıkamadığımız Osmanlı toplumu”nun negatif mirasıyla (1), 21. yüzyıl geleceğine doğru ilerliyoruz...

Yığınların “Suskunluk Sarmalı”yla sarılıp, sarıldığı bir gidişatti bu. “Toplum bilimcilerin ‘Suskunluk Sarmalı’ adını verdikleri şey Alman kamuoyu bilimcisi Elisabeth Noelle-Neumann’ın bulduğu bir olgu. Neumann insanların toplumsal onaya ve kabul çok önem verdikleri, yalnız kalmaktan, çevrelerince dışlanmaktan korktukları psikolojik gerçeğinden yola çıkıyor ve diyor ki: Eğer bir fikir toplum içinde rağbet görmeye başlıyor, bir başkası ise rağbetten düşüyorsa, ilginç şeyler olur. Yükselen fikri savunular, daha yüksek sesle ve cesaretle konuşurlar. Buna karşılık gerileyen fikrin savunucuları seslerini kısip susmak zorunda kalırlar. Cesaretlerini kaybederler. Konuşurlarsa toplumun tepkilerini çekmekten, dışlanmaktan çekinirler... Sonunda, geri çekilmekte olan fikrin gerçekte olduğundan daha az taraftarı varmış gibi görünebilir. Çünkü onlar suskunluk sarmalına kapılıp susmayı yeğ tutar duruma düşmüşlerdir.” (2)

Balık içinde yüzdüğü denizi bilmezmiş... Doğrudur... Pierre Bourdieu'nun, “Televizyonu tepeden esen biçimlendirici bir rüzgâr”a benzettiği (3) egemenlik ilişkileri ağında izleyicilerin, yani emekçilerin “bir kum tanesi konumuna” mahkûm edildiği kapitalizmde hayat, serbest piyasa kurallarına endekslenmiş riskli bir açık arttırma ya da eksiltmedir. Plastik (ya da sentetik) cennetinde, insanları cebine koyduğu kredi kartlarıyla, onların profilini de tü-

ketici olarak çizdiği kapitalizm de özel yaşam mı? Sizlere ömür, bir çok şey gibi kapitalizm onu katlederken; insan(lık)a ait kamusal alanı da yok edip, “Suskunluk Sarmalı”na mahkûm etti! (4)

Suskunluğu büyüten “Modern Uygarlık”da, (5) “Hiçbir şeyin olmadığı bir yerde kısa bir süre sonra da olmayacak hiçbir şey”e dikkat çeken Samuel Beckett, “Hayır bıçağının evet yarasına battığı çılgınlıklarla dolu sessizlik kimindir?” sorusuyla ekler: “Bize hiç danışılmadan dünyaya, varoluşa atılmış oluşumuzla nasıl uzlaşabiliriz? Biz kimiz; benliğimizin gerçek doğası nedir? Bir insan ben dediğinde, bu ne anlama gelir?”

Bu soru eski yüzyıldan yeniye geçerken hâlâ yanıtını ararken; “Godot’yu Beklerken”indeki kahramanlarını, “Onlar yalnızca, dünyada bulunmak ve niçin orada olduklarını bilmemek gibi insanlığın en temel durumu içinde olan iki insandır,” diye betimleyerek, “Hiçbir şeyin kendisini hiçbir yere götürmediğini, hiçbir şeye varmadığını, asla hiçbir yere ulaşmayacağını” (6) anlatan Samuel Beckett; hepimizi uyarmaktadır sanki...

Sadece Samuel Beckett mi? Elbette hayır! Stjepan G. Mestrovic, kapitalizmin serbest piyasacı denetiminden oluşan “akılcılaştırma süreci”ni, yani bugünün toplumunu “Duyguötesi Toplum” olarak niteleyip, sentetik duyguların, kültür endüstrisi tarafından geniş çapta güdümlendiği yeni-Orwellci sürecin karakterine dikkat çekerken; (7) “Körleşme”de kristalleşen kaos, çılgınlık ve çaresizlikle köklenen açarsızlığı, toplumsal körleşmeyi resmeden Elias Canetti de, “Kitle ve İktidar”ında (8) “Suskunluk Sarmalı”yla sarılıp, sarsılan yığınlarıyla “Modern Zamanların Uygarlık”ının soru(n)larını koyar önümüze...

Geleceğe, yani 21. yüzyıla ilişkin "iyimser bir bakışın üretilebilmesi" için (9) bu soru(n)ların yanıtlanması gerekirken; çok karmaşık bir süreçten geçtiğimizi de inkâr etmek mümkün değildir. Unutulmasın ki; yakın geçmişte Clinton diye bir "lider"in "cinsel sorunları"nın (10), XX. yüzyılı belirleyip, Iraklı emekçilere bomba yağdırdığı (11) bir "resmi tarih"tir; bir "Cinnet Kesiti"dir sözünü ettiğimiz.

Ya da BM Nüfus Fonu'na (UNFPA) göre, "Dünya nüfusu üç saniyede bir artıyor"ken; (12) BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) açıklamalarında, "Dünyanın yoksul ülkelerinde 800 milyon insan açlık çekiyor"; (13) "Dünya Bankası'nın yayınladığı '1999-2000 Dünya Gelişim Raporu' verilerine göre, Güney ve Doğu Asya'da 961, Avrupa'da 15 milyon, Latin Amerika'da 110 milyon, Ortadoğu ve Afrika'da 230 milyon kişi ya da dünyada 1 milyar 316 bin insan günde 1 doların altında gelirle yaşamak zorunda kalıyor,"(14) dediği bir dünyadır sözünü ettiğimiz...

Kitlelerin negatif "Tepki Biçimleri"iyle (15) karakterize olan, postmodern halüsinasyon ve söylencelerle taçlandırılan, "Spice Girls"le haykıran kapitalist vahşetin devreye soktuğu "Uygarlık Krizi"nde somutlanan "durum", sadece ne olduğunu değil; aynı zamanda da ne olmadığını, olamayacağını kanıtıyor. Örneğin bu postmodern dünyada açlık büyürken; "Avrupa şişmanlıyor. ABD'den sonra Avrupa'da da şişmanlık kitlesel bir sorun olmaya başladı. Time dergisinde yer alan habere göre AB ülkelerinde nüfusun üçte biri fazla kilolu, 10 kişiden biri ise "şişman"ken; ABD'de kadınların yüzde 25'i, erkeklerin de yüzde 20'si, yani yaklaşık 39 milyonu klinik olarak 'şişman' sınıfındadır!" (16)

21. yüzyıla bu "tarihsel gerçekler"le ilerlerken, hal-i pür melalimizin tutanağını da çıkartmak "olmazsa olmaz"laşıyor... Bu bağlamda "Modern Uygarlık"a ilişkin olarak bakın Jean Baudrillard neler diyor? "Artık hiçbir şey, Tanrı bile sona ererek ya da ölümle yok olmuyor. Hızla çoğalarak, sirayet ederek, doygunluk ve şeffaflık yoluyla, bitkinlik ve kökü kazınma yoluyla, simülasyon salgını ve ikinci varoluş olan simülasyon aktarılma yoluyla yok oluyor her şey. (...) Artık değerler alanında devrim yok; değerler birbirlerine dolanıp kendi üzerlerine katlanıyorlar!" (17)

"Her kategori olabildiğince genelleşir ve böylece tüm özgüllüğünü yitirir ve tüm öbür kategoriler tarafından emilir!" (18) "Kendini aşamayan bir şey ancak yok olmadan yaşamaya devam edebilir!" (19) "Cinsel beden, günümüzde bir tür yapay yazıya mahkûm edilmiştir!" (20) "Her kişi kendi görüntüsünü arıyor. (...) Varım, buradayım değil; görülüyorum, bir imajım; bak, bana bak! Narsizm bile değil bu!" (21) "Tüm makineler yalnızdır!" (22)

"Aşırı korunmuş bir alan içinde beden tüm savunma sistemini yitirir. Ameliyat salonları öyle korunur ki hiçbir mikrop, hiçbir bakteri hayatta kalmaz. Oysa gizemli, anormal viral hastalıkların burada doğduğu görülür. Çünkü virüsler, boş yer buldukları anda hızla çoğalırlar. Eski enfeksiyonlardan arıtılmış bir dünyada, 'ideal' bir klinik dünyada, mikropların öldürülmesinden doğan, ele gelmez, amansız bir patoloji yerleşir!" (23)

"Özgürlük sorunu sanal olarak çözülmüştür. Batı'da özgürlük ve özgürlük düşüncesi ölümlerin en güzeliyle ölmüştür!" (24) "Sanat son derece hızlı koşmak zorundadır ve değişimi olanaksızdır!" (25) "Asıl terör, (...) belirsizlik ve caydırma terörüdür!" (26) "Öteki konuktur. Hak olarak eşit ve farklı değil, yabancısıdır. (...) Kendi olmanın anlamı yoktur. Her şey ötekiden gelir. Hiçbir şey kendi değildir, kendi olamaz."! (27)

Durum budur; vahimdir! Ve kapitalist "Yeni Dünya Düzen(sizliği)"nin (28) ("YDD") neo-liberal saldırılarıyla devreye sokulup, "öteki"nin kökünü kazımaya yönelik (29) "Modern Zamanların Uygarlık"ın tektipleştirici müdahalesiyle bir dönem kapanırken; yerküreyi sarmış barut kokusuyla nefeslenmeye, açlık ve adaletsizlikle sarsılmaya, nükleer çöplüğe dönmüş topraklardaki cinnete mahkûm edilmiş nisanlık; yenin henüz doğmadığı bir zaman diliminden geçiyor. Kulağımızda çınlayan bomba sesleri, dumanı tüten kavrulmuş bir toprakta kapitalist vahşet dört yanı kuşatmış durumdadır...

Taha Akyol'a bile "Batı medeniyetinin ya da çağdaş medeniyetin çok ciddi manevi değerler sorunu bulunduğu muhakkaktır," (30) dedirten tabloda onun, "Değerler Krizi" (31) diye sunduğu şey, aslında "Uygarlık Krizi"dir!

"Modern Zamanların Uygarlık"ı, totaliterliği besleyerek güçlendiren varoluşuyla, karşımıza; Samuel Beckett'in "Hiçbir Şey"ini; Stjepan G. Mestrovic'in "Duyguötesi Toplum"unu; Elias Canetti'nin "Körleşme"sini; Elisabeth Noelle-Neumann'ın "Suskunluk Sarmalı"nı dikerken; bu durum hakkında sosyolog Steven Vego da şunları ekler: "Kentteki çeşitli hayat şekilleri ve topluluklar yüzünden, kent insanları (eksi tektip değerler sistemi yerine) izafiyetçi bir perspektife sahip oldular. Artık onda bütünleşme ve katılım duygusu kalmamıştır. Böylece kent, kuralsızlık (anomi) ile belirginleşti. Birey kalabalıkların ortasında kendisini yalnız hissetmekte, sürtüşme ve tedirginlik, kişisel başarısızlık duygularıyla sinirli hale gelmektedir. Çünkü kişilik bütünlüğü sürekli tehdit altındadır ve medyanın manipülasyonları karşısında zayıftır. Bütün bu sebeplerle kişilik çözülmesi, zihni çöküntüler, intihar, cürüm

ve kabahat, yolsuzluk ve düzensizlik artmaktadır." (32)

İşte dünya kapitalizminin "kalbi, beyni, merkezi, modeli" diye anılan ABD'den birkaç örnek: ABD'de 1990 yılında polis, mahkeme ve cezaevleri için 74.2 milyar dolar harcandığı halde, 1991 yılında polise intikal eden "ciddi suç" sayısı 14 milyon 900 bine ulaşmış; ve her 20 Amerikalı'dan biri "ciddi suç" işlemiştir! (33) ABD'de de her yıl 25 bin cinayet işlenmektedir. 1960'dan beri cinayetlerin artış oranı yüzde 516'dır. 14.5 milyon kişi fişlenmiş uyuşturucu bağımlısıdır. ABD'de her 8 çocuktan biri cinsel saldırıya maruz kalmıştır. Her üç ya da dört Amerikan ailesinden birinin kızı cinsel saldırıya uğramaktadır! (34) "ABD bugün, 'ikinci sınıf' bir ülke olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yaşam standartı sürekli düşmektedir. (...) Nüfusun yüzde 10'u açlık sınırındadır; her üç çocuktan birinin, 17 yaşından önce bir kamu yardımına gereksinimi vardır. 35 milyon Amerikalı, Sağlık Sigortası'ndan yoksundur. Her 25 dakikada bir cinayet işlenmektedir!" (35)

"Dünyaya, uygarlık, demokrasi ve insan hakları vaazı veren," ya da "New York Times'ın, 'ABD'nin en belalı ihraç malı demokrasidir," (36) dediği coğrafya... Ya ötekiler mi? Mesela Almanya?! Ahmet Arpat'ın deyişiyle, "Günümüz Alman Anayasası, ABD Anayasası'nın hemen hemen bir kopyasıdır. Erkeklerini savaşta yitirmiş Almanya, kuruluşunun ilk yıllarında üst düzey kadroda görev alacak yüksek tahsilli ve deneyimli eleman sıkıntısı çekiyordu. Bu sorun kurulan yeni düzenin tümünde sezilmekteydi. Adalet Bakanlığı'nın neredeyse bütün yargıç kadrosunu eski Nazi yönetiminin yargıçları oluşturdu. Bunlardan biri sonraki yıllarda Baden-Württemberg eyaletinde uzun süre başbakanlık görevinde bile bulundu. Sağlık Bakanlığı da Hitler'in doktorlarını kadrosuna doldurdu. Alman ordusuna gelince: Savaşın bitiminden üç yıl sonra yüksek rütbeli subayları nereden bulacaklardı? Yarbaydan korgenerale tümünü geçmiştten devraldılar. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ilk Başbakanı ünlü Konrad Adenauer'in sekreteri bile Hitler hayranı bir eski Nazi idi. Yıllar sonra kendisini eleştirenlere, 'Adam yokluğunda ne yapacaktım ki' karşılığını vermiştir.

Kısacası, günümüz Almanya'sının 50 yıl önceki kurucu kadrosunda eski Naziler ağırlıkta idi. Kilit noktalarını ele geçirmiş bu insanların, özellikle 50'li ve 60'lı yıllarda genç cumhuriyetin gelişmesinde ve toplum üzerindeki rolleri kaçınılmaz olmuştur. Ülkede, Neo Nazilerin ortaya çıkmasının, Hitler hayranlarının artmasının, toplumdaki açık ve gizli yabancı düşmanlığının nedenlerini günümüzde araştıranlar, 50 yıl önce atılmış tohumları nedense pek dikkate almıyor, unutuyorlar. Hitler'in generallerine or-

dusunu kurdurtan Almanya'da son yıllarda askerler arasında yabancı düşmanı olayların çokluğu bir rastlantı mı?

Yıllardır bilinen, ancak kamuoyundan gizlenen bu gerçeği Savunma Bakanlığı eninde sonunda itiraf etmek zorunda kaldı. Neo Nazilerin sızdığı ordu saflarındaki yabancı düşmanı olaylar birkaç yüzü bulmuştu. Yarım yüzyıl önce Almanya'ya cumhuriyeti getiren Batılı 'müttefikler' faşist kadrolaşmaya göz yumdular. Doğu Avrupa ve Rusya'da güçlenebilecek komünizme karşı bir 'mendirek' ülke oluşturdular. Sam Amca'nın büyük yatırımlar yaptığı Almanya'da 50'li yıllarda endüstri ve politikada görev alan genç ve çalışkan kadro sonsuz Amerikan hayranı yetiştirdi. Atlantik ötesi ülkeye bağımlı oldu. Bu bağımlılık, özellikle politikacılar arasında günümüzde dek geçerliliğini yitirmemiştir!" (37)

"Demokratik Almanya"?! Ne hoş, ama bir o kadar da boş bir "çığırtkanlık" değil mi? XX. yüzyıldan XXI'sine geçerken demokrasi-eşitlik-adalet-özgürlük-kardeşlik ülküleri; "Modern Zamanların Uygarlık"ının küresel ölçekte yok ederek, hayaletle dönüştürdüğü yalanlardır. Bu noktada Güray Öz de haklı olarak soruyor: "Liberal demokrasi, yeni adıyla özgürlükçü demokraside özgürlük nereye kadar genişleyebilir! Halkın katılımı belki de demokrasinin iyi bir ölçütü olabilir. Ama halkın yönlendirmesi olanaklarının sınırsız büyüdüğü modern toplumda halk nereye ve nasıl katılacak?" (38)

Eşitlik-adalet-özgürlük-kardeşlik-demokrasinin yerini "cinnet", "totaliterlik", "ırkçılık" (39) "kontrol" almıştır artık! Örneğin, "Modern Zamanların Uygarlık"ında Engin Aşkın'ın naklettiği üzere, "Her gün dünyanın dört bucağında yapılan telefon konuşmasını, çekilen her faks mesajını, e-postasını, kodlu ya da düz haberleşmeyi, süper bilgisayarlarla dinleyen bir kulak var ve bu dev kulak sadece Anglo-Sakson ülkelerinin sahip olduğu bir kulak. Dinlenen, ele geçirilen, çevirisi yapılan, kodları çözülen her türlü iletişimi, oluşturdukları ortak bir analiz sonrası depolayanlar; Kanada, ABD, İngiltere, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi 5 ülkeden oluşuyor.

'Evreni kucaklayan dev bir iletişim süpürgesi" anımıyla anılan ve "Echolon" diye adlandırılan dinleme sistemi, ABD'ni Washington'daki 'Ulusal Güvenlik Dairesi'nin elektronik dosyalarına tonlarca bilgi aktarıyor her gün. Eşi benzeri bulunmayan dev kulağın, uçan kuşu bile dinlemeye giriştiği, ağlarını örmeye başladığı tarih 1984 yılı, ama sistem yepyeni teknolojik katkılarla asıl işlevini 'Soğuk Savaş' yıllarında yürürlüğe koydu. Giderek, dayanak kaynaklarını uydularla donatan dev kulak, şu anda 25 değişik uyduyla gönlünün istediği hedefi rahat-

ça dinleyebiliyor. Kulağın akıl almaz serüvenlerini irdeleyen Yeni Zelandalı araştırmacı Nicky Hager'e bakılırsa, 'Herhangi bir ülkenin büyükelçiliğinden herhangi bir ülkenin hükümetine, sosyal ve siyasal derneklerine, sendikalarına, örgüt ve firmalarına kadar, dev kulağın dinleyemediği çok az yer var dünyada.' Yeni Zelandalı Nicky, 'Gizli Güç/Secret Power' adlı kitabında, 'kulağın oluşturduğu elektronik casusluğun, dünyadaki hemen her ülkeyi içerdiğini' vurguluyor! (40)

"Modern Zamanların Uygarlık"ı ile yaşanan Orwell'in "1984"üdür; ya da ABD "Hollywood Sineması"nın ideolojik yalanlarına yaslanmış (41) bir korku filmidir sanki...

Bu koordinatlarda XX. yüzyıl ile bir dönem kapanırken; ertelenemez bir seçimle karşı karşıyayız... Ya bizi insan yapan benliğimizi, bilincimizi imdada çağırıp; her şeyi yeniden yaratma cüretiyle, umutla isyan edeceğiz... Ya da! (Demeye bile dilim varmıyor...)

Evet, bu kesitte; insan olmak ve kalmak külfetli ve zor bir şey... Ama her şey, Albert Camus'nün dediği gibi, "Hayır" diyebilmekle başlıyor: Kendine dayatılana, ezenlerin öngördüklerine, halihazıra (status quo) başkaldırma cüretiyle başlıyor her şey... Çünkü başkaldırı, bir oluşturma ve ateşi çalan Prometheus'un yaratıcılık edimidir. Yeni bir dil, yeni bir biçim ve eşitlikçi-özgürlük ütopyalarıyla durmaktır ezenlerin cinneti karşısında...

Bu bağlamda da başkaldıran yaratma eylemi; cüretle içiçe geçmiş bir varoluş serüvenidir... Bu serüvende, Rollo May'a göre insanlar, yasaklar yığını altında yitmiş olan kişiliklerinin "yitik" yanlarını ele geçirmelidirler. (42) "Yaratım sırasında kişiyi edilgin duruma, sınırlamaya düşüren durumların tersine, ego sınırlarının tümüyle çözüldüğü bir duygulanım tipinden 'aşkın' bir durumdan söz etmek gerekir. Bu da vecd ve coşku duygulanımlarından başka bir şey değildir." (43) Bir tutku özelliği taşıyan yaratma (passion) eylemi açısından -Picaso'nun da belirttiği üzere,- "Her yaratma edimi, ilk önce bir yıkma edimidir." Çünkü Sontag'ın deyişiyle, "Her çağ kendi tinsel tasarınsını kendi için yeniden bulmalıdır." Bu nedenle de "Yeni bir biçim için duyduğumuz tutku, dünyayı gereksinim ve arzularımıza elveriş kılma özlemimizi ve daha önemlisi, kendimizi önem taşıyor olarak yaşama özlemimizi ifade eder." (44)

Yeniden yaratmak için: "Modern Zamanların Uygarlık"ının acımasızlığı, her türlü insani coşku ve heyecanı boğan tekdüzeliği karşısında; denileni, istenileni, dayatılanı kuzu kuzu yapmak mı? Elbette hayır! Delidolu bir özgürlüğün korkusuz yürekliliği gerek bize...

"Özgürlüğe ve özgünlüğe el atılamaz!" veya "Ödün vermeyenin 'kayı' da kazançtır!" ya da Caldéron de la Barca (1600-1681) gibi, "La vida es sueno / Yaşam bir düştür!" Yahut da, "Sonunda bir güzel insan / savaşa savaşa düştü / güzel tenini toprağa / ölüm adın kalles olsun!" (45) diyen masumiyetin cüretkâr samimiyetine muhtacız...

"Cinnet Kesiti"nde kazanmaya mecbur olduğumuzu, yoksa yok olacağımızı unutmayın... Türkiye satılıp; kapış kapış "satın alınır"ken bir an toplumunun anatomisini; devletin röntgenini çıkarırsanız göreceksiniz; "At, Avrat, Silah" ataerki gelenekleriyle techizatlanmış (46) devleti ve toplu tüketim histerisine endekslenmiş toplumunun Türk(iye) tarihi "yasakları"yla (47) maruftur; ve de kapınızı tıklatmak yerine kıran bir rejimde yaşıyorsunuz...

Octavio Paz'ın, "Bulutları görebiliyorum. Bulutların içinde çok şeyle, güneş de var," dediğine benzeyen yaşadığımız trajedinin orta yerinde; bir an düşünün: Bodrumlu ünlü tarihçi Herodotus, İ.Ö. 5'inci yüzyılda, "Bildığımız hiçbir ülkeye gökyüzü, mevsimler böylesine lütüfkâr olmamıştır" dediği Anadolu'da ne zamandan beri, yüreğimizin başı ezilmeden bakabildiniz yıldızlara aşkla ve umutla... Ne yaptınız, ya da yapamadınız; "zamanla soldu, kayıp gitti" denilen yaşam babında? Ne zamandır yabancılaştınız Mayıs ayının coşkularına, (48) ütopyalarına?

Evet, "Cinnet Kesiti" kıyılarında, eşitlik-adalet-özgürlük-kardeşlik-demokrasi ülkülerine (hayalleri değil!) muhtacız yeniden... Ütopya ya da "Yokistan"ı tasarlamakla, hayal kurmak arasında büyük bir fark var. Hayal kurmanın akılcı bir sınırı yoktur. Hayal; akılcı ve mantıksal bir düş ülkesini önermeyebilir her zaman. Örneğin "gol kralı" ya da bir "sinema yıldızı" olma hayali kurabilirsiniz. Bu ütopya değildir, olamaz da. Hayaller, bir sabun köpüğü gibidir çoğunluk.

Bu nedenle hayalperest insanlarla ütopya kuranlar birbirine eşitlenmemelidir. Gerçek bir ütopyanın en güzel ve anlamlı tarafı, ne kadar ütöpik olursa olsun gerçeğe dönüşmeye hazır bir tarafı olmasıdır. Bundan dolayı hot-zot'çu yönetimler hayalperestlere dokunmazlar ama, ütopya kuranların canına okumayı asli bir görev addederler.

Evet; Voltaire, Dostoyevski, Gogol, Anton Çehov, Gustav Flaubert, Thomas Moore, Sciiller, Balzac, Descartes, Heinrich Heine, Tolstoy, Seneca, Erasmus, Goethe, Marx, Engels, Lenin, Rosa Lüksembourg, Che'nin eşlik ettiği eşitlik-adalet-özgürlük-kardeşlik-demokrasi ülkeleriyle, yeniden soğukkanlı ve ütöpik düşünerek yaşayalım, yaratalım...

Hem de, "Sen benimsin/Ciğerpârem, sevdiğim /

Gülde ağır/ Söyleyemem sana/ Saçlarına/ Kızıl güller takayım/ Salın da gel,/ Bir o yana/ Bir bu yana/ Meğer müşkil işmiş hürriyet/ Savunmayla yetmiyor/ Bir başka sevdal Telden/ Demirden geçsen/ Mapusu delsen/ Ne faydal!" (49) diye haykıran Enver Gökçe'nin içtenliğiyle...

"Nasil" mı? Eugene Delacroix'nın (1798-1863) devrimci rüyalarını en güzel süsleyen tablosunu, "La Liberté Menant le Peuple/ Özgürlük Halkın Önünde"sini anımsar mısınız? Arkasında haykıran yığınların en önündeki Marianne'ı, O kadını hatırlar mısınız?

Ayak seslerine kulak verin; gelenler Marianne'lar, bizimkiler...

"Açlık ordusu yürüyor/ yürüyor ekmeğe doymak için/ ete doymak için/ kitaba doymak için/ hürriyete doymak için.

Yürüyor köprüler geçerek kıldan ince kılıçtan/ keskin/ yürüyor demir kapıları kırıp kale duvarlarını/ yıkarak/ yürüyor ayakları kan içinde.

Açlık ordusu yürüyor/ adımları gök gürültüsü/ türkülerini ateşten/ bayrağında umut/ umutların umudu bayrağında.

Açlık ordusu yürüyor/ şehirleri omuzlarında taşıyıp/ daracık sokakları karanlık evleriyle şehirleri/ fabrika bacalarını/ paydostan sonranın tükenmez yorgunluğunu/ taşıyarak.

Açlık ordusu yürüyor/ ayı ini köyleri ardınca çekip götürüp/ ve topraksızlıktan ölenleri bu koskoca toprakta.

Açlık ordusu yürüyor/ yürüyor ekmezsizleri ekmeğe doyurmak için/ hürriyetsizleri hürriyete doyurmak için açlık ordusu/ yürüyor/ yürüyor al kan içinde!" (50)

XXI. yüzyılda "Modern Zamanlarının Uygarlık"ı onların olsun; bize, Marianne'ların, "yürüyen açlık ordusu"nun, bizim, yani başkaldırarak "Susunluk Sarmalı"nı yerle yeksan eden insanlığın geleceği gerek...

1. 1907 yılında İstanbul'u ziyaret eden Vincente Blasco Ibanez ile Gomez Carillo, "Bu ülkede devrim düşlemek boşuna, Türkiye bataabilir, yok olabilir fakat asla değişmez! Vatandaşlara göre padişah, Allah'ın temsilcisidir; o iyi de kötü de yapsa, 'Allah böyle istemiştir' diyorlar. (...) Türkiye'deki tek yakıcılık, yıkıcılık olayı," (aktaran: Yıldız Canpolat, "20. Yüzyıl Başlarında Üç Batılı Gezginin Gözüyle İstanbul", Argos Dergisi, 1991) diyor!

2. Haluk Şahin, Radikal, "Susunluk Sarmalı ve Sonuçları", 27 Ocak 1999, s.6.

3. Pierre Bourdieu, Televizyon Üzerine, çev: Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, 1997.

4. Ezenler tarafından; "Hatırlamıyorum!", "Yalan!", "Uydurma!", "Komik iddialar!", "Kim demişti", "Olur mu öyle şey!", "Pardon!" denilerek yönetiliyorsunuz... Sizi bu sözcüklerin yalanıyla eziyorlar, sömürüyorlar, yok ediyorlar... Bu sözcük-

leri durmadan telaffuz eden egemenler ne kadar da fütursuzlar...

5. "Modern Uygarlık"ın diğer yüzü için bak: Ziygmunt Bauman, Modernite ve Holocaust, çev: Süha Sertabiboğlu, Sarmal Yay., 1998.

6. Samuel Beckett, Hiç İçin Metin ve Öyküler, çev: Uğur Ün, Ayrıntı Yay., 1997

7. Stjepan G. Mestrovic, Duyguötesi Toplum, çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., 1999.

8. Elias Canetti, Kitle ve İktidar, çev: Gülşat Aygen, Ayrıntı Yay., 1998.

9. "Toplumsal motivasyonun en önemli öğelerinden biri, geleceğe yönelik iyimser bir bakışın üretilebilmesidir. Öte yandan toplumsal enerjinin önü ne denli açıksa, bu iyimserlik de o derece işlevsel olacaktır." (Etyen Mahçupyan, Radikal, "Niye Böyle Karamsar Olduk" (5)", 20 Ekim 1999, s.9)

10. "ABD Başkanı Bill Clinton'ın yardımcısı Al Gore'un karısı Tipper'a da asıldığı ortaya çıktı." (Hürriyet, 18 Ekim 1999, s.20.)

11. "1990-91 yıllarında Körfez Savaşı sırasında ABD tarafından kullanılmış olan düşük yoğunluklu uranyum içeren tank savar bombalar güney Irak'ta zehirli meyvelerini vermeye başladı. Örneğin bu ölgede doğuştan gelen sakatların sayısı savaş öncesine göre üç kat artmış durumda. Bunun nedeni olduğunu kuşkusuz ki düşünmek mümkün değil. ABD'nin Irak ve Kuveyt'te 944 bin adet düşük yoğunluklu uranyum içeren tank savar bomba kullandığı tahmin ediliyor. Düşük yoğunluklu uranyum sadece radyoaktif bir ürün değil, aynı zamanda tank zırhını deleren ayresol halini alıp havada dağılan ve bu yolla hızla yayılan bir madde. Yine kimi uzmanların tahminine göre savaş sırasında bu gaz 300 tonluk bir yoğunluğa ulaşmış ve bölgeyi kaplamıştı. Güney bölgesindeki kanser vakalarının görülme sıklığının Irak'ın diğer bölgelerine göre 4.6 kat fazla olduğunu söylemek aslında durumun vahametinin anlaşılması için yeterli olacaktır." (Sınıf Bilinci-Özel Ek Sosyalizm, "Emperyalizm İnsanlık Suçu İşledi" No.2, Ekim 1999, s.9)

12. Cumhuriyet, 13 Ekim 1999, s.11

13. Cumhuriyet, 15 Ekim 1999, s.12.

14. Radikal, 20 Ekim 1999, s.16

15. Kitlelerin "Tepki Biçimleri"ni çözümlemek için sosyal psikolog Abraham Maslov'un "Gereksinimler Piramidi" anımsamak gerekir. Maslov'a göre "Tepki Biçimleri" piramidinin tabana en yakın bölümünde "fizyolojik gereksinimler" var. Piramidin ikinci basamağında "güven gereksinimi" yer alır. Üçüncü basamağında "sevgi ve ait olma gereksinimi" var. Dördüncü basamağında "sosyal kabul gereksinimi" yer alır. Beşinci basamak da, "kendini gerçekleştirme" yer alır.

16. Radikal, 20 Ekim 1999, s.24.

17. Jean Baudrillard, Kötülüğün Şeffaflığı, çev: Işık Ergüden, Ayrıntı Yay., 1995, s.11.

18. yage, s.15.

19. yage, s.17.

20. yage, s.24.

21. yage, s.37.

22. yage, s.53.

23. yage, s.61.

24. yage, s.90.

25. yage, 1995, s.20.

26. yage, s.43.

27. yage, s.134.

28. "YDD" konusunda bak: Marisol Tourainel, Altüst olan Dünya, çev: Turhan Ilgaz, Ümit Yay., 1997; Hans Peter Martin-Jarald Schumann, çev: Özden Saatçi Karadana-Mahmu-

re Kahraman, Ümit Yay., 1997; Zygmunt Bauman, Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., 1999; John Tomlinson, Kültürel Emperyalizm-Eleştirel Bir Giriş, çev: Emrehan Zeyrekoğlu, Ayrıntı Yay., 1999.

29. Ancak, "Ötekinin kökünü kazımak için girişilmiş olan her şey ötekinin yok edilmezliğini, yani ötekiliğin sürüp giden kaçınılmazlığını kanıtlıyor." (Jean Baudrillard, Kötülüğün Şeffaflığı, çev: Işık Ergüden, Ayrıntı Yay., 1995, s.137.)

30. Taha Akyol, Gazetepazar, "Muhafazakar Değerler", 25 Ocak 1998, s.7.

31. Taha Akyol, Gazetepazar, "Değerler Krizi", 18 Ocak 1998, s.7.

32. Steven Vago, Social Change, 1980, s.150.

33. The Economist, 18 Eylül 1992.

34. Dinçer Güner, Pazar Postası, "ABD'de Şiddet Kan-serden Beter", 23 Temmuz 1994.

35. Jaffry E. Garten, "Soğuk Barış", Sarmal Yay., 1997, s.36.

36. New York Times, 25 Ekim 1999.

37. Ahmet Arpat, Cumhuriyet, "Elli Yıllık Almanya", 10 Mayıs 1998, s.8.

38. Güray Öz, Cumhuriyet, 5 Nisan 1998, s.8.

39. "İsviçre aşırı sağın kalesi: Avusturya'da Hitler hayranı Jörg Haider'in Özgürlük Partisi'nin seçim başarısı ardından, İsviçre'de aşırı sağcı Halkın Partisi, 25 Ekim 1999 seçiminin galibi oldu. Oyunu yüzde 14.9'dan 22.6'ya yükselten Halkın Partisi (SVP), yüzde 22.2'de kalan Sosyal Demokratlar'ı geride bıraktı." (Radikal, 26 Ekim 1999, s.10.)

40. Engin Aşkın, Cumhuriyet, "Anglo-Sakson Kulağa Dikkat", 11 Ekim 1998, s.8.

41. Bu konuda bak: Micheal Ryan-Douglas Kellner, Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası, çev: Elif Özsayar, Ayrıntı Yay., 1997.

42. Rollo May, Yaratma Cesareti, çev: Alper Oysal, Me-tis Yay., 1987, s.123.

43. yage, s.30.

44. yage, s.134.

45. Leylâ Şahin, "Kırlangıç Yıldızı."

46. Chesterton'un deyişiyle, "Erkek erkektir, ama insan-oglu kadındır," ataerkilliğiyle mücehhez Türk(iye) devleti ve toplumu; emek ve emekçileri; kadının atasözlerindeki tarihsel konumuna mahkûm edilmiştir. İsterseniz, "Kadın ve ceviz sen vurdukça güzelleşir" (İngiliz atasözü); ya da "Kadınlar şeytanın arkadaşlarıdır" (Arap atasözü) sözlerindeki "kadın" yerine "emekçi" sözcüğünü koyarak okuyun bu "atasözleri"ni bir kez de!

47. Örneğin "Osmanlı devleti, azınlıkları ayırt edilmeleri için belirli giysiler giymeye zorlamıştı. Bir Hristiyan kadın so-kağa çıktığında başına ince tülbenitten bir başörtüsü örtmek ve ayağına Ermeniler kırmızı, Rumlar siyah ve Museviler ma-vi terlik giymek durumundaydı.(...) 18 Mart 1931'de 'Türkün aklı sonradan gelir' diyen Nasreddin Hoca Dergisi hakkında dava açılmıştı. (...) 2 Kasım 1936'da Ankara'da hammallık yapmak yasaklanmıştı. (...) 2 Aralık 1940'da Ulus dışındaki gazetelerin sayfa sayısı 6 olarak dondurulmuştu." (Faruk Güçlü, Gazetepazar, 4 Ocak 1998, s.22.)

48. Gülten Akin'in, "Mayıs devrimcileriyle gelir Anado-lu'ya" dediği "Kırmızı Karanfil" şiirindeki Mayıs ayı, doğanın isyan ettiği gençliğidir... Hani Cahit Sıtkı Tarancı'nın da, "Öl-dük, ölümden bir şeyler umarak/ Bir büyük boşlukta bozuldu büyü/ Nasıl hatırlamazsın o türküyü/ Aştığımız bir şeydi ya-samak," dediği türden...

49. Enver Gökçe, "Ne Fayda!"

50. Nazım Hikmet, "Açlık Ordusu Yürüyor."

CESETLER Kİ BU KONUŞAN, SUS BE ÇOCUK

*Ceset torbalarından oyuncak olmaz
Alışamaz oyuncaksızlığa çocuk*

Parasını ararken göçük altından çıkan ölü
Bozulur ekmeği ve şarabı
bebeğinde yiten annenin

Düş erir
kimyasız delirir insan
Mor ve siyah olur cesetlerin adı

*Korkunçtur bu, kabuk bağlamaz cesetteki
yara*

Anlatamam seyir defterimi şair
Cesetler büyür
cesetler çürür
çocuğuma ölüm düşer.

İtiraf etmeli dost
Adımız uzadıkça
uzak...

Emperyalizm bu,
çark ve bıçak

Yutar cesetlerimizi de.
Toplaması yok dost
Çıkartması yok
Ölümün rengi sus
Yaşamın rengi kaos

*Cesetlerim şarap damıtıyor içime
Diri bir uyuşmaya gömülüyor bedenim.
Şimdi heceler*

çarpa çarpa yürür
Soysuz kelimeler biriktirir dil ucuna
Artık bozuk bir plak sesinden oluşur cümle
Bir inifaktır bu
yanardağı çöker insan oluşun
Kurtlanır beden
sahne alır binlerce dansöz
Anılar anıları kemirir kurtçuklar halinde.

Yaşam bulamaz olur çocukların düşü

Yaşamın soluğu yosun
Yosunun rengi yeşil
Yeşil ölüme doğum
İntihardanmıdır, bilinmez
Bir yunus balığı bütün gülüşüyle
karaya vurmuştur
Ki, yaşam bu
Girip çıkar her yanı şiir
Ve soğuktur şiir
Yağmalanır, yağmalatır kendini sıcak

Sinan KÖSEOĞLU

MİHAİL LERMONTOV

(1814-1841)

Türkçesi
KANŞAUBİY MİZİEV / AHMET NECDET



kadaşı Martinov ile yaptığı ağız dalaşı, daha sonra bir düelloya dönüştü ve ne kadar hazindir ki, bu arkadaş kavgası sonucunda hayatını kaybetti. Öldüğünde 27 yaşındaydı.

Puşkin'in halefi olarak kabul edilen Lermontov, pek çok önemli yapıta imzasını attı. Çok sayıda şiirin yanı sıra "Zamanımızın Bir Kahramanı", "Prenses Ligovskaya" adlı romanları, "Maskeli Balo" adlı oyunu ile "Kafkasya Tutsağı", "İblis", "Mtsiri", "Tâcir Kalaşnikov'un Türküsü", "İzmail Bey" adlı uzun şiirler, bu önemli yapıtlar arasında yer aldı. "İblis" şiiri, bir yalnızlık tragedyasının yanı sıra, kişiliğin ve adaletsiz "dünya düzeni"ne karşı bir başkaldırının simgesini oluşturur. Kısaca denilebilir ki şair, bu yapıtlarıyla Rus şiirine eşsiz bir düşünce enerjisi ve ezgisi kazandırmıştır.

HEM GAM, HEM KASAVET

Hem gam, hem kasavet, hem de bu
tedirgin anda

Sanma ki el uzatacak bir dost var...

Arzular... neye yarar, sonu yok onların da?
Yıllar geçip gidiyor, en güzel yıllar!

Sevmek... ama kimi? Bir zaman için
değer mi,

Ve hem ne mümkün sonsuza dek sevmek.
Kendine bir baksana, nerde geçmişin izi:
Sevinç de, acı da, herşey bir hiç, demek.

Tutkular mı? O tatlı illet, geç veya erken
Yok olup gider mantık konuşunca:
Ve hayat, çevrene dikkatli bakınca zâten
Öylesine bir şaka, boş ve aptalca...

Bir yüzbaşının oğlu olarak 1814'de Moskova'da doğdu. Üç yaşındayken annesini kaybetti ve bunu müteakip anneannesi Arsenyeva'nın malikânesi olan Tarhanı köyünde iyi bir ev eğitimi gördü.

Lermontov, 1830'da Moskova Üniversitesi'ne girdiyse de, iki yıl sonra Harb Okulu'nu seçti. 1828'den beri şiir yazmaktaydı. Bununla beraber ilk şiirini o yıllarda yayınladı: "Bahar" (1831). Puşkin'in 1837 şubatında bir düelloda yaralanarak ölmesi üzerine yazdığı "Şairin Ölümü" adlı şiir, onun büyük bir üne kavuşmasını sağladı. Bu şiiri yüzünden tutuklandı, rütbesi düşürülerek Kafkasya'daki askerî birliğine gönderildi. Orada Tengin Piyada Alayı'ndaki görevi sırasında, Harb Okulu'ndan ar-

1840

KAYNAĞIMIZI KURUTANLARI TANIYOR MUSUNUZ?

Mehmet ESATOĞLU

İkibin'e 36 gün kala 36 yıllık bir tiyatro topluluğu *Ankara Sanat Tiyatrosu* oyuncusu Altan Erkekli'yle yapılmış bir söyleşi yayınlandı. *Cumhuriyet* gazetesinin kültür sayfasında. Erkekli son olarak sergilediği Metin Balay'ın yazıp yönettiği "*İnadına İnsan*" oyununu ve bu oyunla Anadolu'da yaptıkları turneyi anlatıyor söyleşisinde.

Anadolu izleyicisinin oyuna ilgisi konusunda Erkekli'nin verdiği yanıtlar oldukça düşündürücü. Ayrıca Erkekli'nin anlattıkları büyük kentler için de geçerli. Şunları söylüyor Erkekli:

"Depremi sonucunda ekonomik yıkıntı, bunu bahane eden demokratik kitle örgütlerinin vurdum-duymazlığı... Artık insanlar pek fazla sorumluluk yüklenmek istemiyorlar izleyicileri oyunla ilgili. Ben bunu gözlemledim. Bu kesin "Kayıplar"da ispatlanmış oldu. Biz bugüne dek hiçbir şekilde o izleyicimize bu konuda bir acımasızlık yapmak istemiyorduk. Ama "Kayıplar" kelimesiyle kaçtı bizim izleyicimiz. Bizim seyircimiz dediğimiz demokratik kitle örgütlerine mensup olan sosyal demokrasinin en önünde mücadele eden duyarlı, barıştan yana bildiğimiz insanlarımız kaçtılar ve bizi yalnız bıraktılar."

Erkekli'nin anlattıkları 2000'e doğru geldiğimiz günlerde alttan alta adım adım yaşadığımız kültürel sanatsal dibe vuruşun bir ifadesi. Kültürel sanatsal alanda üretici, izleyici-okur arasında uzun bir süreden bu yana katlanarak gelen sorunlar var. Sorunların neler olduğunu kültür sanat alanının insanlarının ciddi bir biçimde incelemesi ve tartışması gerekiyor. Bugüne dek bu alanda yazılanlara, söylenenlere baktığımızda derinlemesine incelemelerin yapılmadığını ve dolayısıyla da bir tartışmanın üretilmediğini görüyoruz. Yalnızca ortada bir dolu söylenmiş "laf" var.

Ticari ve bürokratik alanda durarak sanat üretkenler dünden bugüne ürün-izleyici ilişkisi sorunlarının nedenlerini bilimsel bir yaklaşımla araştırmak yerine günah keçileri yaratarak, önümüze onları sürdüler. Bu çevreler bir dönem insanların kültüre sanata ilgisizliğine neden olarak ekonomik sıkıntıları, bir başka dönem basının ilgisizliğini, bir başka dönemse televizyonu öne sürdüler. Bu açıklamala-

rın kültür sanat cephesinde de "olabilir" tevekkülü ile kabul görüşü -şimdi kabullenen bu yaklaşımlara karşı çıksa oturup araştırması ve bir şeyler ortaya koyması gerekecek ki ne lüzumu var- tartışmanın derinlemesini engelledi. Oysa geçmiş 30 yılı yakından incelersek ve dahası bu konuya ilişkin yazılmış çizilmişleri en azından biraraya toplarsak tartışmaya başlamak için kimi ip uçlarına ulaşabiliriz. En azından nerelerde oyalanmamamız gerektiğini ortaya çıkartıp, gerçek nedenlere yönelebiliriz.

Altan Erkekli ne diyor söyleşisinde "demokratik kitle örgütlerine mensup olan sosyal demokrasinin en önünde mücadele eden duyarlı, barıştan yana bildiğimiz insanlarımız kaçtılar ve bizi yalnız bıraktılar."

Erkekli'nin anlattığı bu insanlar kim?.. Nasıl oluyor da muhalif sanatsal bir çalışmaya böyle bir tavır alabiliyorlar. Bu yaptıklarının yaratacağı özellikle de muhalif yaratıcılığa bir saldırı, onun kaynağını kurutmak ve yoketmek anlamına geldiğini bilmiyorlar mı?

İlişkilerin bu duruma gelişi uzun bir sürece yayılıyor. Gelişimi anlamak için son 30-40 yılda bu alanda olup- bitenlere bakarsak 60'lı yılların, *Cumhuriyet*'in kuruluşundan bu yana gerek ideolojik, politik gerekse kültürel sanatsal yoğunluk açısından önemli dönemeçlerinden biri olduğunu görüyoruz. Söz konusu dönemin başlangıcında ülke çapında üniversitelerden yayılarak okuyan, araştıran, izleyen, dinleyen bir kesim oluşmaya başladı. Kitaba, tiyatroya, sinemaya yönelen bu kesim kültür sanat alanında yepyeni oluşumlara yol açtı ve piyasaya ilişkilerinin kol gezdiği bu alanda bambaşka rüzgarlar esmeye başladı.

Ülke çapında değişik alanlarda örgütlenen gençler, emekçiler, ideolojik, politik seçimlerini olduğu gibi kültürel sanatsal tercihlerini de bu birliktelikte geliştirdikleri ilişkiler çerçevesinde ifade etmeye başladılar. O günlerde varolan ortamın da getirdiği dinamizmle örgütlenmelerin tepesinden tabanına büyük çoğunluk kafalarına üşüşen sorulara yanıt aramak üzere okuyor, araştırıyor, oyunlar ve filmler izliyorlardı.

45. sanat yılını önceki ay kutladığımız şair Ke-

mal Özer bir şiirinde o günlerdeki duyarlılığı şöyle anlatıyor: *"Eskiden ne çok tartıştık/ Çok değil, geçen yıl bu zamanlar/ bir bıçak ışıltısıyla açılır kapandı/ sözcükleri örgütürken dışladık/ yerde gök arasında şimşegin çizilmesi gibi/ gözlerimizde sağnak öncesi bir çakım/ ve bir kaç ter damlası alınmazda./ Eskiden ne çok tartıştık/ biri bir karar verince/ ya da değiştirmek isteyince bir tanımı."*

Bu ortamın nedenlerini değişik biçimlerde izah edenler var. Kimileri o dönemdeki kültür sanata yoğun ilgiyi, bu örgütlenmelerin tabanında yaygın bir biçimde yer alan kırsal kesimden gelmiş bireylerin kentin ortamına ayak uydurma çabaları olarak izah ediyor. Onlara göre kırsal kesimden öğrenim ya da çalışmak amacıyla kente gelen birey buralarda belli bir yer edinme duygusuyla bu örgütlenmelere katılıyor, süreç içinde de buralarda ve dolayısıyla kentte tutunmanın bir aracı olarak görüyor politika ve kültür-sanatla ilgilenmeyi, etkinliklere ve eylemliliklere katılmayı. Bu çevrelerde kırsal kesim edebiyatının, oyunlarının ve filmlerinin yoğun ilgi görüşünü de aynı nedenlere bağlayan yaklaşım, o dönemde kırsal kesim insanının kenti "feth" etme duygusunun ön planda olduğunu öne sürüyor.

Bir başka yaklaşım uzun süre düşünsel baskılar altında kalan toplumun '60 Anayasası ile gelen nisbi özgürlük ortamında yaşadığı tepki ortamından söz ediyor.

60'lar kültür sanat üreten kurumlarla, muhalif örgütlenmelerin yeni biçimde köprüler kurdukları bir dönemdir. Özellikle '50 sonrası kurumlaşmaya başlayan piyasa ortamı dışında kurulan bu ilişkiler uzun vadede birçok kültürel yapılanmanın temellerini atmıştır.

Kültür ve sanat alanına sahip çıkan ve öne çıkışlarıyla ülke gündemini belirleyen, tabanında Erkekli'nin belirttiği gibi demokrat, özgürlük ve barıştan yana kişilerin yer aldığı "demokratik kitle örgütü" diye adlandırılan yapılanmalar Cumhuriyet rejimi altında oluşturulmaya çalışılan ama belli bir sınıf tabanına ciddi bir biçimde sahiplenilemediği için gelişemeyen, oluşabilenlerinin de Amerikancı Bayar-Menderes iktidarınca tasfiye edilen örgütlenmelerin '60 sonrası yeni bir biçimde ortaya çıkışıydı.

'60'ların başında bu örgütlenmeler yeniden oluşurken sahiplenecekleri bir ideoloji ve politika bulamadılar. Kültürel ve sanatsal olarak da neyin yanında ve neyin karşısında yer alacaklarını saptayamadılar.

1951 tevkifatı ile yurt dışına mevzilenen ve ülke içi bağlarını da koparan TKP'nin bu alana bıraktığı sıranmış, denenmiş bir modeli yoktu. 60'larda yeni anayasa sonrası yaşanan geçici nisbi özgürlük ortamında gerek emekçiler, gerekse öğrenciler gi-

derek süreç içinde kırsal kesimin insanları değişik örgütlenmeler içinde el yordamı ile gidecekleri yolu inşa etmeye giriştiler.

O günlerde bir yanda 68'lere doğru akan anti-emperyalist rüzgarlar esiyor, öte yandan da geniş kesimlerin Bayar-Menderes iktidarının "her mahalleye bir milyoner" sloganıyla devlet olanaklarını yağmalatarak palazlandığı işbirlikçi, tekelci parababalarına ve onların ekonomik-politik uygulamalarına duyduğu tepki adım adım büyüyordu.

Büyük kentlerde başlayan yapılanmalar giderek ülke çapında yaygınlaşmaya başladı. Bir yanda sendikalar, öte yanda değişik alanları hedefleyerek örgütlenen dernekler çeşitli toplum kesimlerini kucaklamaya başladılar. O günlerde ezilen kesimlerin politik önderliğine soyunan Türkiye İşçi Partisi (TİP) etkilenmesiyle de bu yapılanmalar kemalist-sosyalist bir yaklaşımla ülke gündemine müdahale etmeye başladılar.

Parababalarının her türlü önerisinin önünde bir barikat oluşturan bu örgütlenmeler, emekçilerin ve köylülerin alınterinin yağmalanmasına karşı çıkınca ülkede bu talandan pay alanlar askeri darbe yaptırdılar. Ülke tarihinde 12 Mart müdahalesi diye yeralan bu darbenin hedefi çalışanlar, öğrenciler ve kırsal kesim insanları oldu. Öncelikle kitle örgütlerinin yöneticileri gözaltına alınarak işkencelerden geçirildiler. Ardından sıkıyönetim mahkemelerinden ağır hapis cezaları aldılar. Her kesimden insanın hapisten kurtuluşu üç yıl sonra ilan edilen 1974 affıyla mümkün oldu.

Kültür-sanat alanında ise 60'ların başından itibaren gerek edebiyat alanında olsun gerekse sahne sanatlarında belli bir alternatifin gelişmesi ve yığınlarla buluşması sanat insanlarının fedakarca çabaları ve muhalif yapılanmaların desteğiyle giderek yükseliyordu. 70'lere doğru bu kulvara plastik sanatlar ve sinema da girdi. Kültür sanatı elit bir kesimin uğraşı olmaktan çıkarak ezilen geniş kesimin kendisi ifade ettiği bir eylemlilik haline getirmeye çalışan bu çabalar içinde yüzlerce yazar, sahne ve plastik sanatlar sanatçısı ve müzikçi yetişti. Bunların kendi duyarlık ve düşüncelerini sanat ürünleri aracılığıyla belli bir estetik içinde ortaya koyacakları alanları kitle örgütleri oluşturuyordu. Bu çabalar bir yanda muhalif sarıat ürünleriyle kitleleri buluştururken öte yanda da sistemin tutucu, yoz sanat ortamına karşı emekten yana bir alternatifin boyvermesine olanaklar sağlıyordu. Ülkenin önde gelen aydın, yazar, düşünür ve değişik alanlarda üretim yapan sanatçıları çeşitli gerekçelerle hapsilere tıkdılar.

1973 seçimleri sonrası kitle örgütlenmeleri yeniden yaygınlaşmaya başladı. Bu yapılanmalar

içinde kimileri hedefine uygun söylem ve eylemlilikte ilerlerken kimileri perspektifinden koparak politik çalkalanmanın içinde sürüklenmeye başladı.

60'ların okuyan, araştıran duyarlılığı yerine, bu kez kulaktan dolma kaptığı birbire aktaran bir anlayış kitle örgütlerinde egemen olmaya başladı. Bu kesimin eğitim ve kültüre yaklaşımı da farklı oldu. Geçmişte alternatif kültür sanat anlayışının boy vermesini destekleme ve bu alanı da bir mücadele alanı olarak görmenin yerini, kendi tabanında yer alan kesimi kolay yoldan eğitime ve yapılanmaya belli paralar bulma amacıyla kültür sanat alanına yönelme aldı.

O günlerde İstanbul'da *Dostlar Tiyatrosu*'nun, Ankara'da *Ankara Sanat Tiyatrosu*'nun repertuarı bu havadan etkileniyordu. Örneğin Haşmet Zeybek'in "*Alpagut Olayı*", Hans Magnus Enzensberger'in "*Havana Duruşması*", Maksim Gorki-Bertolt Brecht'in "*Ana*" oyunları bu yapılanmaların tabanında yer alan izleyicilerle dolup taşıyordu. Keza aynı durumu muhalif kültür sanat dergilerinin okunmasında ya da plastik sanat alanında kimi sanatçıların sergilerinin ya da kimi yönetmelerin filmlerinin izlenmesinde görmek mümkündür.

Bu ortamın zenginleşmesine sanat alanının emekçilerinden de değişik katkılar geldi. Örneğin yalnızca oyun izlemek, okumakla belli bir estetik beğenin gelişemeyeceğini öne süren tiyatrocular kendi salonlarında oyun saatleri dışında film gösterileri, sergiler ve söyleşiler düzenleyerek oraları adeta birer kültür merkezi haline getirdiler. İzleyici buralarda muhalif bir içerik ve estetikle hazırlanmış değişik ürünlerin mutfağıyla tanıştı. Ancak dönem içinde faşist saldırı ve cinayetlerin hızlanmasıyla ortam altüst olmaya başladı. Yapılanmaların yöneticilerinin ve önde gelen unsurlarının da bu faşist terörden nasibini almasıyla kültür alanlarından belli bir kopuş yaşanmaya başladı. Bunun yerini kimi yapılanmaların düzenlediği içinde ozanların ajitatif sözlerle türküler seslendirdikleri aralarda da yaşanan ölümlere tepkilerin yer aldığı konuşmaların yapıldığı etkinlikler aldı. Bu kırım ortamında kültür sanatla ilgilenmek, izlemek ise yapılan saldırılara duyarsızlıkla eş tutulmaya başlandı. Bu gelişmeler Maraş katliamının yaşandığı '78 sonuna doğru öyle bir hal aldı ki etkinlikler bir ölüm, bir anma biçiminde düzenlenmeye başladı. Ardından ilan edilen sıkıyönetimle de birdenbire durdu.

Büyük kentlerde 1978 sonunda ilan edilen sıkıyönetim ve birçok yapılanmanın kapatılması ya da çalışmalarının ağır denetim altında işleyemez hale gelişi onları kendi içine hapsetti.

Bu arada büyük kentlerde kurulmuş yapılanmaların birer benzerleri de Anadolu kentlerinde oluş-

muştu. Bunlar da büyük kentlerde yaşanan serüvenin bir benzerini kendi dar alanlarında yaşıyorlardı. Kentlerde karşımıza çıkan politik birlikteliklerin, kavgaların, ayrılıkların birer küçük modelini de buralarda görmek mümkündür.

Anadolu'da bu yapılanmalarda yer alanlar politik, kültürel gereksinimlerini kentlerden kitaplar, dergiler getirterek karşılarken sanatsal kimi ürünlerden doğru dürüst nasiplerini alamıyorlar, tiyatro, sinema ve müzik alanında büyük kentlerden gelen gösterileri izleyerek idare ediyorlardı. Buralarda yerel sanatçılar tarafından kimi ürünler ortaya konsa da küçükkent kompleksiyle bunlar beğenilmiyor büyük kentten gelenler niteliği ne olursa olsun başta ediliyordu. Süreç içinde bu durumu farkedene uyanık geçene kimi tüccar sanatçılar kentlerde tutulmayan çalışmalarını buralara taşımaya ve "Anadolu halkına gitmek" adı altında ürünlerini buralarda pazarlamaya çalıştılar.

12 Eylül'le birlikte ortalığı tam bir sessizlik kapladı. Muhalif birçok sanatçı hakkında çeşitli davalar açıldı. Kimileri ise belli davalar "icad" edilerek kapsamı içine alındı ve hapse atıldı. Dışarıda kalan kimileri susarak kenara çekildiler, kimileri holdinglere, şirketlere dalarak, ya da yurt dışına çıkarak "iz"lerini kaybettirdiler.

Sahne sanatlarının izleyici kaybı bir anda hızlandı. Ankara'da AST belli bir çizgiyi aşmayan oyunlarla ayakta kalmaya çalıştı. *Dostlar Tiyatrosu* ise perdelerini kapattı. Müzik, plastik sanatlar alanında muhalif ürünler ortalıkta görünmez oldu. Edebiyat alanında ise eski verimlilik yerini tek tük çıkışlara bıraktı. Bütün bunlardan etkinlenemeyen çeşitli sanat alanlarından bir avuç sanatçı da yeni dönemde söyleyeceğini ortaya koyabileceği yeni yöntemler aramaya koyuldu.

90'lara doğru yeniden hareketlenme başladı. 90'lara artık yeni rüzgarlar esiyordu. 1991'den sonra kurulan birçok yapılanma belli bir tabanla buluşma, onları örgütlemekten uzak durmuş, onun yerine birer tabela örgütü olmayı seçmişti. Bu dönem yapılan sözümona 50 örgütlenmenin biraraya geldiği toplantılarda salonda izleyici olarak 50 kişi bile bulunmuyordu.

Yapılanmaların tepesindeki yöneticilerin durumu ise çok trajikti. Bu yönetimler '60'ların '70'lerin aksine belli bir birikime sahip unsurlar yerine, politika diye kuru laf geveleyen, politik birikimden, kültür sanattan nasibini almamış her konuda sözüne güvenilemez, ciddi olmaktan uzak kişilerden oluşuyordu.

Bu yeni dönemde her şey farklı işliyordu. Örneğin yapılanmalar tabanlarına yönelik politik-kültürel bir eğitim çalışmaları yapmadıkları gibi yine kültürel sanatsal etkinliklere de kendi kitlelerini götür-

mek, izletmek gibi çabalardan uzak duruyorlardı. Yaptıkları tek etkinlik içkili-yemekli toplantılar oluyordu. Giderek içkili-yemekli geceler onların yaşam biçimleri haline geldi. Keza yanlışlıkla bir kültür sanat etkinliğine yollarını şaşırıp geldiklerinde ise "rakı saatleri"ni geçirmemeye özen gösteriyorlardı.

Bugün artık kitle örgütlerinin, sendikaların büyük çoğunluğunun tepeleri bu adamlarla dolu. Onlar için buralar milletvekilliği ya da devlet arpalığınca yöneticilik için geçip gidilen bir ara durak. Bu yeni tipteki "sivil" örgütlenmelerinde sisteme yararlı hizmetler sunan, "muhalif ağlaşma" dışında ciddi herhangi bir eyleme girişmemeye özen gösteren bu unsurlardan maalesef kültür sanat alanına hele hele muhalif sanatsal etkinliklere birkaç su yok artık. Gerek sendika olsun, gerekse "demokratik kitle örgütü" adı verilen örgütlenmelerin tepesindeki yöneticilerin tutumu çok açık ve ortada. İşte çok yakınımızda bir örnek DISK Lastik-İş Sendikası'nın "Gurur Tablomuz 99" ödülleri. Sendikanın 1999 yılı adına ödül verdiği kişilerden biri Dışişleri Bakanı İsmail Cem. Yani '99 yılını uluslararası tekellerin ülkeyi yağmalaması için geçirmiş, ülke içinde işçilerin, emekçilerin emeklilik hakkının gasbedilmesine parmak kaldırmış bu kişiye işçiler adına ödül veriliyor. Diğer ödüllendirdikleri kişiler de Kıbrıs'ta Türk milliyetçiliğinin mimarı Rauf Denktaş ve yıldızı 17 Ağustos depremiyle parlayan ve içinde bulunduğu günlerde genç iş adamlarına akıl hocalığı yapan AKUT'çu Nasuh Mahruki. İşte tam da ABD Başkanı Clinton'un AGİT toplantısı günlerinde hepimize vazettiği sivil toplum örgütü modeline yarışır bir tutum. Bu bayların "Kayıplar" oyunundan bucağın kaçmaları ve kendi tabanlarını da uzak tutmaları çok doğal değil mi?

Nitelikli muhalif bir ürünü geniş kitlelere götürmenin yeni yollarını araştırıp bulmanın zamanı geldi ve geçiyor. Muhalif sanatsal ürünlerin geniş yığınlarla buluşması yolunda eski yollar tükenmiştir. Yeni yollar ve yöntemler bulunmalıdır. Birçok sanat kuruluşu, aydın şu anda kimi yapılanmaların tepelerine çöreklenmiş yöneticilerin tutumlarını teşhir etmekten kaçınıyor. Bunun bir yararı olmadığı ortaya çıkmıştır. Çünkü ruhunu sisteme satmış bu unsurların tutumları, dünyaya bakışları, politikaları ve eylem biçimleri teşhir edilmedikçe bir yere varmak mümkün olmadığı gibi onlardan bir destek de beklemek yersizdir.

Şimdi muhalif kültür sanat üretkenlerin "kaynağımız, okurumuz, izleyicimiz, dinlerimiz kim olacak" ve "nasıl bir örgütlenme" sorularını yeniden sormalarının ve yeni tartışmalar açmalarının tam zamanı.

Uff yaza tartışa 2000'e gelmişiz. Hepinizin yeni yılı ve yüzyılı kutlu olsun.

KAHTA ÇAYI'NA AKŞAM ÜSTLERİ

Keklikler iner Kâhta Çayı'na akşam üstleri
sırtlarında bebeleri

Ürkek

ve hüzünlü gözleriyle

kadınlar iner.

türküler söylenir, ağıtlar yakılır
destanlar yaratılır sevdalar üstüne.

Oysa

ne Sakine Sakine'dir artık-

allı pullu fistanlar içinde

ne kralları kraldır Kommagen ne'in

ne de Fırat'ı hırçın.

Siz evlerinize çekilirken akşamüstleri.

sevinci paylaşmaya, huzura

dizilir tesbih taneleri gibi cenanlar

solgun ve titrek ay ışığında

kara bahtları gibi

güngörmemiş

ıpissiz

tozlu yollara.

Burda

ne gündüzle sarmaşdolaş olmuş insanlar

ne de kara geceyle doyasıya

sürüp gitmiş bir destandır

yüzyıllardır kimliksiz

ve yoksulluk doyasıya.

Irgatlar iner Kâhta Çayı'na akşamüstleri

terli bedenleri

esmer yüzleri

ve ufka bakan kara gözleri

ve kara şalvarları içinde.

Kara yazgılarını haykırır gibi

özlemlerini dile getirir gibi

utanır,

titrer

ve solar.

nar gibi kızarak güneş

konar göçmen bir kuş gibi

Nemrut'un doruklarına gece.

İnsanlar iner Kâhta Çayı'na akşamüstleri

yüzlerinde kederleri

türkülerinde öfkeleri

bir gülümseyen çıksa

eminim

dünyayı saracak yürekleri

Abdullah İLKER

2000'e GİRERKEN

Dedem... Entel... deprem ve ben

Berrin TAŞ

Çocukken de hayvanlara dokunmazdım. O tül-
lü canlıların bana değmemesi için özel bir çaba
gösterirdim. Oysa hayvanlarla aynı evde yaşamış-
tım.

Adana'da büyüdüm. Balkonsuz... pancurları
sımsıkı kapalı bir evde. Adana'da doğayla... hay-
vanlarla hemen hemen hiç ilişkim olmadı. Tek eğ-
lencemiz halamızın elimizden tutup götürdüğü si-
nemaydı. Beş erkek kardeşin ardından doğan ha-
lamıza kendi başına sinemaya gitme izni verilmez-
di. O da sinemaya gidebilmek için biz yeğenlerinin
okuldan gelmesini beklerdi. Kardeşlerim... ben ya
da amca çocuklarından herhangi birini elinden tut-
tuğu gibi ver elini sinema.

Bir de yaz günleri bazı hafta sonları gittiğimiz
deniz macerası. Macera çünkü ne denize girme sa-
atlerini ayarlar, ne de güneşten korunmayı bilirdik.
Güneşlenmeyi bilmediğimiz için sırtımız su toplardı
ertesi gün. Bunun dışında keyifli anlarım pek az
Adana'yla ilgili.

Sık sık Kayseri'ye dedemi görmeye giderdik.
Yılın en az dört ayı Kayseri'de geçerdi. Bayram ta-
tillerini saymıyorum tabi. Adana sıcak, dedem to-
runlarının sıcakta bunalmasına dayanamazdı.
Kayseri'ye... köye gitmek benim için bir şenlikti.
Üzüm bağlarında dolaşmayı, ağaçtan sevdiğim o
mayhoş elmalardan koparıp yemeyi özlemiş olur-
dum. Sabah bağa gidilecekse akşam erken yatılır-
dı. Anneannemin deyimiyle ezanla kalkılır, halka ve
keteler bağda karnımızı doyurmak niyetiyle yanı-
mıza alınırdı. Anneannemi inek sağarken seyret-
meyi de severdim. Ahıra girmez, kapısından seyre-
derdim. Anneannemin ritmik bir biçimde ineğin bir
o memesini, bir öteki memesini çekerek süt sağ-
masını izler, onun neden inekten korkmadığını an-
lamaya çalışırdım. Pazar günleri dedem bizi Zincir-
dere'deki bahçeye götürürdü. Dedemle giderken
çoğunlukla arabayla giderdik. Dedem yokken bah-
çeye gideceğimiz zaman yürürdük. Evdeki eşeği
de yanımıza alırdık. Ayağımızda tokyo terlikler ço-
ğu zaman ırmağın içinden sulara bata çıka, ıslana
ıslana bahçenin yoluna dökülürdük. Arada bir beni
de eşeğe bindirirlerdi. O zaman bile dokunmamaya
özen gösterirdim.

Aradan yıllar geçti. Ben büyüdüm. Bir yanım or-
da kaldı. Orda... bahçedeki yıllanmış ceviz ağacına

kurulmuş salıncakta sallanıyorum. Parmaktan ge-
çen tokyo terliklerimle sularla oynaya oynaya ır-
makta yürüyorum. Üzüm bağlarında üzümler olma-
mışsa koruklarından topluyorum. Onları yıkayıp bir
kabın içinde acı kırmızı biber ve tuzla karıştırıp sal-
laya sallaya terletip sonra yiyorum. Mayhoş elma-
lardan koca bir tabak doldurup yiyorum. Sonra an-
nemin diktği pazen pijamam üstümde camdan ba-
kıyorum. Her sabah kapının önünden ineklerin ve
koyunların bir çoban eşliğinde birer birer evlerden
çıktıklarını gözliyorum. Birdenbire bas bas bağır-
maya başlıyorum. O da ne... pijamamın paçaların-
dan arı girmiş. Dikenini bacağımda bırakıyor. Ağla-
yıp tepiniyorum. Her zamanki gibi beni dedem avu-
tuyor. Dedemi özlüyorum.

Dedemi özlüyorum. Avutulmaya mı gereksinim
duyuyorum. Evet... ne var bunda. Şimdi dedem ya-
şıyor olsaydı ona gider ağılayıp sızlanırdım. Dede
dede çadırkentlerde çocuklar zatürre tehlikesiyle
başbaşa. Üşüyorlar... çok üşüyorlar. Ayakları su
içinde. Dede inşaatlar yapılırken malzemeden çal-
mışlar. Evler yerle bir oldu, insanlar şaşkın, çare-
siz... kimsesiz. Geçmişlerini toprağın altına verdiler
gelecekse ufukta görünmüyor. Prefabrik evler bit-
medi. Hasarlı evlere sağlam raporu verdiler. Otu-
rulmaz raporu verilen, üstüne çarpı işareti konulan
evlerin üstündeki işaretin rengini değiştirip insanla-
ra kiraladılar. Birinci depremin öldürmeyi başara-
madıklarını artçı depremler başardı. Göz göre gö-
re onları hasarlı evlerle gömdük. Fay hatlarının
geçtiği yerlere evler yaptılar. İnsan varlığını kazan-
mayı düşünmediler. Kazanmak her insani değer
önüne acımasız bir kalkan olarak dikildi. Şimdi nü-
fusu azaltmak için yeni depremler bekleyeceğiz.

Dede sen bir simgesin bugün. Sen bugün varol-
mayan bir başka yaşamı anımsatan güçsün. Anım-
sıyorum sen Niğde Hükümet Konağını yaptırmış-
tın. Yakınındakiler malzemeleri çalmışlardı depo-
dan. Sen üstüne aldığın görevi dürüst üğünle biti-
rebilmek için zararı üstlenmiştin. Elinde avucunda
ne varsa harcamıştın. Çalınan malzemelerin yerine
yenilerini alıp yapabilmek için borçlanmıştın. Sonra
da borçlarını ödeyebilmek için uğraşıp durmuştun.
Çalmayı hiç düşünmemiştin. Evet zarar etmiş
hükümet konağını yaparken... ama işini eksiksiz bi-
tirdiğinde rahatlamıştın.

Dede dede depremi yaşadık 17 Ağustos'ta. O günden beri yaşamımız bir başka boyuta taşındı. Kurtarma çalışmalarında yaşanan sorunlar, toprağın altında kalan binlerce insan, çadırkentler kurma süreçleri, rant sağlama kavgaları, yardım kuruluşlarının gönderdiği malzemeleri çalmak için harekete geçenler. Utanmadan... sıkılmadan sağlık malzemelerini saklayıp, depremi en acımasız koşullarda karşılayanları ilaşsız bırakırken yüzleri kızartanlar. Dede utanıyorum. Böylesine çıkarıyla yaşayanların yaşadığı bir ortamda yaşıyor olmaktan utanıyorum. Çıkarlarını her insani değerin önüne bir başarı heykeli gibi dikenler çirkin yüzlerini saklayamaz duruma geldiler. Üstelik bu durum soyguncuyu utandırmıyor. Bunları bilip hiç bir etkili eylem gerçekleştirememek kahrediyor beni. Elimde sihirli değneğim yok. Bir çırpıda tüm çirkinlikleri yok edemem. Hayır öyle bir gücüm yok. Kokuşmuşluğu, çürümüşlüğü izlerken istemesem de insanlığa karşı işlenen suçlara ortak olmuş sayıyorum kendimi. Yaşadığım çağın bireyi olmakta övünülecek bir yan yok. Utanıyorum. Ufacık başarıların büyütülerek anlatılmasından... Clinton'la el etek öpmelerden utanıyorum.

İçimden bir ses bağılıyor. Kır kalemini... kır kalemini. Bırak yazmayı... bırak şiiri. Komik değil mi insanlar bunca acıyla yaşamaya çalışırken senin kağıt kalemle uğraşman. Neymiş efendim edebiyat dersleriymiş. Şiirmiş... şairlermiş... bırak bunları.

"İnsan doğayla mücadele etmeyi öğrendi. Doğayı dönüştürdü." Kimi kitaplarda benzeri yazıları okumuşsunuzdur.Oysa bugün bu kocaman bir yalan gibi görünüyor bana. İnsan henüz öğrenemedi doğayla mücadeleyi. İnsan doğanın sesini dinlemediği için ona yeniliyor. İnsanın doğayla ilişkisi kopuk. İnsan kendine yabancılaştığı kadar doğaya da yabancı. Bugün yaşananlar ülkemiz insanının doğayı kendi istemlerine uya- cık bir araç gibi gördüğünü gösteriyor. Kendinize gelin bayanlar baylar. Doğa kendi ritmince yaşıyor. Binlerce yıl önce ateşi bulan... mağara kovuklarında yaşayan atalarımız doğanın şiddetinden haberdardılar. Biz bugün teknolojik gelişmelerin kucağında yaşarken doğanın üstünde bir güç saydık kendimizi. Bu yanlışın bedelleri ağır bir biçimde ödeniyor şimdi.

Mitolojide yeri, göğü, torağı, havayı niteleyen tanrılar vardır. Bu tanrıların varlığı bile doğaya karşı çekinik bir saygı beslediklerini gösterir. Sümer'in tanrıları arasında Anu gök tanrısıdır. Gittikçe kalabalıklaşan tanrılar ailesinin başkanı ve en güçlüsüdür. Enlil yerle gök arasında egemen, toprağa da havaya da egemen, toplumsal düzenin güvencesidir. Özellikle dış tehlikeleri önler. Fırtınalar ondan sorulur. Mezopotamya'nın doğu topraklarında oturduğuna inanılır. Enki ya da Ea sulara egemen bilgelik tanrısıdır. Suyun evi diye nitelendirilir. Bilgili ya da öngörülü kişilerin önderidir. İnsanlığın koru-

yucusudur. Sümer insanı için su toprak kadar önemli. Enki bu önemi simgeler. Suyun evi nitelemesi toprağın bitmez tükenmez bir su kaynağı olduğunu gösterir.

Gilgamesh'in Sümerce yazmasında Gilgamesh'in kendi ecesi tanrıça İştär için yaptırmak istediği tahttan söz edilir. Göz kamaştırıcı tahtın kerestesini sağlamak amacıyla korkunç cinlerin koruduğu cins bir ağacı nasıl kestiği anlatılır. Yeraltı dünyası tanrıçası bunu kıskanır. Kesilen ağacı yeraltından yeryüzüne açtığı bir yarıktan cehenneme düşürür. Gilgamesh'in kölesi Engidu bir hileyle yeryüzüne çıkarır bu ağacı. Bu insanın doğayla mücadelesini çağrıştıran sevimli bir örnektir. Bugün biz derme çatma çadırlarda, deprem sonrası yangınlarda minicik bebeleri toprağa vermeye başladık.

Bugün ben üşüdüm derken suçluluk duyuyorum. Yemek yerken suçluluk duyuyorum. Hele bir de yediğim yemeği beğenmediysem çadırkentlerde kar altında bir kap yemek için sıra bekleyenler aklıma geliyor. Utanıyorum. Ne kadar üşüsem de bir dam altındayım. İyi kötü kendi yaptığım bir tas çorbayı içiyorum. Keşke mitolojideki gibi tanrıların insanın yazgısını... yeryüzündeki yazgısını değiştirebileceğine inansaydım. O zaman bugün depremzedeler için kurulan çamurlar içinde yüzen çadırlara sevinebilirdim. Acaba sorumlu kişiler geceleri rahat uyuyabiliyorlar mı. Sözelimi soğukta üşüyen... tir tir titreyen... zatürre tanısıyla hastanelere yatırılan çocukların durumundan kendilerini sorumlu tutup... yerine getirmedikleri sorumlulukların ağırlığıyla sıçrayarak uyanıyorlar mı. Pekî depremde evini barkını toprak altına veren bir genç kızın valiyeye sorunlarından söz etti diye gözaltına alınıp sorulanması neden bir tepkiyi başlatmıyor.

Sorunlar arttıkça sorular artıyor. Yanıtlar zorlaşıyor. Rastgele verilen yanıtların hiç birini duymuyorum. Gerekçeler... gerekçeler. Aslında ben "berdel"i yazacaktım. Depremle yaşamaya başlamadan önce. Berdel yani kızların takas yoluyla pazarlanması. Aman canım yanlış anlaşılmasın. Açıkta pazarlanmıyorlar tabiki. Resmen evlendiriliyorlar. Güneydoğuda ailelerin onayıyla mal değiş tokuşu yapılıyor. Kızlar o kişiyi istermiş istemezmiş bu ailelerin sorunu değil. Nedense arada bir bu durumu kabullenmeyenler çıkıyor. Bir genç kadın kocasının ailesiyle birlikte kalabalık bir evde yaşarlarken birdenbire kayboluyor. Cesedini ırmak kenarında buluyorlar. Kocasının onun son günlerde pek sessiz durduğunu söylüyor. Akli yerinde değilmiş.

Pakistan'da her yirmidört saatte ortalama sekiz kadın tecavüze uğruyor. Pasitan yasaları evlilik içi tecavüzleri suç saymıyor. Kadın nüfusunun yüzde doksanı ev içi şiddetle karşılaşılıyor. Namus cinayetlerinde alarm düzeyinde artış gözleniyormuş. Endişe verici durum saldırganların cezalandırılmaması.

Peki Türkiye'yle Pakistan arasında ne fark var... hiç. Görece şiddetin yöntemleri değişebilir ama temelde kadının ikinci sınıflığı aynı.

Biz bugünlerde aile içi şiddetle ilgili değiliz. Daha oraya gelmedik. Biz henüz gözaltında işkence gören gençlerin işkenceyi kanıtlama mücadelesindeyiz. İskenderun'lu gençlerin işkence gördükleri dokuz ay sonra bile gizlenemedi. Anlaşılan bizim işkencecilerimiz bu işi sistemli bir hale getiremediler. Dokuz ay sonra bile işkencenin tahribatı belli oluyorsa bu işkencecilerin başarısızlığıdır. Her ne kadar gözle, dokunarak, copla cinsel taciz uygulanmış tecavüz edilmiş ama yine de başarısızlık işte. Yeterince öç alamamışlar. İşkencenin değişik kategorileri uygulanmış. Makata cop sokma, başa, göğüse ve dizlere cop, yumruk ve tekme ile vurma, ağzı aldığı darbelerle dişinin kırılması, hücrede tecrit, iki gün hiç bir şey yedirip içirmeme, suyun içine tükürdükten sonra içmeye zorlama, soğuk zeminde bekleme, işeme ve dışkılamanın engellenmesi, başkasına yapılan işkence seslerini dinletme, çok yüksek sesle marş dinletme, uyumasını engelleme, uyuduğu zaman dizlerine tekme vurarak uyandırma, çıplak bırakma. Anlaşılan bizim işkencecilerin işkence aletlerinin gelişmişliğinden haberleri yok. Geçtiğimiz yıllarda Boğaziçi Üniversitesi'nde İnsan Hakları ve İşkence konulu bir sempozyum yapıldı. Bu toplantıda Prof. Okan Akhan bildirisini sundu, dia gösterisiyle kimi somut bilgiler verdi. İşkence batıda deri üzerinde işkencenin izleri görünemeyecek biçimde yapılmış. Hatta Londra'da işkence aletleri fuarı bile açılmış. Burdaki son derece modern aletlerle işkencede kolaylık sağlanıyormuş. Tabii canım yoruluyor zavallılar. Bizimkilerin bundan haberleri yok herhal. Ya da ekonomik nedenlerle aletlerini modernleştirememişler. Vah vah... yazık.

Pis bir dünyada yaşıyoruz. Her yandan iğrenç kokular geliyor. En çok Cengiz Gündoğdu'ya kızıyorum. Ben Pollyana'cı bir aşkla tüm insanları severek yaşayacaktım. Oysa o bana güzelliymiş gibi duran olguların altındaki pisliği işaret etti. Bak oraya... bak işte görüyor musun neler oluyor dedi. Artık gözlerimi kapayamam. Kapasam da görüyorum. Hâlâ kalemimi kırmadıysam gördüklerimi artık görmemiş gibi yapamayacağım içindir.

Şimdi tüm insanları sevmiyorum. Bu olanaksız. Hatta sevdiklerim azaldı, özelleşti. Sevdiklerim artıyor giderek. Ben inceldim. Küçükçük çıkarların bile kokusunu alıyorum. Midem bulanıyor.

Şimdi İnsancıl'a bir katılım daha oldu. Bir kedi. Adı Entel. Entel'le ilişkimiz incecik bir çizgi üstünde geliyor. İnsancıl'a ilk uğramaya başladığında elimde süpürge görürse kendini korumaya alıyordu. O zaman ben onun süpürgeyle kovalandığı için böyle davrandığını düşünüp onu ürkütmemeye

özen gösterdim. Ağır hareketlerle süpürgeyi elime aldım. Ya da başını okşamaya çalışırken kendini sevdirmiyor tırmalamaya hazırlanıyordu. Ben de o istemeyince sevmedim. Birgün kitapları devirdi. Bilererek... isteyerek raflara sıçradı ve kitapları yere devirdi. Parmağımı sallayarak onu azarladım. Ertesi gün öğle saatlerine dek onunla ilgilenmedim. Öğle saatlerinde geldi başını dizime yasladı ve sonra geri çekildi. Yine sevmedim. Bir kez daha denedi. Başını okşadım. Hemencecik kucağıma yerleşti. Çalışma masamda dolaştı. Kalemlemlerimle oynadı. Bir bantın ucuna bağladığım iple onunla oyunlar oynuyorum. O beni oyun arkadaşı diye görüyor. Bu yüzden ellerim çizik içinde kaldı. Entel'in bir tuzağı var. Başını okşarken birdenbire sırtüstü yatıyor, patileri hareket halinde. Kazara karnını sevmek isteyen tırmalanabilirsin. Ben de bu tuzağı anladığım için yalnız başını okşuyorum artık. Entel bunu biliyor. Uslu uslu başını sevebileceğim biçimde duruyor yanımda. Birbirimizi tanıyoruz. Ben kendimi tırmalatmadan sevmeyi öğreniyorum. Entel tırmalarsa sevmeyeceğini öğreniyor. Çocukluğumdan beri hayvanlarla içiçe yaşadım ama onlara dokunmadım. Entel bunu değiştirdi. Beni eğitti. Kendini sevdirdi. Üşütmüşüm. Ağır bir grip geçirdim. Odamdaki koltukta dinlenmeye çalışıyorum. Entel hergünden farklı bir durum olduğunu sezdi. Ben dinlendiğim sürece beni görebileceği bir yere yerleşti. Gözümü açıyorum, kapıyorum. Entel bana bakıyor. Bir ara yanıma geldi, durdu. Kesinlikle benden yüz bulmadan kucağıma gelmiyor. Ona hadi oraya otur dedim. Gitti oturdu. O azarlanmak istemiyor. Ben tırmalanmak istemiyorum. İyi anlaşıyoruz. Sözelimi tüylerini yalayıp temizlenirken sevmek istemiyor. Ya da uykusu gelmişse yorulmuşsa oyun oynamak istemiyor. Ben de onun istemediği davranışları yapmıyorum. Böylece yüz göz olmuyoruz. Saygılı bir ilişkimiz var. Entel'i seviyorum. Entel bana aşkı düşündürüyor. Birbirini sevmeyi beceremeyen insanları. Seviyorum diye... aşkından deliye döndüm diye diye karşı cinsin hayatını karartanları. Karşı cinsi kendi keyfi beklentilerine göre yönlendirmek isteyenleri. Hele de bizimki gibi toplumlarda kadın erkeğin yansıması olarak kabul edilir. Erkek kadını tırmalamadan sevmeyiz. Kadın da aşkın getirdiği kendinden geçişle tırmalanmaya razı olur belki de. Eğer aşkı bilmiyorsa tırmalanmayı aşk zannedebilir.

Ben şimdi tüm sevimsizlikleri bir anlığına bile olsa unutmak istiyorum. Ceviz ağacına kurulmuş sallıncakta sallanmaya gidiyorum. Annemin hazırladığı... dedemin fırına gönderdiği patlıcan güveci yiyeceğiz bahçede. Sonra da mayhoş elmalardan yiyeceğim.

Bir soru. Yeni yıl yeni mi gerçekten.

YENİ BİNYILA MERHABA

Server ACİM

Bu yazı yayımlandığında 2000 yılına girmiş olacağız. Tüm dünyada kutlanan yeni yıl heyecanı daha bir farklı olacak. Sıradan yeni yıl kutlamalarının dışında kalan bu özel yılbaşı kutlamaları bir anlamda bitirdiğimiz 1900'lerin adeta bir sorgulamasına dönüşecek. Avrupanın kültür merkezlerinde, biten çağa damgasını vurmuş olan sanatçıların anısına toplantılar, gösteriler ve daha nice kutlamalar yapılacaktır. 2000 yılına girmemize rağmen ülkemize dönüş şöyle bir baktığımızda çadırlarda kalan halkın millenium kutlamaları hiç umurunda değil. 21. yüzyıl diye diye birbirimizi yiyip bitirdiğimiz şölenlerle hiç ilgisi yok bu insanların. Nasıl olabilir ki? Hiç kendinizi üzmeyin, ülkede her şey aynı. Yani aynı tas, aynı hamam. Hele sanatçıları arasındaki çekişmeler, kıskançlıklar ve her türlü aşağılık bizans oyunları yine devam ediyor ve hep edecek. Üreten insanlara duyulan nefret, üretemeyen ama kış yalayarak bir yerlere gelen insanlar hep varolacak. Ancak tarihe, bu kış yalayıcılar değil, üretilenler ve onları üretenler kalacak. Bundan eminim.

Avrupalı olmak için kendimizi yırtıyoruz. Avrupa topluluğuna girmek için bize dikte ettirilenleri uygulamaya çalışıyoruz. Ben bu görüntüyü şuna benzetiyorum. Bir lise veya ortaokul düşünün. Bu okulun sınıflarından birinde çok haşarı bir çocuk var. Öğrencinin dersleri kötü. Çakmak üzere. Hocaları öğrenciyi uyarıyor. Diyor ki: *"Bak çocuğum, durumun kritik. Sınıfta kalmak üzere. Okulun şu son onbeş gününde sınavlarına iyi çalış. Başarılı ol. Bizde seni geçirelim."* Şimdi böylesi bir durumda olan çocuk, sınıfta kalmamak ve ailesine mahcup olmak için ya dişini sıkıp, sınıfını geçecektir. Ya da, *"artık olan olmuş, benim yapabileceğim fazla bir şey yok"* diyecektir. İşte Türkiye'nin Avrupa karşısındaki durumuda aynen böyle.

Peki çadırlarda yaşayan insana Avrupalı diyebilir miyiz? İnsanları çadırlarda yaşayacak duruma düşüren kişilere Avrupalı diyebilir miyiz? Hangi Avrupalı kendi vatandaşını çadırda yaşamaya mahkum eder? Bunları bir sanatçı duyarlılığıyla yazıyorum. Daha insanlarına medeni bir yaşam sunamayan toplum Avrupalı olabilir mi? Çadırda yaşayan insana sanattan bahsedebilir misiniz? Çadırda yaşayan vatandaş eline bir şiir kitabını alıp gönül ra-

hatlıyla okuyabilir, teybinde de bir yandan Çaykovski dinleyebilir mi? O adam daha bu noktaya gelecek bir medeni yaşama kavuşmamışken, bu sanatçıların birbiriyle alıp veremedikleri dava nedir? Niçin birbirlerini yerler? Neden birbirlerine bok atarlar? Ben daha iyi ressamım, ben daha iyi şairim, benim şiirim senin şiirini döver, benim müziğim daha üstün, seninki tukaka gibilerinden kısır tartışmalar çadırda yaşamaya mahkum edilmiş vatandaş sıcak bir yuvaya kavuşturabilir mi? Bütün bu çelişkilerin yaşandığı bir ülkeye 2000 yılı gelmiş, hoş gelmiş. Buyursun burdan yaksın. Belli ki uzun yoldan gelmiş, biraz otursun soluklansın da şu halimize bir baksın. *"Keşke gelmez olaydım."* desin.

2000 yılı diye lüks otellerde milyarlarca para harcayan adam, o parayı daha az harcasa da, bizzat ihtiyacı olan vatandaşla bağışlasa fena mı olur?

Yazımızı birazda sahte modernistlere ayırmak isterim. Şimdi efendim. Ülkemiz çok sesli müzik camiasında genelde şöyle bir portre vardır. Bir yanda Ankara Devlet Konservatuarı'nın genetik uzantıları olan, Atatürk milliyetçiliği çizgisinde ilerleyen müzikçiler, müzikçi-yöneticiler, tüm içtenliğiyle inandığı şeyleri yapan insanlar. Bir yanda da, çok ileri düzeyde bir müzik seviyesi ve yüksek düşüncelere sahip olduklarını zanneden modernistler. Bunların arasında şizofren-paranoya gibi ruhsal bozukluklara sahip kişiler vardır. Bu kişiler için tek doğru olan, kendi düşünceleridir. Kendisi gibi düşünmeyen herkes onlar için değersiz kişilerdir. Onları küçük görürler. Halbuki kendileri acınacak durumdadırlar. Bu gibi insanlar tesadüfen, ya da kelli felli görüntülerinden dolayı adam zannedilip Bölüm Başkanlığı gibi mertebelere yükselmiş; içinde bulunduğu eğitim kurumunu non-sistemik tavır ve davranışlarıyla bir çöküşe doğru sürüklemektedirler. İşin acı tarafı kendileri eleştiriye katlanamazken, kendileri üreten insanları kıyasıya eleştirirler. İşte bence asıl 2000 yılı sorunu budur. Bazı eğitim kurumlarının çökmesi, bilgisayarların çökmesinden daha önemlidir. Bu yüzden bu gibi tehlikeli insanların bir an önce bu mertebelerden alınması ve bazı noktaların çöküşten kurtarılmaya çalışılması çok aciliyeti olan bir konudur.

YÜZYIL SONUNDA ÇAĞ

Gürcan ARITÜRK

İlk insanlar yeme-içme-barınma ihtiyaçlarını hep kendilerine yetecek kadar karşılar, birikim yapmaz, çoğu zaman günübirlik yaşarlardı. Paylaşım eşitti. Daha doğrusu ihtiyaca göre. Cinsellik de öyleydi, evlilik kurumu yoktu, tabii namus ve dolayısıyla namussuzluk sorunu da. Avlanan hayvan ortaya konur, belki avlayana daha çok ama diğerleri arasında eşit olarak paylaşıldı. Güvenlik ihtiyacı dersenez, mülkiyet yaygınlaştıncaya kadar, vahşi hayvanlardan korunma dışında, böyle bir sorunun olduğunu da sanmıyorum. Eşit paylaşmada ilk fire-avlayana öncelik veya daha çok pay vermek dışında- kutsal sayılan bazı kişilerin aslan payını alması oldu. Eşit paylaşmanın bir istisnası da çocuklara, yaşlılara ve belki de hamile kadınlara bir kota ayrılmasıydı ki bu da sonraki nesillere bir insanlık dersiydi. Keza kadın-erkek eşitliği de öyle. Sonraları lider niteliğindeki kişilere tanınan ayrıcalıklar liderlerin çevresiyle yaygınlaştı. Derebeyleri, dinsel kurumlar, sermayedarlar türedi.

İlk insanların yaşayışında şimdi bize garip gelecek şeylerin çok ötesinde gariplik, doğal yaşamdan kopmamız dolayısıyla onların gözüyle bizde oldu. Memet Fuat'ın dediği gibi onlar bizi rengarenk giysiler içinde görseler çok şaşırırlar ama bizim onları çıplak görmemiz o kadar şaşırtıcı değil. Onlarda da doğaötesi güçlere inanma vardı, ama şimdi bizdeki gibi "öbür dünya"dan pay kapma kaygısı yoktu. Onlar korktukları için "dindar"dı. Biz her umudu tüketip, kendimizden de umudumuzu kestiğimizden dine sarılıyoruz ya da dinden yararlanıyoruz. İlk insanlar arasındaki kavgaların başlangıcı da örneğin "bir hayvanı sen avlamadın, ben avladım" kavgası olabilir. Bugünkü kavgaların temelinde de "senben" kavgası bulunsun bile zamanımızın kavgaların doyumsuz insanların kavgası olması bakımından ilk kavgalardan ayrılıyor. Onlar için hayat basitti. Basit olduğu kadar da doğal, insani ve gaddar olmayan. Rekabet yoktu, çünkü başkasından farklı olmayı kimse göze alamazdı, ayıptı böyle bir şey: Herkes eşitti.

Doğal eşitlikten doğalmış gibi gösterilen eşitsizliğe nasıl geldiğine gelince: İnsanlar artan teknolojiyle birlikte çok yönlü düşünmeye başladılar. Bu çok taraflılık bir zenginlik gibi görünebilir ama kötülüklerden kötülük beğenmek iyiliğe göre gelişmişlik değildir hiçbir zaman. Oktay Akbal'ın günlüğündeki

güvercinlerin, kendilerine göre dev bir insanın ayağının dibinden simit kırıntısı alıp da hasta gibi güçsüz bir arkadaşlarının yanına yaklaşmamalarının nedeni ilkçağlarda takti: Ölmek üzere hasta olan o güvercin yesin diye. İnsanlık "ilerledikçe" birden fazla seçenek daha eklendi. Onlardan biri Akbal'ın tahmini: Güvercinler hasta arkadaşlarından hastalık bulaşmasın diye onu yalnız bırakmış olabilirler. Buna başka olasılıklar da eklenebilir tabii. Teknolojiyle kendi kuyumuzu mu kazıyoruz yoksa. Yoksa fazla ama ben yine de ihtiyat payı bırakayım. İnsanlar yanında kendilerine ihtiyaç duyan insanların sorunları yerine internette ABD'deki insanın dertleriyle ilgilenir oldular. Samimi olsalar hiçbir dünya malında gözü olmaması gereken dincilerin arasına da para girdi. Eskiden olduğu gibi "gavur icadı" demeyip teknolojiye daha fazla yararlanmaya başlıyalıberi, onun kültürünün de etkisi altında kalan dincilerin kiblesi de artık para ve çıkar. Bir bakıma sevindirici, bir bakıma çünkü yanlışların dayanışmasını engelleyen çıkarıcılık, doğru dayanışmaları da parçalıyor.

Şöyle bir düşünün, ilk insanlar kendilerine zararlı olduğunu bile bile bir şey yaparlardı mıydı? Tütün içtilerse tütünün zararlı olduğunu bilmiyorlardı. Yanlışlardan içgüdüsel bir şekilde kaçarlardı. Soba sıcaksa sıcaktı, yerlere tükürürlerdi ama hem kapısına "içerdeki ses düzeyi duyma bozukluğuna ulaşabilir" diye yazı yazıp hem discoya gitmezlerdi. Onların yaşamından felsefe yapıldı da, biz "felsefe yapmaktan" insan gibi yaşayamaz hale geldik. Buradaki "felsefe yapma"nın günlük dildeki eleştirel anlamında, boş sözlerle oyalanma olarak kullanıldığını söylemeye gerek yok sanırım. Örneğin günümüzde bazı resmi araçların arkasına, "sürücü hatalarını... numaralı telefona bildiriniz" diye yazmayı biliyoruz, böylece ispiyonculuğu kurumlaştırmaya çalışıyoruz, gammazlamadan medet umuyoruz da, eğitilmiş sürücü yetiştirmeyi ve sürücü olmayı beceremiyoruz.

İlk insanlara kadar gitmeye gerek yok, orta yaşlarımızı bilir: Komşuluk, akrabalık ilişkilerini, o ilişkilerin güzelliğini. Dilimize bile girmiştir, aralarında rekabet bile olmuştu, komşu akrabadan ötedir diye. Ev alma komşu al, derdik. Komşusu açken tok yatanı bizden saymazdık. Misafirlik de güzeldi. Bütün bu güzel ilişkiler giderek kayboldu gitti sanki, tekno-

lojiyle, bencilleşmeyle. Yumurta tavuk hikayesi, değişen toplum insanı değiştirdi, bencilleşen insan toplumu dayanışmacılıktan, sosyal olmaktan uzaklaştırdı. Sovyetler Birliği deneyiminden sonra burada şu tespiti yapmak da faydalı olabilir: Biz hep insanın toplumun ürünü olduğunu söyledik, geldik, çoğunca doğrudu bu ama bir şeyi kaçırdık galiba, insanın bir de değişik toplumlarda da olsa, yol buldu mu şu yüzüne çıkabilecek özü vardı, bu öz hiç de iyi değildi. Zaten bütün dinler de bu özün ya ortaya çıkmasını önlemek, ortaya çıktıysa da cezalandırmak üzerine kurulmamış mıydı? Buradan şuraya geçebiliriz sanırım: Bugünlerde müthiş bir teknolojiyle yapılan çok güzel apartmanların bahçe kapılarında şu yazı dikkat çekiyor: "Misafir ve yabancı araçlar giremez." Günümüzde insanoğlu toplumla birlikte öyle bir seviyeye düşmüş ki, tabii teknolojik rahatlık yüzünden kendisi yükseldiğini zannetse bile, bırakın yabancıya meraktan da olsa yakınlık göstermeyi, misafiri daha bahçe kapısından kabul etmemek gibi bir yola girivermiş. Askerlikte nöbet tutmamak için ya da başkasından daha az nöbet tutmak için sivil hayattaki en iyi insanların bile iğrençleştiğini görünce, hem insanı toplumun şekillendirdiğine, hem de içinde o şekil olmasa böylesine de topluma uyum sağlamayacağını düşündüm.

İşin en kötü tarafı çağımızda insanlığın ölmesi bile yaralanmasından, yani insanların asosyal olup, dayanışmadan vazgeçmesinden umar umanların kelimenin tam anlamıyla "çayın taşıyla çayın kuşunu vurması"

Alabildiğine rekabet çağıdaşlık, herkesin dünyaya aynı pencereden bakması globalleşme diye gösterilir oldu. Bunda Sovyetler Birliği'nin, kimi solcuların dediğinin tersine, sağlık, eğitim, konut ve büyük ölçüde işsizlik sorunlarını çözmesine rağmen, insan bencilliği yüzünden yıkılmasının da payı var. Kimi solcuların görmezlikten geldiği bir gerçek şu: İnsan doğası kötü. Memet Fuat'ın dedesinin Nazım Hikmet'in arkasından dediği gibi "Çok seviyorum bu çocuğu, bir kere komünist, insanlık için iyi şeyler istiyor. Ama acıyorum da. Aptal, komünizmin insan doğasına aykırı olduğunu bilmiyor." Komünizm, insan doğasına aykırı mı değil mi o ayrı bir tartışma konusu ama şimdilik elimizdeki veri Sovyetler Birliği deneyiminin insan doğası yüzünden yıkıldığı. İnsanlar tüketim ve iletişim-bilgi çağında Mc Donalds'tan hamburger yemek, coca cola içmek ve disco dans yapmak istediler. Keşke bazı solcularımızın söylediği gibi Sovyetler Birliği yalnızca yanlış olduğu için yıkılmış olsaydı. Herkes bilir insanın özünü değiştirmek, her türlü yanlış düzeltmekten daha zordur. Ne demişler "can çıkar

huy çıkmaz.

Camına "Adres sormak ücrete tabiidir" diye yazan esnafla eski Sovyetler Birliği vatandaşı arasında fark olmadığı düzen yıkıldıktan sonra hemen kendini gösterdi: Babasının ya da dedesinin madalyasını Trabzon'da satan Rus, geçmişini satan adam ya da kadın, hatta kendini de satan kadın... İlhan Selçuk, Trabzon pazarında dede yadigarı madalyasını satan birini eminim içinden ya da dışından ağlayarak yazmıştır, ben ağlayarak okudum da. İnsanlığın kötüleşmesinden bahsederken eski Sovyetler Birliği üzerinde çok durmak lazım. Eğer Sovyetler Birliği denildiği gibi sadece sistemin yanlış uygulanması sonucu yıkılmış olsaydı, iyi-kötü o sistemden, en azından kapitalist sistemden değil, her koyun kendi bacağından asılır, gemisini kurtaran kaptan eğitiminden değil, hem de dayanışmacı bir eğitimi geçirmiş birinden "en azından" atasının madalyasını satması beklenmezdi. Bence tek başına bu olay bile Sovyetlerin kendi çelişkilerinden değil, dünyadaki çelişkilerden olan bencillik ve dayanışma arasındaki rekabetten bencilliğin öne çıkmasından yıkıldığını gösterir. Bazıları bunu da kendilerine yontarak bencil kişinin, bireyselci kişilik sahibinin sonuçta kişilik sahibi olup, kişiliklerin dayanışmasıyla daha iyi bir düzen kurulabileceği iyimserliğini taşıyor ama insanlık tarihini kendi tarihime sayan ben o kadar vurdumduymaz değilim.

Vurdumduyarlığım sabırsız olduğumdan değil. İnsan yaşamının toplumların yaşamına göre bir nokta bile olmadığını biliyorum. Ama tarihin yönü ilk kez hem de tam tersine olduğu gibi -viraj alarak olduğundan- bilinmeden çevrildi. Artık emek en yüce değer değil, çok kazanan çok değerli, başarılı. Gemisini kurtaran "kaptan" Mutluluğun tek başına değil birlikte yaşanacak bir duygu olduğunu söyledik, resmini çizemesek bile. İdeolojiler toplum mutluluğunu arardı, şimdilerde ideal olanı toplum için değil kendisi için isteyen bencillerden tabii ki "ideolojiler öldü" sözü duyuluyor. Eskiden bir gruba, topluma vb. ait olmak, mutluluklardan biriydi. Şimdi herkes eğitimi de, kültürü de, başarıyı da kendisi için düşünüyor. Böyle olunca da "herkes kendi evinin önünü iyi süpürdüğü halde ana caddeler ve sokaklar pis kalıyor, o pislik dönüp dolaşıp evin önünü de kirletiyor." Toplum organizasyonunun önemi burada daha çok ortaya çıkıyor ama bencilliklerden bir organize hareket yaratmak gittikçe güçleşiyor. Artık "yenmek değil yenilmemek" amaç oluyor.

Yüzyılın sonuna doğru kötü olmayan bir insanın portresini ele almak içinde bulunduğumuz çağın kötülüğünü göstermesi açısından faydalı olabilir. Kendisine "dejenere kürt" diye takıldığım bu arka-

daşım, Türkiye'nin en Güneydoğusu'nda doğmuş büyümüş, şimdi İstanbul'da borsa uzmanı. Bu arkadaşımın kırsal kesimden borsa uzmanlığına kadar gelişi, kimilerine göre ülkede demokrasinin, fırsat eşitliğinin bir işareti sayılabilir. Bence bu durum dayanışmadan bencillığe gelişin, düşüşün tipik bir ifadesi. Çünkü bu arkadaşım aynı kalarak değil, değişerek, ya da değişmiş gözükerek "yükseldi", duygularını gizleyerek, sinsice. Ve bu insan bir hemşehrisi ile evlenmek yerine "kompleks" duyarak Trakyalı biriyle evlendi. Anasının doğum gününü kutlamayan bu kişi, karısının doğum gününü, iş arkadaşının doğum gününü kutlamak için çabaladı durdu. Söylediklerimden şunlar anlaşılmasın: Ben o arkadaş doğduğu yerde kalsaydı, doyduğu yere gitmeseydi demiyorum. Komplekslerinin haklı nedenleri de olabilir ama, Anadolu'daki güzel değerlerden bu kadar çabuk vazgeçmeseydi, diyorum. Her kötülüğün anasının da böylesine başdöndürücü değişimler olduğunu iddia ediyorum. Azla yetinmeyi bırakan, hep gözü yukarlarda, bu uğurda haksızlıklara katlanan, yılana bana dokunmazsa yaşasın diyen bir yaklaşım benim eleştirdiğim. Şimdi o arkadaşıma sorsak kırsal kesimlerdeki güzel ilişkiler geriliktir de, borsa "sermayenin tabana yayılması" Böylece dejenerasyonun yanlılıklara özenme, yöredaşılarıyla bağlarını azaltıp, kültürel kimliği yakınlıkla değil, farklı biriyle kompleksini giderebilmek uğruna, daha çok katlanarak ilişki kurma olduğunu öğrenmiş oldum.

İnsanlığın azalışında dejenerasyon kadar etkili bir başka neden de "dönellik" Germinal filminde grevde öldürülen işçi kocasının anısına sahip çıkmak adına çocuklarına "madene inmeyin" deyip de mecbur kalınca grev kırıcısı gibi yeraltına çalışmaya inen annenin dönekliliği değil konumuz, diğer tür dönellikten bahsediyoruz, mecburiyetten değil, daha iyi yaşama isteğiyle, başkalarının sırtına binerek ve geçmişini unutan adam bizim zararlı dediğimiz "dönemiş"

Yeni bir yüzyıla girerken her alanda görülen gelişmişliğin yanısıra insan doğasındaki kötüleşme nasıl çözülür sorusuna bu kadar kötümserlikten sonra iyimser yanıt vermek çelişkili olur en azından. Dibe vurmadan yükselmeyiz diyenler de var, bir musibet bin nasihatten yeğdir diyenler de. Bence herşeyin başında yarı zorlama da olsa, yüzyıl sonundaki liberal güçlü rüzgarlara karşı koymak da sayılsa sosyal devleti yeniden canlandırmaktır çözüm.

Demokrasinin, demokrasiyi araç olarak görenlere olanak tanımayacağı kadar "dar" olmasında, eğitimin geliştirilmesinde, karma ekonomik modelin canlandırılmasında, tüketimi kısıp üretimi arttırmak

MARDİN

taş yapıların

Mor Melke

Mor Gabriel

Deyrulzafaran

nasıl ayaktaysa yüzyıllardır

kara zambağıma öyle bak

istemiyorum öğrenmeni

taş yürekli şehir

nasıldır sevgiliden ayrılmak

Hasan YÜKSEL

için bir seferberlikte, insan hayatının en değerli varlık sayılarak gereğinin yapılmasında, sosyal güvenlik şemsiyesini tüm ülkenin üstüne sermekte, adaletin, karşısındaki sanığın gücüne göre kimi zaman acımasız, kimi zaman şefkatli olmasında, uluslararası işbirliğini taşeronlaşarak değil, eşit ve karşılıklı kurmakta, siyasal katılımının arttırılmasında ve kamu yönetiminin düzeltilmesinde faydalar olabilir kanısındayım. Ama unutulmasın bunları gerçekleştirmek ancak kötülleşmenin hızını kesecek niteliktedir. Asıl iyilik için bizim ömrümüzün yetmeyeceği bir süre sonra ya teknolojinin kavgaya vermeyecek kadar gelişmesini ya da "dibe vurmayı" beklemek gerekeceği unutulmasın. Şimdilik elden daha fazla bir şey gelmeyeceğine inanıyorum. Belki asosyalleşerek, kötüleşen insanlara benzer şekilde toplumdan uzak kalarak kötülüklerden nasib almayı azaltabiliriz. Doğru ve gerçek arasındaki farkı bilmeden doğruyu gerçekmiş gibi görerek "insanlığın tükenişini" engelleyebileceğini sanan boşuna çabalar da insanlığı tüketmiyor mu? Tükeniş insan doğasının derinliklerine bir romancı gibi girip, bilim adamı çözümüne ulaşıldığında azalınca belki "yeni bir dünya" kurulur.

İNSANCIL

BÜYÜK ŞAİRİMİZİN GEMİSİNE ÇIK*

Yalçın KÜÇÜK

gebze mahbusu, 21 Aralık, Y.Y.

**Değerli
Refik Erduran
Ebedi Kurul
Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü
Ankara**

Sevgili Refik Bey Dostumuz,

Bilgesu ile tartışmalarınızı duymuştum, "İnsancıl" Dergisi'nin Aralık sayısı'nda yazışmaları okudum. Adınıza çok üzuldüm, üzüntümü bildirmek için yazıyorum.

Bu kadar çok yanlış bilmek çok şaşırtıcıdır. 1) Bilgesu'ya "zengin kocanızın evinden çıktıkça" diye yazıyorsunuz; doğrusu Müştak ve Bilgesu Erenus'u benim tanımam, aydın belgesi hazırlığı sırasındadır. On beş yıl oluyor, fakir olduklarını söylemek çok zor; ancak emekleriyle, yazdıklarıyla geçen mütevazı bir aydın ailesi olduğuna tanıklık ediyoruz. İki aydınımıza iftira size hiç yakışmıyor; biz sizi, lise yıllarınızda, Büyük Şairimiz'e yaptığınız büyük dostluk nedeniyle mert bir aydınımız olarak tanıyorduk ve Şairimiz'e sevgimizden öyle kalmasını da istiyoruz. 2) "Güney Kıbrıs'ta Türkiye'ye karşı çalışarak halkımıza 180 derece ters düşmeyi solculuk sanan Yalçın Küçük adındaki adam" her halde ben oluyorum; hiç yakıştıramadım, biz aydın belgesi'ni hazırladığımız sırada, bize de çok yardım etmek istemiştiniz ve ben Aziz bey, Bilgesu ve sanıyorum eşiniz, muhtemelen Müştak pek çok kez birlikte yemek yediğimizi hatırlıyorum. Beni, yemek masası yakınlığında tanıdığınız kesindir; "adındaki adam" çok yakışsızdır. 3) Ben Kıbrıs'ın Elen kesiminde, hakkımda yazılan bir kitabın tanıtımı ve Kıbrıs Üniversitesi'nde konferans vermek üzere bulunmuştum; kitap, sizleri ilgilendirir, "best seller" olmuştu, basın, tv ve radyolar günlerce söz ediyordu, fakat, Türk basınında hiç sözü edilmedi. İstihbarat kaynaklarına o kadar güvenmemenizi tavsiye etmek durumundayım.

Sevgili Refik Erduran, yasalara göre benim gazi olduğumu, istediğim zaman Kıbrıs yurttaşı sayılabilme hakkına sahip olduğumu her halde biliyor-

sunuz; söz uygunsa, Magosa'yı da benim içinde bulunduğum birlikler almıştı. Kıbrıs Savaşı'nda Türk Kuvvetleri komutanı Bedri Paşa, pek güzel bir insanımızdı, benim anlatımım üzerine şimdi elen halkı nerede ise peygamber sayıyor, kurmay başkanı Hakkı Paşa hayattadır, Rauf Denktaş ve adamlarını iktidardan uzaklaştırmak için Orgeneral Bedrettin Demirel çok uğraşmıştır. Denktaş'ı ve adamlarını biz savaşta biliriz; aziz halkımıza layık olmayan bir kimse. Bedri Paşa bir yandan, o sırada Bülent Bey'in yakınları arkadaşlarım, Hikmet Çetin, Deniz Baykal, Erol Çevikçe ve şimdi göçük Gündüz Ökçün aracılığıyla diğer yandan Ecevit'e Denktaş ve adamlarının savaş hukukuna yakışmayan tutumlarını aktarıyorduk. Ecevit'in bana gönderdiği haber, "köprüyü geçerken atı değiştirmeyelim, biz de biliyoruz, değiştireceğiz" idi. Yazık köprüyü henüz geçemediğimiz anlaşılıyor.

Refik Bey dostumuz, neredesiniz, Denktaş'ın, İpekçi'nin katili olmaktan yargılanan Oral Çelik'in düğününe çiçek gönderdiğinden, Ankara'da tutturamayan ülkücülerin Kıbrıs'a sığındıklarından, Türkiye'deki bütün kirli işlerin Kıbrıs'a uzandığından haberiz yok mu; yazıktır. Ancak benim, Denktaş kaldıkça bu güzel adaya huzur ve barış gelmeyecek yollu görüşüm, bugün bütün diplomatik çevrelerde kabul görmeye başlamıştır; Kıbrıs'taki faşistleri savunmak bir aydınımıza yakışmamaktadır.

Sevgili Refik Bey dostumuz, mektubunuzu okuyunca, acaba Refik her sabah evindeki bütün çiçekleri yoluyor mu, diye düşünmeye başladım, bütün kuşları öldürüyor musunuz; bu ne sevgisizlik, bu ne güzelliklere kin, beni bu şaşkınlık bu notu yazmaya sevketti. Canlı olana ve yaratılana kininiz sizin gözlerinizi, tiyatro alanında da kapatmış, çok yazık ve çok üzücüdür. 1. Benim tiyatroya olan düşkünlüğüm belki de Bilgesu ile dostluğumu bu kadar verimli yapıyor, söylediklerinizle hiç ilgisi yok, Bilgesu, Halide'yi, benim Halide Hanım'ı rehabilite etme tutkuma paralel olarak yazdı. Galasında bulunduğum, oyun başarılı ve dolu iken Gülriz Hanım kaldırdı. a) Oyun başarılı, Halide'de Gülriz Sururi çok başarısız, fakat Engin Cezzar yıldızdı. b) Eylül list karanlık sürüyordu, gizli servis işaret etmiş ola-

bilir, burada da istihbarat kaynaklarınızı harekete geçirmenizi tavsiye edebiliyorum. c) Ne büyük mesleki kin, Bilgesu'yu öldürseniz bile, Misafir'in artık Türk tiyatrosunun klasiği olduğunu örtebilir misiniz? d) Misafir, Türk tiyatrosunun klasiğidir ve Arka Bahçe ise dünya tiyatrosuna büyük katkıdır. e) Öğrenciliğimde hiçbir oyunu kaçırmazdım, belki kırk yıl önce, sizin, "Cengiz Hanın Bisikleti" oyunu-nuzu gördüm, Sevgili Refik Bey dostumuz, beni o zaman da itmişti, bugünkü sözcükle, tam Türk-İslam Sentezi'dir. Aydınlanmadan uzak, ırkçılığa yakın bir asyacıdır.

Sevgili Refik Erduran,

Neden içten olmuyoruz? Bulunduğunuz yerde bulunmanızı, "Türk oyun yazarlığının horlanıp kösteklenmesini önlemeye, çalışma yolunda meslektaş ricalarını büsbütün yozlaşmış ortam nedeniyle bu sefer kıramamaktan kaynaklanan bir özveri örneğidir" diye savunuyorsunuz. Bu cümlelerinizi çözemediğimi kabul ediyorum, umuyorum, oyunlarınızda daha anlaşılır cümleler kurarsınız! ancak gerçek başka yerdedir. Siz oraya, Bahçeli kontenjanından atanmış durumdasınız; eylülüst cuntadan beri kültür bakanlığı ülkücülere ayrılmıştı, bütün ülkücü ve MHP'li kadrolara verilmiştir. Tiyatro bunun dışında kalabiliyordu; şimdi bir cenaze töreni nedeniyle halkımızın da haykırdığı üzere, artık Bülent Ecevit ile Alparslan Türkeş karıştırılmaktadır. Siz, bu karışıklıkta, geldiğiniz yere geldiniz. Belki biraz da sinirleniriz bozulmuştur, herkese, bu ara bana da saldırıyorsunuz. Anlayabiliyorum, ancak yine de yakıştıramıyorum. Ne gereği var?

Sevgili Refik Bey Dostumuz,

Ülkemiz çok karanlık ve zor günlerden geçti, Şair arkadaşımız Kemal Özer'in dizeleri bugünlerde dilimden düşmüyor, "teslim olacağımızdan da korktuk, öleceğimizden de..." diyordu, benim içimi de yazıyordu. Şimdi iyiyiz. Sizi ve tehlikleyi atlattık. En azından öyle düşünüyoruz.

Ama umutsuzluk

- sonu gelmiş de hani dünyanın hiçbir şey kalmamış gibi tutanacak boşluğa değer ya insanın elleri- düşmedik ona, yalnız olmadık yani, çaresiz olmadık.

Kemal benim için de yazıyor.

Ben de sana Refik Bey Dostumuz, titre, dön, kendine gel ve yine Büyük Şairimiz'in gemisine çık, diyorum. O gemi her zaman aydınlık ve aydınlanamacıdır. O gemi biziz, Refik, bize dön, diyorum.

Bizim yolumuz insanı şair yapar, gel Şair'e, çık kafatasçıların arasından Sevgili Refik Bey Dostumuz. Sana Sevgiler.

* Başlık insancıl dergisince konmuştur.

YÜKSEK YÜKSEK DAĞLARA KUR EVİNİ

A. T. Kışlalı için

Ağladım bugün
Erken ölüm
Kara yazgılı ölüm
Başımı ıslak camlara eğip
İşte önünde

Sen dilime açılan pencere
Küçük yıldız kenti
Sabah olacak nerdeyse
Örtme yüzünü iyi sabah ışıklı dünya
İşte ilk çiy tanesi

İnsanlar yürüyecek bugün
Güneşe karşı
Güneşle:

Güneşsiz yürüyecekler
Adını iyi ki çizdik
Küpe çiçekli kızların diline
Ey özgürlük
Geldiğin gün sarılıp
Seni öpeceğim ilk

Ağladım bugün
Yüksek yüksek dağlara kur evini
Çizdiğim bir kış resmi değil
Dışarda bir kuşu parçaladılar şimdi

Emine ERBAŞ

OSMANLI'DA EĞLENCENİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ (II) İKTİDARIN EĞLENCESİNDEN, EĞLENCENİN İKTİDARINA

Oktay ÇELİK

Özgürleşirken Köleleşmek

Padişahların değişmesiyle devlet yönetiminde üslup farklılıkları olmuştur. Daha baskıcı yönetim anlayışını benimseyen padişahlar olduğu gibi daha liberal padişahlarda yönetime gelmiştir. Devlet yönetimi binlerce, on binlerce bürokrat ve yöneticinin oluşturduğu karmaşık bir yapının sonucunda işlemektedir. Bu nedenle padişah değişiklikleri üslup farklılıkları yaratmıştır ama, temel politik önermelerin değişmesi, çok daha radikal müdahale ve tutumlar sonucunda gerçekleşebilmiştir.

Liberal padişahlara örnek olarak IV. Mehmet'i verebiliriz. IV. Mehmet diğer bazı padişahlara göre (örneğin kendinden önceki IV. Murat'a göre) daha ılımlı bir politika izlemiştir. Kendiside "sanatı seven ve barış sever" bir kişi olduğu için bu tutumu, iktidarda kaldığı kırk yıl boyunca etkisini göstermiştir. IV. Mehmet döneminde, 1675'de Hatice Sultan'ın evlenmesi ve şehzâdelerin sünnet düğünü dolayısıyla yapılan eğlenceler şu şekilde anlatılmaktadır: "Bu şenlikte seyirlik gösteriler arasında müzik, çeşitli hüner gösterileri (canbaz, zorbaz, şemşirbaz, kûzebaz, gözbağacı, yılanbaz, hayvan oynatıcılar, gölge oyuncular ve kuklacılar), sportif oyunlar ve yarışmalar (matrak oyunu, okçuluk, binicilik, koşular, cirit, güreş), donanma ve gece eğlenceleri (fişekler, kandillerle ışık gösterileri) vardı. Ayrıca, danslar (dinsel ve erotik danslar, savaş, hüner ve taklit dansları), komikler (curcunabazlar, tiryakiler, tulumcular) çok seyirci topluyordu. Ancak bu gösterilerin içinde en renkleri dramatik gösterilerdi. Çeşitli oyun kollarının temsil ettikleri konulu güldürüler çok seyirci buluyordu." (1)

Gördüğü gibi hem eğlence konuları genişlemiş hem de belirli bir liberal yaklaşım ağırlık kazanmıştır. Erotik dansların yapılması bunun göstergelerinden biridir. Diğer yandan eğlence esas olarak halkın çoğunluğunun katılımıyla olmamaktadır. Bir kısım hüner ve sanat sahibi kişilerin yaptıklarının sergilenmesinin seyredilmesi eğlenceye ağırlıklı katılım biçimini belirlemektedir. Bu ise bu dönem eğlencelerinin (ve genel olarak da) kolektif bir süre-

cin ürünü olmayıp, icracılar ve izleyiciler şeklinde ayrılmış iki grup tarafından oluşturulduğunu göstermektedir.

İktidarın Eğlencesi

Osmanlı İmparatorluğu'nda, halkın büyük çoğunluğunun bu eğlencelere katıldığı, Avrupa'nın aksine Osmanlı eğlencelerinin sadece mutlu bir azınlıkla sınırlı olmadığı, büyük bir hoşgörü ve saygının bu eğlencelerin karakterini oluşturduğu konusunda yaklaşım ilgi çekicidir. "Her şenlik, Avrupa'daki kral şenliklerinin tersine, yalnızca mutlu bir azınlık için değil, geniş halk yığınları ile birlikte yapılmıştır. Bu tür şenliklerin halkın günlük yaşamı ile kaynaşmış olduklarını kolayca söyleyebiliriz. Çeşitli vesilelerle düzenlenen şenliklerde, yılın belirli dönemlerinde kutlanan bayramlarda ve esnaf loncalarının düğün, peştamal kuşanma gibi durumlarda yaptığı eğlencelerde yabancı gözlemcileri şaşırtan bir hoşgörünün varlığını da biliyoruz." (2) Bu yaklaşımda bazı noktaların altını çizmek gerekiyor. Eğlencelere halkın toplu olarak katılması, gündelik hayatın toplu olarak yaşanması anlamına gelmektedir. Örneğin, kadınların sosyal yaşam içinde yer alması, gündelik hayatın kolektif şekilde yaşandığının göstergelerinden birisidir. Osmanlı'da gündelik hayat bu şekilde bir toplumsal örgütlenmeye sahip değildir. Osmanlı eğlencelerini resmeden minyatürlere bakıldığında da icracı olarak kadınlar eğlencenin içinde gösterilirken (örneğin dans ederlerken), seyirci kitlesi içinde görülmemektedir.

Dolayısıyla halkın büyük çoğunluğunun katılımıyla gerçekleşen eğlenceler ifadesi, var olan sosyal örgütlenmeyi temel almakta ve baştan, sosyal yaşam içindeki kalabalık üzerinden bir sonuca ulaşmaktadır. Yine aynı şekilde eğlencelerdeki hoşgörü ve anlayışı da gündelik hayatın dışında düşünmemek gerekir. Bu nedenle Avrupa'da, eğlencelere sadece mutlu bir azınlığın katıldığı, Osmanlı'da ise herkesin katılabildiği, dolayısıyla Osmanlı'da eğlencelere katılan herkesin, -örneğin Avrupa'ya göre- mutlu bir çoğunluk oluşturduğu yak-

laşımı oldukça eksik ve tek yanlı bir çözümleme gibi görünüyor. Kuşkusuz ilk soru, katılımcı sayısı ne kadar değil, katılma biçimi ve yöntemi nasıl olmalıdır: "Devlet aygıtının kendi varlığını tebaaya kabul ettirmede bu tür alayları nasıl kullandığı, küçük bir ayrıntıya bakıldığında açıkça görülür. Alayda marangozlar nahıllarla yan yanadırlar, çünkü alayın yolu üzerindeki evlerin nahılların geçmesini engelleyen cumbalarını hemen yıkarak yol açmakla görevlendirilmişlerdir. Tabii cumbaları yıkılan ev sahiplerinin zararları hemen tanzim edilmişti. Osmanlı Devleti'nin ezici ve bir ölçüde de korku verici gücünü ortaya koyduğu bu tür gösterilerde" (3) evleri yıkılanlara hemen paralarının verilmesi, Osmanlı'nın "hoşgörülü ve saygılı" davranışı olarak ifade ediliyorsa sorun yok! Avrupa'da sadece mutlu bir azınlığın katılabildiği eğlencelere, Osmanlı'da halkın neden ve nasıl bu kadar geniş bir şekilde dahil olduğu anlaşılıyor.

Eğlencenin Toplumsal İşlevleri

İktidarın büyük miktarlarda para harcayarak, çeşitli nedenlerle yapmış olduğu bu eğlenceler birer toplumsal yatırımlardır. Halkın sosyal örgütlenme içindeki unsurlarının en geniş bir şekilde katıldığı eğlencelerin düzenlenmiş olması, bir ilerilik ve medeniyet göstergesi olarak görülebileceği gibi iktidarın halk üzerindeki denetim ve kontrol aygıtlarının bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Bu nedenle eğlence çözümlemelerini ve özellikle de iktidarın eğlencelerini; toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel bir bütünlük içinde değerlendirmek gerekir. Yönetimin selameti için, kardeşler ve çocuklar gerektiğinde öldürülebilir fetvasının geçerli olduğu bir toplumsal-siyasal sistemde, eğlencenin büyük bir hoşgörü ve iyi niyet içinde ve başkaca bir amaç olmaksızın gerçekleştiğini düşünmek için hiçbir geçerli sebep görünmüyor. Osmanlı hoşgürüsü sınırsızdır; sünnet olmuş şehzâdenin önüne cumbalar çıkmadığı sürece...

Osmanlı'da eğlence, kuşkusuz, sadece imparatorluk ailesi ile sınırlı değildir. Çeşitli nedenlerle halk -bugün olduğu gibi- eğlenceler düzenlemektedir. Bu eğlencelerin, burada ele aldığımız iktidar eğlencelerinden, en önemli farkı, sınırlı bir alanda ve sınırlı sayıda kişinin katılımıyla yapılmalarıdır. Dolayısıyla bu eğlencelerin, kitlesel şekilde düzenlenen eğlencelere göre, etki ve yansımaları sınırlı olmaktadır. Diğer yandan, bu sınırlı ve/veya kapalı eğlencelerin bir kısmının, belirli bir kültürel anlayışı devam ettirmek/koruma amacıyla yapılmış olduğu söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok sayıda kültürel/sosyal/siyasal etnik yapıyı içinde barındırması ve örneğin, bizzat imparatorluğun başken-

ti olan İstanbul'da, çok sayıda farklı kültürel grubun bulunması, bu tarz özel eğlencelerin varlığının bir kanıtı olarak kabul edilmelidir. Bu durumda iktidar eğlencelerinin, farklı kültürel gruplar için bir tehdit olduğu söylenebilir. İmparatorluğun müslüman kesimi için ise iktidar eğlenceleri, çarpıtılmış da olsa, "yabancı olmaması" bir kültürel dünyanın, belirli bir nedenle ve belirli bir anda yoğunlaştırılmış sunumu olarak kabul görmektedir.

Bu nedenle, "padişahın isteğiyle düzenlendiği halde yalnızca sarayın sınırları içinde kalmayıp bütün başkentte, hatta bazen de büyük taşra kentlerinde kutlanan büyük şenliklerin" (4) varlığı, demokratik bir dünya yansıması olarak değil, Osmanlı'da gündelik hayatın örgütlenmesine, iktidarın kendi siyasal ve kültürel anlayışı doğrultusunda müdahalesi olarak görülmelidir. Bu iki yaklaşım arasındaki temel fark; birinci yaklaşım, farklılıkları zenginlik olarak benimsediği için eğlenceler düzenlerken; ikincinin, farklılıkları belirli bir potada eritmek istediği için eğlenceler düzenlemesidir. İktidar, bu nedenle eğlenceler düzenlemekle kalmaz, olanaklar ölçüsünde yaygınlaştırır, en geniş katılımın sağlanmasını ister. Çünkü, iktidar eğlencesinin kapısından giren her birey, var olan realitenin bir parçası olur, onu benimser. Bu benimseme süreci sadece katılımcılarla sınırlı değildir; katılan her kişi gündelik hayat içinde bu felsefi anlayışı, bu dünya görüşünü başkalarıyla etkileşerek yayar.

İktidarın Eğlencesinden, Eğlencenin İktidarına

İktidar eğlencesine katılanlar, kaptıkları bulaşıcı bir hastalığı taşıyor gibi, iktidarın, dünya görüşünü taşıyor ve bulaştırıyorlar: "Doğu kültürü ile batı kültürü arasındaki etkileşim ve birbirinden ödünçleme alınıp sonra alanın hayatı ve kültürü içinde modifikasyonları yapanlar, İskender'in ordusuyla birlikte gelen nalbantlar, kumar oynatıcıları, şarkıcılar, masalcılar, seyyar satıcılar, hırsızlar, fahişeler, tüccarlar, tefeciler, büyücüler, muskacılar ile bunların karşısındaki ordularla birlikte toplanan, yürüyen, kaçışan, sonra tekrar orduların etrafında toplanan insanlar olmuştur. Bunlar, bir çeşit günümüzdeki medyadan halk arasına yayılan düşünce, değer ve davranış kalıplarının aktarımındaki kanaat önderleri ve kanaat yapımcıları gibi iş görerek, İskender ordusunun geçtiği ülkelerdeki şehirlerde, kasabalarda onlarca, yüzlerce yıl sürecek bir harmanlanmanın, değişimlerden geçirmenin, eklenmenin odakları olmuştur." (5)

İskender'in, fetihlerin de sadece kılıç kullanmayı, kılıçtan daha etkili ve kalıcı yöntemleri de benimsemesi ve bu yolla büyük başarılar elde etme-

siyle; Osmanlı'nın çok uzun yıllar boyunca bir imparatorluk olarak yaşamasında, bilek gücünün dışında, düzenlediği şenliklerin de etkisinin olması arasında önemli bir benzerlik bulunmaktadır. Os-kay'ın deyimiyle; "kısacası, insanların düzayak aptallıkları, gerçeklikten kaçmalarına neden olan ödeleklikleri değil; yalanı doğru diye gösteren *axis mundi*'lerin oluşumuna, kabullenimine neden olan reel politiktir; bu reel politiğin güç dengesidir. Evlilikte, aşklarda, futbolda, savaşlarda, dinlerde..." (6) bu reel politiğin oluşumuna kuşkusuz en çok iktidar eğlenceleriyle ulaşılmaktadır.

İktidarın eğlencesi, eğlencenin iktidarına dönüşerek "ölümsüzleşirken", Osmanlı'nın *axis mundi*'si de gündelik hayatın tüm renkleri üzerine gölgesini düşürerek, yaşamaya devam eder; ta ki "hep birlikte tüketilebilecek olan zenginlik", imparatorluğun ellerinin arasından kayıp gidene ve Osmanlı'nın *axis mundi*'si parçalanana kadar...

Yoğunlaşmış Bir An Olarak Eğlence

Tüm şenliklerin ortak özelliği abartıdır. Eğlencenin yapılabilmesi için bir araya getirilen her şey, gündelik olarak var olduğu biçimden çok daha farklı ve çok daha abartılı bir şekilde düzenlenir. Giysiler her gün giyilen giysiler gibi değildir. Yiyecekler her zaman olandan daha fazla ve çeşitlidir. Gündelik yaşam alanları; evler, yollar, okullar, bahçeler... süslenerek, her gün olduğundan daha farklı bir çehreye kavuşturulur. İlişkiler, diyaloglar, oyunlar... gerçeküstü bir coşku ile yaşanır. Bütün bunlar eğlencenin; gündelik hayatın rutinlerine meydan okurcasına abartılarak, yoğunlaştırılmış bir an olarak yaşanmasına neden olur. Eğlence anı, bir dolma ve boşalma anıdır. Hayatın tekdüzelğine, zorluğuna, acımasızlığına, adaletsizliğine... karşı bir haykırış anıdır, eğlence. "Her şeyin hazırlanması yıllar boyu sürebilir ve insanlar bu kısa süreli bolluğu yaşamak için uzun bir yokluğa katlanmak zorunda olabilirler. Ama onlar bu an için yaşarlar ve bu ana ulaşabilmek için durmaksızın çalışırlar." (7) Eğlenceye ulaşma duygusu, hayatın devindirici gücüdür ve iktidarlar, bu duygunun hesabını iyi yaparlar. Eğlenceye ulaşma duyusunun suistimali, devlet yönetiminin temel politikalarından birini oluşturur.

Osmanlı eğlencelerinin düzenlenme şekline baktığımızda, bu abartma açık bir şekilde görülmektedir. "Rönesans dönemi Avrupa şenliklerinde yapıldığı gibi, Osmanlıların kutlamalarında da tahtadan çadır bezine, değerli kumaşlardan kandilere kadar türlü malzemeler kullanılarak, her gün içinde yaşanan günlük mekânlardan şenliğe özgü "fantastik" mekânlar yaratılırdı... Padişahlar sefer-

den geri döndüklerinde yapılan geçit törenlerinde başkentin sokakları rengârenk değerli kumaşlar asılarak süslenirdi... Şenlik alayları için cami ve hamamdan başka kale maketleri de hazırlanırdı... Üç katlı kale maketinin alt katında tepesi dendanlı duvarların arkasında toplar ve askerler yer almakta, üstte geride görkemli bir burç yükselmektedir." (8) Görüldüğü gibi gündelik hayat, şenliklerde, abartılı bir şekilde tasvir edilmektedir. İktidar ya da toplum, eğlence, kendisine en çok mutluluk veren yanlarını öne çıkarmakta, bu yanları olduğundan daha da fazla abartarak kendini yeniden üretmektedir.

Eğlence Olmayan Eğlenceye Doğru

Eğlence, var olanın, yeniden ve daha abartılı bir şekilde yansıtılarak üretilmesidir. Bu nedenle iktidar eğlenceleri sistemin yeniden üretildiği alanlar olmaktadır. Geçit alaylarında bulunan kale maketleri çevresinde, temsili olarak yapılan savaş, daha önce kazanılmış olan zaferin yarattığı coşkun, bir kez daha yaşanmasını sağlar. Bu şekilde, bir zafer, bir çok kere canlandırılarak yeniden üretilir ve her defasında ordu, sanki yeni bir zafer kazanmış gibi olur. Yaşanılmış olanın yeniden tasvir edilişi, ortak hafızayı hem oluşturur hem de canlılığını muhafaza etmesini sağlar. Bu sayede, sadece savaşa katılanlar değil, herkes, zaferin alınışına ortak olur. Hep birlikte kazanılan zafer duygusu, toplumsal bir ortak kimlik yaratır. Toplumu oluşturan bireyler, bu ortak payda altında bir araya gelirler.

Eğlencenin bu birleştirici etkisinden dolayı, iktidarlar, denetimleri dışında gerçekleşen eğlencelere korku ve şüphe ile yaklaşmışlardır. Bu korku ve şüphe, bir yandan, halkın kendi başına düzenlediği eğlencelerin sayısını azaltmış, yapılabilenler üzerinde aşırı bir denetim kurulmasına neden olmuş; diğer yandan iktidar eğlencelerinin de kısmi bir "rahatlık" içinde yaşanmasına neden olmuştur. "Örneğin padişahın düzenlediği şenlikler sırasında İstanbullu erkeklerin, aralarında Müslüman olan var mı diye bakılmadan Galata meyhanelerinde eğlenmelerine göz yumulduğunu pek çok yazar anlatmaktadır." (9) Ama bu durum, iktidarın, kendi düzenlemediği eğlencelere karşı takındığı, kuşku ve korkunun bir yansımasından başka bir şey değildir. "Sünni devlet görevlileri başka bayram kutlamalarına sapkınlık gözüyle bakar, kutlayanların bu görüşte olup olmamalarına aldırmadan yasaklardı." (10) Osmanlı'da halk eğlencelerinin az sayıda, padişahın düzenlediği şenliklerin ise çok sayıda olması toplumsal çatışma dinamiklerinin bir göstergesidir.

İktidar, kendisinin düzenlenmediği eğlenceleri genellikle yasaklamıştır; özellikle başkent ve yakın çevresinde bu eğlencelerin uygulanması katı bir

şekilde engellenmiştir. Benzer eğlencelerin, merkezden daha uzak bölgelerde yapılması ise genellikle olanaklı olmuştur. Halk eğlencelerinin yasaklanma nedeni, genellikle devlet güvenliğidir. Eğlence için toplanan kalabalığın, hedef olarak kendisine yönelmesinden korkan iktidar, bu kuşku ve korkusuna uygun bir politika izlemiştir. Dinsel ve ahlaksal nedenlerle engellenen eğlencelerde vardır; örneğin, "en sevilen bayram eğlencelerinden biri olan salıncaklar halkın ahlakını koruma gerekçeyle yasaklanmıştır." (11)

Osmanlı devlet yönetiminin, eğlence karşısındaki tutum ve politikaları, egemenler tarafından tarihin her döneminde benimsenmiştir. İktidarın eğlencesi, halka, devlet ideolojisinin aktarılmasının bir aracıdır. Bu aktarım süreci, eğlencenin toplumsal işlevlerini de belirler. Milyonlarca insanın oluşturduğu toplumsal yapı, gündelik hayatın belirli ortak paydalar altında birleştirilmesini gerektirir. Bu birleştirme eylemi, güncel ve tarihsel olayların harmanlanarak, eğlence anında yoğunlaştırılmasını; hem duygusal hem sosyal hem de ekonomik açıdan, gündelik hayatın; ahlaksal, dinsel, kurumsal, estetik değer ve davranışlar bağlamında abartılı bir şekilde, aşılması anlamına gelir. Eğlencenin bu özgülleştirici doğası, iktidarın yönlendirmesi altında, var olanın kabulüne dönük bir işlev üstlenir. İktidar, eğlenceyi, resmi ideolojinin bir parçası haline getirerek; dünü istediği şekilde onaylatır, bugünü garanti altına alır ve aynı zamanda halkın zihninde, egemenliğini garanti altına alacak bir yarın modeli yaratır.

İktidarın eğlencesi; özgürleştirirken köleleştiren, coştururken aynılaştıran, eğlendirirken öldüren, eğlencenin iktidarını kurar; hiç kimsenin birbirine benzemediği ama herkesin aynı olduğu anda, eğlence olmayan eğlencenin üzerine kurulu, yeni bir dünyanın kapıları insanlığın önünde, sonuna kadar açılır...

1. NUTKU, Özdemir; "Eski Şenlikler", *Gündelik Hayatın Renkleri*, Yayına Hazırlayan: Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yayınları, İstanbul 1997, c.3, s.121.
2. a.g.e., s.138
3. FAROQHI, Suraiya; *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam -Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla-*, çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.190.
4. a.g.e., s. 185.
5. OSKAY, Ünsal; *Yalanı Doğru Yapan ne?*, Cogita, *Yalan, Yapı Kredi Yayınları*, Güz 1998, sayı. 16, s.137.
6. a.g.e., s.143.

KURT

kim bilebilir
ne getireceğini geleceğin
sen orada oturmuş
kor damlaları akıtırken yüreğime
hangi anlama kilitlendiğini
bilmezken gözlerinin

ellerine ulamak isterdim ellerimi
sıkılıp asılan
kirlı bir çamaşır gibi değil ama
yeni filize durmuş
sulu ve tatlı bir elma ağacı gibi
yarısı kurtlu
bir meyva üreterek

yarım elma
gönül alma yaşamım
yarısı senin
yarısı kurdun kuşun

Süleyman Sırrı KAZDAL

6. CANETTİ, Elias; *Kitle ve İktidar*, çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, 1998, s.62.
8. a.g.e., s.192-193.
9. FAROQHI, Suraiya; *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam -Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla-*, çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.197
10. a.g.e., s.198.
11. a.g.e., s.199.

Kaynaklar

- AND, Metin; *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- CANETTİ, Elias; *Kitle ve İktidar*, çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, 1998.
- FAROQHI, Suraiya; *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam -Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla-*, çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- MODLESKİ, Tania (yay.haz.); *Eğlence İncelemeleri*, çev. Nurdan Gürbilek, Metis Yayınları, 1998.
- NUTKU, Özdemir, "Eski Şenlikler", *Gündelik Hayatın Renkleri*; Yayına Hazırlayan: Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, c.3
- OSKAY, Ünsal; *Yalanı Doğru Yapan Ne?*, Cogito, *Yapı Kredi Yayınları*, Güz 1998, sayı.16.

TANRI-ÖLÜMSÜZ, GÖRÜNMEZ, BÖLÜNMEZ?

Tony GRİST

Tanrı ile Büyük Patlama ("Big Bang") üzerine yapılan tartışmayı bir déjà vu ("bunu evvelden görmüştüm" duygusu) hissiyle izlemekteyim. İşte gene başladık: her defasında kozmolojik kuramda önemli bir gelişme olduğunda kilise koroları tırıs kalkıp monoton yaygaralarına yelteniyorlar: "Yok hayır, bu bizim inancımızın ayağını kaydırmaz."

Söylemeye korkuyorum ama bu yalnızca, tam da böyle yaptığının göstergesi. Uzayın dokusunda ki dalgacıklar gerçekten tehdit edici olmasaydı göz ardı edilirdi. Kilise bilimsel düşünceyle uzlaşabilmek için neredeyse bir bin yıllık döneme sahipti, oysa henüz kendini güvensiz ve diken üstünde hissediyor.

Açıkçası temelde bir sorun var. Din ile bilim karşıtlığı hakkında gevşekçe konuşuyoruz, ama bu karşıtlık, bana kalırsa, daha çok tektanrıcılık ile bilim arasındaki gerilimden doğuyor.

Bilimin tehdit ettiği sadece din değil, Hristiyan amentüsünün o ilk ifadesinin inanılabilirliği: "Tanrının tekliğine inanıyorum, Evrenin ve Dünyanın Yapıcısına." Tektanrıcılardan, hem sevgi gösteren hem bilebilen, her işe burnunu sokan ve aynı zamanda olup biten her şeyden sorumlu bir Tanrıya inanmaları isteniyor.

Bu, küçük dünya merkezli bilim öncesi evrende oldukça mümkündü, ama şimdi tanıdığımız kadariyle hayal bile edilemeyecek büyüklükte, hayli yaşlanmış ve acayip evrende artık yapılması olanaksız bir iş.

Geçmiş 1500 yılda Tektanrıcılığı norm saydığımız için diğer seçeneği ciddi biçimde ele almakta biraz zorluk çekiyoruz. Çok tanrıcılık. Bize dinsel tarihin, çoktanrıcılık aptallığından tektanrıcılığın çokbilmişliğine doğru bir ilerleme olduğu öğretilmekte; öyle ya yalnızca ilkeller birden fazla tanrıya sahiptiler. Oysa başka bir görüş açısı da olanaklı ve üstelik tarihsel kayıtlarla aynı oranda güzelce kanıtlanmış. Klasik kültür çokbilmiş ("sofistike") ve çoktanrıcıydı; yalnızca çöküşü sırasında tektanrıcılığa döndü.

Sonra tektanrıcılık, karanlık ve orta çağların en-

tellektüel açıdan kayıtsızlığı boyunca egemenlik kurdu. Rönesans bu kayıtsızlığı kendini savunmaya itene kadar.

Tektanrıcılık düşünce özgürlüğü ve bilimsel soruşturma ile ancak tedirginlik duyarak geçinir. Çoktanrıcılık -her ne kadar şimdiye değin hiç öylesine zorlu test edilmemiş ise de- bunlara çok daha iyi uyum sağlar görünüyor. Çoktanrıcılık çoğulcudur. Tektanrıcılık totaliterdir.

Çoktanrıcılık ortamı doğallıkla hoşgörülüdür. Diğer yandan tektanrıcılık, zıpır düşünce zındıklığa dönüşebilir ve çoğalan zındıklık etkili biçimde tek tanrıyı birçok tanrıya parçalayabilir gerekçesiyle, entelektüel dünyayı denetim altında tutmak zorundadır.

Çoktanrıcılık tutarsızlıklarla, istisnalarla ve çelişkilerle yaşamaktan hoşnuttur. Tektanrıcılık tek bir parti çizgisi dayatır ve yarım kalmış işler üzerine kaygıya kapılır. Demek çoktanrıcılık günümüz biliminin şu şaşırtıcı, zihni bulandırıcı, kaotik evreninde, tektanrıcılığın herhangi bir zaman olabileceğinden çok daha fazla, kendini yuvasında hisseder.

Modern bir çoktanrıcı veya putperest ("pagan") kimliğimle, kozmolojik kuram karşısında kendimi sorunsuz buluyorum. Büyük Patlama veya Durağan Hal ("Steady State"), hepsi bir benim için. Teolojim dinsel deneyimle ilgili; herhangi özel bir evren görüşüne beni tutsak etmiyor.

Özellikle de, gözde tanrımın işbaşında olduğu görüşüne tutsak etmiyor beni. Nerdeyse kaçınılmaz biçimde, tektanrıcılık tapınmayı iktidar ile eşitlemeye yönelir. Tapınılan en büyük, her şeyi yapabilen en büyük iktidardır. Çoktanrıcı için bu yanlış bir denklem -ve sevdiğimiz saydığımız tanrılar ile tanrıçalar uzmandırlar, sınırlı etkileri ve otoriteleri vardır.

Hatta onları güçsüzlükleri yüzünden de sevebiliriz, tıpkı Norselarin ("Norse": İskandinav halkı) Ragnarok'ta düşmeye mahkum tanrılarını sevdikleri gibi, şimdi de bizim Gaia yahut Toprak Anayı sevdiğimiz gibi, dahası bu sonuncular artık bizim merhametimize muhtaç.

* Eski papaz, şimdi bir ozan ve romancı

Bu, paganizm, tanrıların ötesinde, diğer tüm tanrıların onun tikel belirtileri olan en büyük en son Tanrı kavramına sahip değil anlamına gelmez. Ama çoğu zaman tanrılarla ilişkimiz sıradandır. Onları özel nedenlerle isteriz; dostluk, iyileşme, yön bulabilme ve pratik yardım için. Böylesi nedenler adına, Evrenin Büyük Mimarı hiç de doğru kişi değil; tüm ihtiyacımız olan sınırlı yeterlilikte ölçüsü küçültülmüş arkadaş canlısı kutsal bir varlık. Tektanrıcılık (Katolik değillerse ve yalvaracakları azizlerle melekleri yoksa) her küçük budalaca ibadetlerini yüce Tanrı katına ulaştırmak zorundalar. Onlar için evrenin Yaratıcısı aynı zamanda ev halkının soğuk algınlığını iyileştiren sevgili evcil bir tanrı ve bu tanrı kayıp araba anahtarını bulmanıza size yardımcı. Tanrıyı böyle kavramada görkemli bir şey var. Düş gücünü çalıştırıyor -ne var ki- biraz fazla abartıyor.

En büyük gerçeklik ve kişi olarak İsa arasında çok az ortak nokta var; aynı yerde kullanırsanız ya evreni çok kuytu yapmak tehlikesine düşersiniz (yeniden doğan modern Hristiyanlığın denediği gibi) ya da evinizin oturma odasına kozmik bir şiddet ögesi davet edersiniz (klasik Calvinizm'de olduğu gibi).

Bugün Britanya'da serpilen birçok çoktanrıci din var. Hinduizmden başka en büyük ilgiyi görenler Wicca (yahut "Witchcraft"), Druidism ve Odinism ("Norse" tanrısına tapınma). Benim grubum seçmeciliğinde ("eclecticism") belirgin. Uluslararası İsis'in Cemiyetine ("Fellowship of Isis") bağlıyız ve büyük Tanrıçayı kutsuyoruz. Onu, çokça, eski Britanya adlarıyla çağırıyoruz; Danu, Rhianno, Sulis, Brighid, Cerridwen, Morgan, Epona, ama uygun görüldüğünde diğer mitolojilere de saporuz.

"Celtic Wheel of the Year" sırasına yayılmış seviz festivaldeki dinsel törenlerimiz Wiccan metinlerini Galli ("Welsch") ozansal kaynaklardan öğelerle birleştiriyor. Antikacılık ("antiquarianism") ve cinsiyet politikaları ilgi alanımızda ve seviyoruz içimizi dökmeyi -yerli Amerikalılardan ödünç alınmış şamanlara özgü şarkılar çığırma ve davul çalmalarla.

Çeviri: Mücahit Erol

Lütfen Not Edin!..

İnsancıl Dergisinin
e-mail adresi

insancildergi@yahoo.com

SUYU ÇEKİLMİŞ BULUT

1. Kendi kaderinde büyür ot
2. O bir avuç gök bir avuç toprak
Olduğunu unutmuş kavgalarda
3. Güneş bulaşmış bedenlere doğuştan
Görünmez öpüşlerde nisan suskunluğu
Günü geçmiş başakların acısı yaşanır
4. Sessiz sedasız hüznülenir akşamın yüzü
Sokumlarda çiğnene çiğnene yumuşatılır
ekmek
Soğumaya başlamıştır binlerce yılın teri
Suyu çekilmiş buluttur söylenen türkü
5. Kışnemesi az kaçakçı atları yükünü
boşaltınca
Kukumav kuşları karanlığa bırakır sırlarını
Kıllı kollar bel altından uzanınca kalçalara
Kıkırdar anaç karında binbir yosma
Kalbi pırıprırlı bir zaman yazgisına başlar
6. Durmadan koyulaşan gecenin koynunda
Duyarlı parmak uçları Havva çıplaklığında
Dolangaçlı kan kendi kendine yitirir alını
Damarcıklar canlanır rahmin karanlık
duvarlarında
Dargın bir yıldız kayar toprak damın
üstünden
Dilsizdir sevdâ gökleninceye dek ilk çığlık

Sabahattin YALKIN

CAN'CIL

İsmet Kemal KARADAYI

*Yazdığıyla yazıklı'ya kıskış dedi, anladım
Anlam yok çizgi'lerin, yani tersyüz, anlamsız
Çağa uygun ve onu öfke'sinden yakaladım
(Taşıdığıme, s.39)*

"Ben hayatta en çok babamı sevdim" diyen ve Emek'ten, İşçi'den, Özgürlük ve Dayanışma'dan yana olan şair Can Yücel'le öyle içli dışlı yakınlığı yok. Ne ki, "düşün sanat dostu" olarak onun bende ki, yazın dünyasındaki yerini, değerini biliyorum.

İnönü'nün 1947'lerde harcadığı "baba" Hasan Âli Yücel'i ise Ankara DTCF Rektörü Şevket Aziz Kansu ile birlikte bir avuç dinci ve ırkçının saldırısına uğradığı "Kıbrıs Türktür Türk kalacaktır" mitinginde (ki, daha sonranın yarım elma politikalarınca "ya taksim ya ölüm", yahut "ver kurtul" söylemleri vardı...), ne yazık, "hakaret"e uğrarken görmüştüm.

Kadıköy'de "Üç El" Lokantası!.. Yıl 1982'ler... Resmi görevden ayrılmak zorunda bırakılmışım. Savunmalık yapıyorum. Mehmet Kemal'in "öğle rakıları" yeni. İşimize geliyor. Sabah davalarından sonra bu serin, koruyucu yerdeyiz sürekli...

Bir gün baktım, 'dip köşelerden birinde (onu sonra Beşiktaş'larda da yaptı...) Can Yücel, pilavla rakı içiyor... Yani, "diş ilacı" deyip belki de sığındığım "arşlan sütü"nü, arşlanlar gibi... Ha, henüz saç sakal da onca yok... Beni fizikman tanımıyor. Tunceli'li Hasan Işık'layız. Kafalar iyi... Niçin bilmem ama, tutmuş ona şu dörtlüğü göndermiştim:

*"Karımızdır Bedri Rahmi'ye göre, inanın
Nar tanemiz, nur tanemiz, bir tanemiz olan
Oysa ben derim ki eşi taç olsa da insanın
Sevgilisi yaşar sonsuz, tükenmez hiçbir zaman"*

Can bu, durur mu? Adımı biliyor... Sonraki ayların Somut dergisinde yayınlanan şu iki dizeyi, uzaktan kumandalı, muzip ve sevimli bir yırtıcı kuş atılganlığıyla, çilingir masası'na konduruverdi:

*"Halk içinde muteber bir nesne yok sıhhat gibi
Olmaya devlet cihanda bir devlet devlet gibi"*

Onun, önce yadırgadığımız, sonra dokunmaz ve yakışır bulduğumuz "küfr"üne, daha sonraki Bostancı-Hatay'larında ben de bol bol tanık oldum... Oralarda bence, "ilkel"i ilkel olarak devşirishi de, devirishi de iyidi... Canı sıkıldıkça, şiirleriyle da-

ha bir yüceliyordu bence Can... Ha, sövgü'yü hakedenler çoğalmıştı ve o herkesin bildiği "on yılda on yapıt" boşuna değildi...

Bilen bilsin Can Yücel'le aynı yaşta olduğumu... Seven sevsin, benimseyen benimsesin, uygarlıktaki, çağdaşıltaki, Cumhuriyet'teki, bilimsellikteki, "göründüğü gibi"likteki ayrıntı dışı birlikteliğimizi... Onunla, büyük bir eksiliş daha olmuştur "koç kırım-ları"nda... Büyük bir lamba daha sönmüştür ülke aydınlıklarında... TYS etkinliğinde Aziz Nesin'le "sahne"den çektiğim o güzel fotoğraf işte bende...

Toprak mı çok, deniz mi? İki de bol olsun; Şa-ir erce uyusun, şiiri içimizde yaşarken...

BALIKLAR

Dün kurtulmuşluğun
Bayramını yaptılar,
Sabahlara kadar,
Martıları, almadılar aralarına
Onları, ajan bellediler,
Dün ağlarından
Kurtulmanın coşkusunu
Yaşadılar!
Bilemezdiler ki
Balıkçılara
Yem olacaklarını

Bu onların son çırpınışlarıydı
Özgürlüklerini arıyorlardı
Belki de
Çok uzaklarda

Gün ALTAY

FINDIK KIRAN SÖZLER: 3'ten

Günel ALTINTAŞ

Tanrı'nın İradesi

Tanrı, kutsal kitabın yazılı olmasını isteseydi: onu Hz. Muhammet gibi bir ümmiye değil, okuma yazması olan birine indirmez miydi? Hadi indirdi diyelim. "Ya Muhammet! Bu sana ilettiklerimi birilerine yazdır, kitap haline getir" diye buyurmaz mıydı? Buyursaydı, peygamber bu buyruğu yerine getirmez miydi?

Bunların hiç biri olmamıştır.

Bu durumda, Tanrı'nın böyle evlerimizdeki gibi, başucumuzda, duvara asılı ciltli bir kitap olmasını istemediği, iradesinin bu yolda olduğu anlamını çıkaramaz mıyız?

Çıkarabiliriz. Çünkü, o durumda kimse "işin aslı şudur, kitap böyle diyor, Tanrı böyle istiyor" diyemeyeceği inançlar rivayetlere dayanacağı için, hem din ve mezhep kavgaları olmaz, hem de dinler zamana ayak uydurabilirlerdi.

Yazılı bir kitabın varlığı, Tanrı'nın iradesine aykırı olacağı için, kutsal da olamaz!

Acıdan Doğan Anlatım Gücü

31 Mayıs 1999'da, Apo ilk kez yargıç önüne çıkarıldı ve mahkemede bütün şehit ailelerinden özür diledi.

Bir TV muhabiri, şehit annelerinden birine bu "özür" hakkında ne düşündüğünü sordu.

Dedi ki kadın:

- Ne özrü bu? Apo benim cüzdanımı çalmadı; ayağıma basmadı, birisine iki tokat atmadı ki... Ciğerimi oydu benim o. Ben oğlumun mezarına gidiyor, onundur diye toprağını atıyorum ağzıma.

Biz edebiyatçılar böyle bir şeyi hayal edip yazabilir, söyleyebilir miydik?

Görülüyor ki, yalnız kebabın değil, edebiyatın da acıısı bir başka oluyor!

Ağız Mızıkası

Ne zaman "ağız mızıkası" sözünü işitsem ya da okusam, "Acaba g..t mızıkası da var mı?" diye bir soru geçiyor aklımdan.

Mahallenin Namusu

Mahallenin namusunu basın koruyor!

Mahkeme

Muhakemenin türkçesi yargılamadır. Yani iki tarafın fikirlerini dinleyip akıl (ve yasa) terazisine vurduktan sonra bir karara varma. Bu sürece, dava,

yargılama işini yapan *makama* da mahkeme denir.

Fethi Nacl'nin, Cumhuriyet'in 18 Eylül 1999 tarihli "Kitap" ekinde yayımlanan *Gün Ortasında Karanlık* adlı yazısında "muhakeme" yerine "mahkeme" sözcüğü kullanılmış: "Moskova mahkemeleri" "On altıların mahkemesi", "On yedilerin mahkemesi." "... Kızıl Ordunun en yüksek kademedeki generallerinin mahkemesi ve yirmi birler mahkemesi.", " bir çoğu mahkeme edilmeden idam edildi", mahkeme edilen talihsiz kimselerin hepsi..."

Kendisine söyledim. "Karıştırmam" dedi. Pınar Kür öyle yazmıştır.

Üstat, yazısının sonunda, *Gün Ortasında Karanlık*'in soluk soluğa okunan bir roman olduğunu ileri sürdükten sonra, "**Pınar Kür**'ün mükemmel çevirisinin de bunda payı var." diye eklemiş.

Bana sorarsanız, ben yiyemiyorum; pilavın taşı dışımı kırıyor.

Mehmet Fuat

Günel Altıntaş'a

- Mehmet Fuat kimdir? diye sormuşlar.

- Birkaç şairin pazarlamacısı demiş.

Basit Cümleler

Bazı basit cümleleri yazabilmek için bir ömür harcamış olmak gerekir.

Tanrı'nın Cezası

1999 yılında Türkiye'yi sarsan büyük depremlerden sonra, şeriatçı kesim bu depremlerin "din yolundan çıktığımız, türbana cephe aldığımız için Tanrı tarafından bir ceza olarak yapıldığını" söyler oldu.

Tabii, bu saçma düşüncenin sahipleri, dünyanın bazı kesimlerinde niçin hiç bir zaman deprem olmadığına, oradaki insanların niçin din yolundan çıkmadıklarına cevap veremez.

Ama şu soruma cevap vermelidirler: Tanrı ceza mı verir, işkence mi yapar? Ceza verirse; bütün o insanların evsiz barksız, çocukların öksüz ve yetim kalması yeterli bir ceza ya da uyarı değil midir ki; bir de üzerlerine yağmur ve kar yağdırarak, çadırları sel bastırarak, onları tutuşturarak işkence ediyor. Yarayı sarılamayacak kadar büyük ve derin açıyor. Tam kabuk bağlayacağı sırada tekrar kanatıyor. Ne gaddar Tanrı'yı böyle bul

Tanrı böyle gaddar olamayacağı için depremler de Tanrı'nın cezası olamaz!

NİÇİN KENDİNİZİ ÖLDÜR MÜYORSUNUZ

İnsancıl Atölyesi'nde devam eden Felsefe Seminerleri'nde katılımcılara belirli konularda yazılı ödevler veriliyor. Bu konulardan biri de "Niçin Kendinizi Öldür müyorsunuz"du.

Bu konuda düşünceyi tetkik eden arkadaşların yayınlanmaya değer ürünlerini İnsancıl'da yayımlıyoruz.

Okurlarımızın da bu konuda düşünceyi tetkik etmelerini bekliyoruz.

İnsancıl

NİÇİN KENDİMİZİ ÖLDÜR MÜYORUZ? BİR BAŞKA DEYİŞLE BİLİNCİ İNTİHARI

Başlıktaki soru başka biçimlerde de sorulabilir. Varolmamızın bir anlamı var mı? Varoluşumuz kendimiz ve başkaları için ne anlama geliyor?

Sorunumuzun temelinde varoluş gerçeği vardır bana göre.

Varoluş... İnsanın varoluşu ve nedenlerini tarihler boyu düşünürler çok değişik açıdan değerlendirmiş kuramlar oluşturmuşlardır. Bu konuda hemen hemen ilk kez Empedokles (M.Ö. 495-435) adlı bir yunan filozofu görüş bildirmiştir. "Evrenin oluşu için herhangi bir eylem, amaç yoktur, rastlantısaldır". Bu görüşü, varoluşçu düşünürler de dünyayı ve kendi varoluşlarını açıklamada temel dayanak yapmışlardır. Ne var ki varoluşçu düşünürler sadece bireyle ilgilenir. Varoluşçu düşünürlerden Camus, "İnsan kendinde hiçbir şey değildir. O sonsuz bir şanstın başına bir şey değildir. Ancak o bu şansın sonsuz sorumlusudur." (*Felsefe Bir Sevinçtir - Afşar Timuçin*) der. Birey, varlığını keşfetmeli ve yaşamın tadını çıkarmalıdır. Camus'a göre, tüm umutsuzluklara, saçmalıklara rağmen insan şansını iyi değerlendirmeli. Camus'un varoluş kuramına göre toplumsal insan yoktur, tarih fikri yoktur, sadece kişinin kendi yaşamıdır önemli olan. Bunu şu sözlerinde daha iyi görebiliriz. "Bir insanın kendi yaşamına tutunmasında dünyanın tüm sefilliklerinden daha güçlü bir şeyler vardır." (*Felsefe Bir Sevinçtir*). Afşar Timuçin'e göre gerçek anlamda ilk varoluşçu belirlemeleri ortaya koymuş olan Pascal "Beni dünyaya kimin bıraktığını, ayrıca dünyanın ne olduğunu, benim ne olduğumu bilmiyorum. Her şey karşısında korkunç bir bilgisizlik içindeyim." (*Felsefe Bir Sevinçtir*) der. Tüm varoluşçu düşünürler aşağı yukarı aynı şeyleri yinelerler. Özde insan vardır, insan yaşamın ortasına bırakılmıştır, o hiçliği içinde, anlamsızlığı içinde kendini anlamlandırma arayışını sürdürmek, benliğini bulmak için kendini yeniden varetmek zorundadır. İnsan kendini varetme mücadelesinde başkaldırı ile diğer insanlara, oradan da toplumla ilişki içine girebilir. Ama bu varoluşçu düşünceye göre kişinin kendi varlığı

dışındaki varlık sadece bir başka varlıktır Varoluşçularda varolmanın anlamsızlığı temelinden yola çıkılarak, önce bireyin kendi varoluşuna bir dayanak, bir özsel arayış içine girmesi gerektiğini, bunu yaparken de diğerlerinden yani toplumdan ayrılması, onlara başkaldırarak kendini yeniden yaratması gerekmektedir. Burada toplumsal bir yenilenme değil, bireysel yenilenme, yaratı söz konusudur. Yani temel insandır, bireydir.

Afşar Timuçin bu konuda şöyle diyor. "Bilinçli, toplumsallığın ya da evrenselliğin bireysellik ile içselleşmesi olarak düşünmezler. Çıkış noktası hiçlik'tir. Varoluşçulara göre bilinç kendini hiçlik'e karşı kuran bir etkinlikler." (*Felsefe Bir Sevinçtir*)

Varolmanın anlamı ve anlamsızlığı, tanrıya inanan ve inanmayan varoluşçularda birbirine çok benzer. Örneğin Pascal tanrı ve yaşam karşısında varlığının hiçliğinden, boş, anlamsız olduğundan bahseder yazılarında. Tanrıtanımaz Sarte ise "Varlığın ussal dayanağı yok, varlık nedensiz ve zorunluksuzluktur, varlığın tanıma bile bize onun kökel olumsuzluğunu gösterir" sözleriyle varoluşun anlamsızlığını dile getirir. Varoluşçu bireyden yola çıkar ama toplumla kaynaşmaz, toplumu dönüştürme çabası tek tek bireylerle sınırlıdır. Varoluşçu filozoflardan bir tek Sarte, topluma karşı sorumlu hissetmiştir kendini. Sarte adının diğer varoluşçu filozoflardan daha fazla duyulmasında topluma karşı duyarlı eylemlerinin önemli yeri vardır. Burada bir yanılsamaya yol açmaması açısından şu uyarıyı yapmakta fayda var. Sarte'yi toplum karşısında harekete geçiren varoluşçu düşüncelerinin değişmesi değil, o günün koşullarının kendini acımasızca dayatmasıdır.

Şimdi başlıktaki soruya tekrar dönecek olursak, beni, çıkış noktası olarak varoluşçu filozofların görüşlerine biraz yakınlaştıran ama sonuçta onlardan ayıran bir görüşle cevaplandırmaya çalışacağım. Yaşamda varoluşumuz belli bir maddi düzeneğin ürünüdür. Canlıların oluşumu doğanın öngördüğü diyalektik bir düzenek içinde varolur. Zorunlu bir düzenek işler doğada. Doğum, yaşam, ölüm. Değişim ve dönüşüm içinde tekrar eder süreç kendini. Ama Evrenin varlığı ve kendi varlığımızın bir anla-

mı var mı dersek iş değişiyor. Varlığımızın doğadaki zorunlu düzenekteki yerinin bir makinenin dışından farklı olmadığını saptadıktan sonra buna bir anlam bulmak zorundayız. Çünkü düşünen, toplumsal bir varlığız. Varolduktan sonra yaşamımızın bizim için bir anlamı var mı?

Kendimi niçin öldürmüyorum ya da bilinçli intiharı niçin yapmıyorum. Benim için zor cevaplanacak bir soru. Çünkü çok değişik bir handikapta hissediyorum kendimi. Yaşamda anlamsız varoluşuma anlam katmak istiyorum. Bir amaç edinirsek onun için yaşam boyu mücadele edeceğiz ve bu bizim yaşama nedenimiz olacak. Yaşamımızda kendimizi ikna edeceğimiz bir çok anlamlı neden bulmak zorundayız. Benim varoluşum anlamsız, rastlantısal. Ve ben bu toplumda, bu dünyada beni ve toplumu anlamlandıran yığınların arasında buluyorum kendimi ve soruyorum. Bu kadar amaç peşinde koşan ve çoktan kurallarını koymuş, belli bir düzenek oluşturmuş toplum karşısında ne yapmalıyım. Onların kurallarına uyum göstererek hiç yorulmadan, düşünmeden yaşamımı onlar gibi anlamlandırabilirim. Ama o zaman varlığım kendiliğinden anlamsızlaşacak çünkü nedensiz varoluşum bir akıntı içinde işleyen demir çarkının sadece vidası olacak. O vidanın boşluğunda ben olsam da olur olmasam da. Yani benim varlığım koşulları belli kurallar ve belli bir düzenekte hiçbir anlam ifade etmiyor, sadece boşluk dolduruyor.

Peki, benim dışımda anlamlandırılmış (!) çoğunluğun kurallarına kendimi tabi edip bu akıntıya katılmayacaksam ben kendi anlamımı nasıl bulacağım. Tek başıma toplum dışında, insanlar dışında bir anlam arayışım yine olamaz. Çünkü diğer insanlar olmazsa benim insan oluşum, birey oluşum bile boşluğa düşecektir. Bunu şöyle örnekleylebilirim. Çok varsa tek vardır. Eğer çok yoksa teki belirleyemeyiz. Eğer tek kendi dışında hiçbir şeyi kabul etmiyorsa o sadece şey'dir. Anlamsızlık içinde boğulmak zorundadır.

O zaman varlığımın anlamını nasıl bulacağım ve koruyacağım? Beni zaman zaman bilinçli intiharı eşiğine götüren bu felsefi sorguya nasıl cevap bulacağım. Benim varlığım kendime ve topluma karşı (istemim dışında, içinde var olduğum ama kurallarını sorgulamadan kendime anlamlandıramadığım topluma karşı) önce tanıma, sorgulama en sonunda da bitmek bilmeyen bir merak, kuşku ile araştırmaya yönelik bir arayışa girmekle anlamlanacak. Bu arayış içinde kendimi ve toplumu sürekli tanıma, yenileme çabam olmalı. Varlığımı kimi zaman toplum içinde bir hiç olarak hissediyorum. Düşünmede, üretmede ve ürettiğimi paylaşmada sıkıntı yaşıyorum. Akıntı içinde yüzenlerin arsız-

yüzleri tüm dişlerini göstererek sırtıyor o anlarımda. **"Mutluluk ahlaksızlıktır"** diyen kimi çağdaş düşünürler, 'neden mutsuzum' serzenişlerime en iyi cevabı veriyorlar. Mutsuzluk konusunda sanatçıdan yola çıkarak **"Sanatçının mutsuzluğu herhangi bir uyarıslığın, örneğin dünyaya yerleşemelişliğin basit bir sonucu değil, öylesine içli dışlı olduğu, görülmez yanlarını görebildiği dünyaya gene de yabancı kalıyor olmanın mutsuzluğudur"** diyor Afşar Timuçin (*Özgür Prometheus*, s.7-8). Tekrar intihara dönersek, en mutsuz, en kötü anlarımda bile bilinçli intiharı yapamadım. Çünkü gerisini merak ediyorum. Bu merak, evet bende ki çözülemeyene olan sonsuz merak, en çökmüş halimde bile beni yaşama bağladı. Kendimle ve topluma çözümleme, yenileme isteğim bitmiş değil.

Yaşama son verme konusunda bazı ilginç görüşleri paylaşmak istiyorum. Örneğin; **"Stoa filozofları intiharı tükenmiş bir yaşamın giderilmesi için zorunlu sayıyorlardı. İnsan doğal bir varlıktır, bir ağaç gibidir, doğar, büyür ve ölür. Niçin geciktirmeli ölümü? Bedenin ve bilincin çöküntüye uğramaya başladığı yerde yürekli stoa'cı kendi yaşamını kendi eliyle bitirir."** (*Düşünce Tarihi*, s.718) Bu görüş gibi doğal ölümü, yani doğanın öngördüğü biçimiyle yaşlılık ve hastalıktan ölümü utanç nedeni sayanlar va tarihte. Tarihte bir dönem Danimarkalı savaşçıların yaşlılık ve hastalık nedeniyle ölmeyi yüz karası bir durum sayarak intihar ettiklerini, yine Got'ların doğal ölümle ölenlerin, zehirli hayvanlarla dolu mağaralarda sonsuza dek baygın kalmaya yazgılı olduğuna inandıklarını bu yüzden intiharı seçtiklerini Sedat Memilli'nin **"İntihar-İçimizdeki Put"** isimli kitabındaki alıntılarda öğreniyoruz. Yine aynı kitaptaki alıntılardan; **"Silvius Italicus, İspanyol Keltleri için şöyle diyor; Bir Kelt, gücünün olgunluk yıllarını aşar aşmaz, zamanın yavaş akışı karşısında sıkılır ve yaşlanmayı beklemeyi aşağılık bir şey sayar... bu nedenle intihar edenlerin zevk dolu bir yaşama ulaşacaklarına ya da yaşlılıktan ölenlerin ise yeraltının korkunç karanlıklarında kalacaklarına inanırlardı."** ile **"Keos'da ise belli bir yaşı geçenler görkemli bir törende bir araya gelip güle oynaya baldıran zehirli içilirmiş."** sözleri bize bilinçli intiharla ilgili farklı yaklaşımları gösteriyor. Oysa varoluşçu filozoflar intiharı bireyin saçmayı giderme olanağı olarak değerlendirirler. Saçmayı gidermek için ille de intiharı seçmek zorunda değildir varoluşçu, o sadece bir olanaktır. Önemli olan saçmayı dindirmek olduğu için kendini yeniden yaratma, kurma edimi içine girerekte saçma olan en aza indirilebilir.

Bu arada bu yazıyı kaleme alırken aklıma gelen

çocukluğumda yaşadığım bir anımla sözlerimi bitirmek istiyorum. 10-11 yaşlarındaydım. Bir deney yapmaya karar verdim. Tanrı var mıydı, yok muydu? Bunu bana o, yani Tanrı ispatlamalıydı. Hemen hergün soruyordum kendime ve varsa diye ona. "Sen var mısın? Bizi sen mi yarattın? Biz niye varız?" diye. Bir gün artık çocukluğumda verdiği tezcanlılıkla bu cevapsız sorgularımdan sıkıldım ve kesin sonuç verecek bir deney yapmaya karar verdim. İki kutu hap içecektim ölmek için. Aslında kesinlikle ölmek istemiyordum. Eğer p varsa benim gibi sadece merak eden ve onu tanımak isteyen bir çocuğu engelleyecek, öldürmeyecek, onunla iletişime girmemi sağlayacaktı. Eğer yoksa ben ölüme gidecektim. Tabii çocuk aklımla ölüme gidersem gerçeği nasıl anlayacağımı düşünememiştim. Ben ölürsem o yoktu, ölmezsem vardı. Onunla kendi hayatım üzerine bir tür düello yapıyordum. Sonuçta iki kutu hapi içtim. Yaşamda son anlarımdan geldiğini hissediyordum, beni kurtarmak için hiç bir şey yapmıyordu. Aklıma belediyenin zehirlediği sokak köpekleri geliyordu, onlar gibi bir titreyip bir duruyordum son ana yaklaştığımda. Durum kritikleştiğinde oyun için çıktığım sokaktan eve döndüm, evdekilerin beni görüp, müdahale etmeleri için. Sonuçta tesadüfen ölümden döndüm. O kaybetmişti.

Düşündüm de çocukluğumda yaşadığım ilk ve son bilinçli intiharımda bile (buna intihar demek ne kadar doğru bilemiyorum ama ölümü deniyordum en azından) deney ve arkasını, sonrasını merak etme vardı. Yani o deney de ölmüş olmam bir şeyleri bitirmeyecekti, ben yeni şeyler öğrenecektim, yaşama ve kendime dair. Böyle kurgulamıştım çocuk zihnimin el verdiğince.

Kendimizi niçin öldürmüyoruz?

Ben bunun sebebin henüz çözülmemiş soruların çokluğuna ve sömürğnelerin toplumun çoğunluğunun sırtına kene gibi yapışması karşısında bu kabuğu kırma görevlerimizin bitmediği şeklinde cevaplayabilirim.

Ayşe GÜZEL

NIÇİN KENDİMİ ÖLDÜR MÜYORUM?

Ben yaşayan bir ölüyüm aslında. Dolayısıyla benim kendime sorduğum soru şu: Niçin kendimi canlandır mıyorum? İçinde yaşadığımız koşullar insanın kendisini ölü tutmasını kolaylaştırıyor. Kendimi öldürürsem insanlığın mutluluğu için emek veren insanlara haksızlık etmiş olacağım. Onlar benim için uğraşınlar didinsinler ben de kendimi ölü tutayım. Ne kadar ayıp... Bilime, felsefeye, sanata, doğaya sırt çevirmek neye yarar ki... Yüzümü dön-

meliyim artık. Çok zor, sezinliyorum bunu ama canlanabilmek için yapmam gerek; başka seçeneğim yok, eğer güzel yaşamak istiyorsam.

Kimi insanlar kendini öldürmeyi cesareten sayıyor. Asıl cesaret güzel yaşamaya çalışmak için gerekmiyor mu? Kafamızdaki kurguları sürekli gözden geçirmek, yıkmak, tekrar kurmak, yenilemek... Ne kadar da zor bir iş. Üstelik bir de kaderci, çileci, ölümsever toplum içinde büyümüşken... Böyle bir toplumda insanlar zaten ölü doğarlar, ölü yaşarlar. Ölesiye aşık olurlar; vatan, millet, namus için ölürlər, öldürürler... Her tarafı, baştan aşağı ölüm kokan toplumdaki "için kendimi öldür müyorum"un değil "niçin kendimi canlandır mıyorum"un yanıtını aramalıyım.

Yaşamseverliği savunan insanlar olmuş tarih boyunca, insanın mutluluğu için uğraşanlar, didinenler... Pek sevmemişiz onları. Yakmışız, asmışız, işkence etmişiz... İstemişiz ki onlar da bizim gibi ölümsever olsun. Herşeye karşın yılmamış, korkmamış bu insanlar... Güzellik üretmeye, yaratmaya devam etmişler. Bir bildikleri olmalı diye düşünüyorum, bu kadar uğraştıklarına göre... Sanırım onların bildiklerini biz de az çok biliyoruz ama biz gücümüzü nedense onlara katılmak için değil, onları susturmak için harcıyoruz. Böylesi daha işimize geliyor demek ki... İçimden bir ses o insanlara haksızlık yaptığımı söylüyor. Kendimi ölü tutmaya devam edersem hepten ayıp etmiş olacağım onlara. Öyleyse kendimi canlandırmanın yollarını aramalıyım. Başka türlü rahat edemeyeceğim çünkü...

Özkan KUŞ

KENDİNİ ÖLDÜRME(ME)K

Hangimiz ilkönce

nasıl

ve nerede ölürsek ölelim,

seninle biz

birbirimizi

ve insanların en büyük davasını sevebildik

-dövüşük onun uğruna-

"yaşadık"

diyebiliriz...

Nazım'ın bir şiirinden alıntıyla başlıyorum bugünkü yazıma. Konu: Neden kendimizi öldürmüyoruz? Ya da diğer bir anlatımla, "Neden yaşıyoruz?" Bu dünyanın nimet sayılan güzelliklerinden vazgeçemediğimiz için mi? Ölüm korkusundan mı? Yoksa, zaten birgün öleceğimizi bildiğimizden mi? Bütün bunların dışında, konuya farklı bir açıdan baktığımızda, yoksa sahiden de yaşamıyor muyuz? Her sabah uykunun en güzel yerinde kalkıp sıcak yatağımızdan, sevgilimizin kollarından ayrılmak ve iş

cehennemlerine gitmek... Dokuz altı yollarında bir yaşamı tüketmek...

O zaman neden intihar etmiyoruz? Eminim pek çok kez başımızdan geçmiştir. Belki çoğumuz gitmiştir o uçurumun başına... Belki kıyısında inatla açan bir çiçekle dönmüşüzdür yaşama... Ya da bilincimizin aynası beynimize dayamışızdır da, nedense kalbimizden sakınmışızdır o mermiyi...

Yaşamak var oysa... Hani Nazım Usta'nın dediği gibi, bahtiyarlık olmasa da, düşmana inat bir gün fazla yaşamak... Ya da Lenin'in, her parti kongresi sonrası, bugün de yaşıyoruz diye tekrarlaması gibi... Yani, insanlık tarihinin bütün aşamalarını bilincin duru suyunda yıkadıktan sonra, yaşantımızın, gelecek güzel dünya için bir adım olduğunu kavramak... Bu tarihsel bilincin gururu ve bu onurun bilincimize ve eylemimize getirdiği sorumluluğa güvenmek... Olimpiyatlarda altına koşan bir bayrak takımının bir üyesi olmanın verdiği gurur ve sorumluluktan bahsediyorum... Nasıl doğduğumuzda elektriği, suyu, telefonu vb. hazır bulduysak; nasıl Marx'ı, Lenin'i, Engels'i bulduysak tüm birikimleriyile... Biz de o sayfaya yeni ve ileri bir sayfa açarak geleceğe uzanacağız! İşte tam da bu yüzden kendimizi öldürmüyoruz... Geleceğe uzanan bu sınıfsız ve sınırsız toplumu kurma yoluna yüreğimizi, bilincimizi ve emeğimizi ortaya koymak için kısacık ortalama 60 yıl zaman varken, -ki yarısı uykuda geçiyor- nasıl bu canı, yarının umudunu ortadan kaldirabiliriz?

Acı da, ayrılık da, sevgi de, sevinç de insan için... Ama zulüm, işkence, sınıflı toplum, sömürü yani... İnsan için değil... Üstelik Cengiz Gündoğdu'nun dediği gibi tembel de değiliz... Hem faşizmin gemiyi azağı ve konjonktürel olarak sosyalizmin geriletildiği bir dönemde hele... Beynimizi patlatırcasına düşünüp, engelleri aşmak için, yani "Faşizme karşı yeni birleşik cephe"yi kurmak için çabalarımızı... Bitmek tükenmek bilmeden insanları ikna çabalarımızı, gözlerimizi kan çanağına döndürmek pahasına sarıldığımızı kitaplara...

Yaşamak... İşkencelere ve baskılara yılmadan... Yaşamak... Prometheus'un, Spartaküs'ün, Babeuf'ün, Marx'ın, Lenin'in, Nazım'ın, Ho Amca'nın, Subcommandante Marcos'un emekleri boşa gitmesin diye...

*"Yaşamak şakaya gelmez,
büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın
bir sincap gibi mesela,
yani, yaşamın dışında ve ötesinde hiçbir şey
beklemeden,
yani bütün işin gücün yaşamak olacak."*

Serdar Cem AKTAŞ

KENDİNE SOR BAK: "NEDİR-YAŞAMAK İÇİN-TÜKETİŞİNİN SEBEBİ YA DA TÜKENMENİN GİTTİKÇE"

"İnsan hayvanla üst insan arasına gerilmiş bir iptir, bir uçurumun üstündeki bir ip. Onda yürümek tehlikelidir, yolda kalmak tehlikelidir, geriye bakmak tehlikelidir, titremek ve durmak tehlikelidir. İnsanda büyük olan şey onun bir erekle oluşu değil bir köprü oluşudur."

Nietzsche (Böyle Buyurdu Zerdüş)

Yaşam için düşünsel bir çalışma yaparken anlaşılmak ve özdeş noktaların ters orantılarını farkedebilmek için, kendimle konuşmaya, yolun bu noktasında başlıyorum. Bu yaşamsal kurguyu iç olgularımda "nihillist" buluyorum yeterince. Ancak bu sadece bir yolun başlangıcı olmalı. Yoksa ne yola, ne de yolculuğa değer kanımca. Nietzsche'nin insan tarifi elbette yaşam ağırlıklı.

"Su yumuşak akışıyla inatçı kayaları oyar, aynı şekilde yaşam akışıyla çözülmeyecekleri çözümler. Ben öğrendim ki vermek, yeniden geriye gelmektir. Ama bu sözcüklenmemiş ders, bu basit örnek, insanlara uygulanınca yitirilir."

Bu sözleri okuduğumdaysa kim tarafından ve hangi bağlamda söylendiğine ilişkin bir açıklama bulamamıştım. Bu durumda tüm yaşam süreci içinde "bilgi" edinme çabaları olup onu "diğerleriyle" paylaşmak iyi bir anlatı gibi göründü bana. Bir farkla insan verince yitirme gibi bir sonuçla karşılaşılıyor. Biraz karışık görülebilir. Öyleyse biraz daha dalıp bakmalı şu kargaşa denizine. Yeterli bir seyir olabilirse, nefesin yettiğinde, yüzeye çıkıldığında plaj daha anlam kazanacaktır umundayım.

Burada kendime diyorum ki; *"İşte her zaman karanlık ve soğuk sulara bilgi için dalmak ve soluksuz kalarak yeniden yaşama ulaşmak ne kazandıracak ki sana? Sonucunda hiçbir şey eskisi gibi görünmeyecek... Olsun... Şimdiye dek görünenler yeterince güzeldi."* Tecrübeyle sabittir bu.

Buraya kadar *"sormak, sorgulamak, dalmak çıkmak ama tüm bunları bilgi adına yapmak ve sonra da onca zorlukla elde edilen şeyleri insanla paylaşmak"* dedik.

Şimdi bir de tüm insanların verici, paylaşımcı olduğunu düşünelim. Bu en çok *"bedava emek"* almak isteyenlerin işine yarardı herhalde. Varlığa varlık, sermayeye sermaye katardı bu. Olsun... Ben bu kavram içinde de vericiyim kesinlikle. Varlığa karşı değilim hiç, bir şartla elbette; paylaşıldıkça. Sermaye ise düşündürücü; o adında kişiye özellik taşıdıkça sorun olmaya devam edecek görünüyor. Sermaye gerçekten sorun. Ama yakaladığım yerde *"ders verici"* olmak gibi bir cengâverlik

de üstlenmişim. Elbette bilgi ustalığı anlamında bir ders değil bu. Yoklama yapılan, "devamsızlığı olanın" sınıfta kaldığı, ikide bir değişen "sınıf geçme yönetmeliği" gereği okuldan atılan bir eğitim sistemine bağlı bir ders de değil.

"Bu nasıl olabilir?" diye düşünülürse hemen bir örnek geliveriyor aklıma.

Hani caddelerde sık sık önümüzü kesip, neredyse dayatmacı tavırlar içinde, bir o kadar da sıcak sempatik maskelerini yüzlerine çekmiş anket yapan güzel genç kızlar vardır. Bilmem ne sigara markası adına size birşeyler sormak isterler. Sizin özel tercihlerinizi bedavaya kavrayıp bir sonraki üründe ağzınızı daha sulandıracak bir şeyi (elbette daha pahalıya) getirip dayayabilmeleri için. O kızlar alınmasın ama ben asla anketleri cevaplamam. Totaliter toplumda, insanca tutumlar, Samuel Beckett'in öğüdünü izlersek, kaçış tutumları olma eğilimindedirler: "Gizlenmek için avlanmayı bekleme..."

"Schon eure Zahl ist Frevel!"

(Sayınız bile suçtur!). Stefan George

Dünyanın kabuğunda yaşarken hızla artıyoruz, dünya ise büyümüyor. Tersine önermeyle düşünsel bağlamda küçülüyor bile. Sorun yalnızca artmakta olan nüfusu yeterli bir biçimde besleme ve kollama sorunu mudur? İlk olarak bir sayı, salt bir nicelik sorunu gibi gözüküyor. Yarım yüzyıl önce George'nin bildirdiği suçlamada şiirsel uzlaşmazlıktan daha çoğu vardır. Baskıcı egemenlik tüm çağlar boyu belki de salt bu nedenle hiçbir zaman sahip oldukları kitlelerin yaşamsal sorunlarıyla doğrudan ilgilenmemiştir. İlk çağdan günümüze bir "beygir sayısı" (makine müh. Terminolojisi) gücün vazgeçilmez çekiciliği içinde dörtlüye geledurmuştur.

Engels: "Tüm doğa, en küçükünden en büyüğüne dek, küçük bir kum tanesinden güneşe, canlı en ilkel hücreden insana dek, sürekli bir varoluş ve yokoluş, sürekli bir akış, sonsuz bir hareket ve değişim içindedir. Diyalektik, şeyleri ve onların zihindeki yansımalarını, temel olarak karşılıklı ilişkileri, birbiriyle bağıntıları, hareketleri, doğuş ve yokoluş koşulları içinde ele alır." (Doğanın Diyalektiği).

O halde "varoluş"un güzel gözleri, yoketmek çekiciliğini artırıyor mu?..

Sorular, sorular, sorular...

Bu noktada artık nihilizm geride kalıyor. Her ne kadar gerçek bilinemez yoluyla yürüdüysük de, alt gerçekler elbette bize yukarıda Engels'in sözleriyle yaşadıkça araştırarak bir şeyler olduğunu anımsatıyor. Neitzsche de bir üstben anlatışındaydı zaten, benimki naçizane altben'in anlaşılması yolunda daha çok.

NEDİR "YAŞAMAK İÇİN TÜKETİŞİN" SEBEBİ YA DA "TÜKENİŞİN"?

Tüketiğini üreterek ödeyebilmektir. Üretim bir mal değildir. Mal bir ürünün alt gerçeğidir. Tükennmek ve tüketim kaçınılmazdır, ancak bu olgu bir **İnsansal değerler** zinciri içermelidir. Bu hiçbir zaman atadan gelen **gelenekler** değildir. Belki onların da katkısıyla anlayışların yeniden gözden geçirilmesidir. Yönetim kavramı çağ dışı kalmıştır. Tüm yenilikçi yönetim projelerinde bile **İnsan faktörü**nün kendi özdeğerlerini belirlemesine artık izin verilmektedir. "Moda" baskıcı erkeklerin sevgilisidir. Beğendirme yoluyla esir almaya yöneliktir. **Modacılar** dünyanın en tehlikeli **diktatörleridir**. Onlar insanın estetik cerrahlar yoluyla kendini doğratmasına bile sebep olabilecek kadar **uzaktan kumanda yetilerine sahiptir**. Sanat kavramı iyi bir **temizliği hak etmektedir**. İnsan mutluluğu tüketmekte değil verimli ve iyi kullanmakta gizlidir.

Kendi yolumda çok uzun mesafeler görüyorum. Yolboyundaki köylere, kasabalara, savanlara, bozkırlara ve nehir kıyılarına birer birer konuk olacak ve onlara sorular soracak olduğum bir yol görüyorum. Sorular hep doğru olmayabilir, yanıtlar da. Benim arkamdan doğru olacağına inandığım tek şey, ayak izlerimin dünya yüzeyinde olabildiğince uzun yol bırakacağıdır. Bir de bu arada onca yolu giderken tüketeceğim kurduraları düşünen sanayiciler bana potansiyel müşteri diye bakmasınlar hiç, çünkü bu yola çıkarken potin yapma sanatını önceden öğrendim. Minare kılıf misali.

"Haydi Kaç! Engin topraklara doğru!"

.../...

Yıldızların döngüsünü,

O zaman anlarsın işte,

Ve doğa sana öğretirse,

Serpilip içindeki canın gücü,

Candan cana konuşurcasına.

Goethe, Faust, tragedyanın birinci bölümü

Ömer SERDAR

**İNSANCIL
OKURU
AYAĞA KALK!..**

İNSANCIL



VARILDIKÇA VARILMAYAN

Başka ufukları deler başka nehirler
upuzun bir yalnızlık olur yollar
akşam kızıl bir alev gibi çöker dağlara
zincirinden dört nala boşanır acılar

gözlerinin bulaştığı yeşillere yel vurur
yağmur sonlarında yüzünün parladığı
en beyaz çiçeklerde oğul verir hayalin
güneşin bezenmiş dallara taptaze bıraktığı

bir yeşil açar dallar
bir beyaz
sıla olur dağ taş
havada kuşsuz bir yuva bırakır akşam
derinlerinde yuvasız bir kuş ağlar

akşam olur dağ taş
içimden nehirler geçer
bir uzun menzil olur hasretin
vardıkça varılmaz şekiller çizer

söndükçe ışıklar şekiller bulanır
gölgelenir sulara ayın şavkı
elleri koynunda bir selam getirir rüzgar
koku burnumda kalır

Asım GÖNEN

Sonsuz (inatçı) boş ümit? Ümitsiz (inatçı) boş
umut? Gerçek (inatçı) boş ümit?
(Öldü mü?..)
(Yoksa...) Her somut soyutta mı gizli?

"Kutsal Tanrı An'ın büyük mutluluğu olan...,
Yüksek Ülke'yi gözeten kraliçe,
Sürmesi amauşumgalanna (10) olan hanım,
İanna, tüm ülkelerin kraliçesi, (2)
(10: *Yüksek Ejder Ana'yı belirten bir sıfat.*)

Periler, melekler, şeytanlar, huriler, yok... Tan-
rı... peygamberlerle, dinsel kutsallıklarla dertli. Ki-
taptılar diğer kitaplara kara çalarken kutsal değerler

(sadece) kararmıyor... (kendisi) **Cehennem Ate-
şi**'nde (de) yakılıyor...(Kitapların savaşına hoş gel-
din Ey KUL...) Harflerden oluşan kelimelerin tüm-
celer haline gelip paragraflar oluşturduğu kitaplar-
dan dışa yansıyan dillerin yarattığı (canavar-lar-)
dinlerle diller savaşına hoş felaketler getir Ey
KUL... Felaket... FFEELLAAAKKKEEEEETTTTTT"
diyen sesler sardı etrafı. (Aşağıdan yukarı, yukar-
dan aşağıya...) yansıyan bu sesler herkeste farklı
anımlar bırakırken her şey hâlâ yaşanır görünü-
yorken herkese... (Herkes, -diğer- herkesle birlikte
olduğu yaşama her şeye rağmen asılıyordu.)

1. ve 2: *Tarih Sümer'de Başlar. Samuel Noah
Kramer.*

BOYUT OTO-STOPÇUSU

Mutlu MURAT

Tüm yazılanlar, çizilenler, hele yaşananlar üzerine şunu söylemeye utanıyorum; (ama) **hiç kimse hiçbir şeyin farkında değildi** ve hâlâ **hiç kimse hiçbir şeyin farkında değil**.

"Bütün bunlardan sonra, bir vahiy işareti gibi bir levha parladı: Gevşek bağlantılara dikkat! Ama başlarından çakılı vidalar uçları dışarıda sipsivri duruyordu. Neden çekip gitmiyoruz kıylılara? Belki de OZA'dır adı?..." (1)

Önsözümüz: Yaşamın içinden -en büyük kaçışın, en küçük şehirdir- kendi içine.

Arasöz: Arada takılmak (Hayatın sakat insanları; bir diğer anlatımla marjinal kutuplardaki "+ ve -"ler, insanlar için sürekli "örnek" gösterilebilir, ancak hiçbir zaman örnek kabul edilemez!") anlayışlı (?) insanların içerisine serper kişiyi...

Sönsöz-se-: Hiçbir zaman olmadı, olmaması olası, **zaten olmamalı!**...

O **ben**'dim; döngülerden sıyrılıp çözgülerin ağır-aksak, ağılamaklı, mayhoş beyine düğümlemiş minik kan pıhtıları gibi ölümcül sanrılarına gömülmüş, uslanmaz-usanmaz imge avcısı... Öncesiyle yenisi karşılaştırmasındaki arayışın ve bulunışın iç kıpırtılarına gerçek -yalın- değeri nasıl yüklemeli derken içimde büyüydü git gide yüce gelecek adına satın aldığım yalnızlık. Oysa hâlâ inanıyorum ki ancak yalnızlıkta başarılı olabilen iki insan oluşturur uyumlu bir çifti... Sevgi alıp başını gitmekse; giden kalanın kutsallığını almalı içine, onu tekrar yaratarak çıkmalı sevginin doruğuna... "Sevginin sığınağı her ayrılığın köşe başındadır" demiştir herhalde birisi... "Gittiğine inanmıyorum, yine bu şehirdesin sen sen.. ama 'gel' demeyeceğim..."de demişlerdir herhalde. (Bunlar birer alıntı olabilir; oysa bir de şunlu dinle Ey okur...)

Ey Oeklides! (*) Sen ki bize "Yarın güneş doğmayacak" diye bir kehanette bulunup kendine inandırırdın; oysa şu Doğu'daki dağlara bir bak, doğrul da yatağından... İşte! Bugün de güneş doğdu... Artık sana güvenmiyoruz... bir açıklama bekliyoruz senden. Önceleri sen bizi inandırmıştın kendine, ama ilk kez haksız çıktın. Dün gece sana inananlar hiç uyuyamadılar, geceyi **güneş doğmayacak** mı korkusuyla karabasanlarla geçirdiler. Şimdi herkes burada, güneş de senin camında... Kalk da **hesap ver...** Uyan Oeklides; seni bekliyoruz Oeklides... **Uyan Oeklides uyan... uyan!..**

Ama o hiç uyanmadı; Oeklides için güneş doğmamıştı ve işte son kez -kendi için- yine haklı çıkmıştı büyük bilge... Bu anlaşılınca evlerine döndü insanlar... Ağlayıp sızlandılar, başlarını taşlara vurdular, ama hiçbir şey olmadı. Düşündeki ilk ırmağa boğulan hafif meşrep romantik çocuklar olmalıydı dizgesi dolanık sonsuzluğun ölümcül bilgeliği de... Yine de **hiçbir şey** olmadı ısrarlı... Sonrası ise **nasihatname!** Ya da belirlenmemiş benden sana doğru bir akış biçimi... Tüm bunlar basit denge zorlamalarına itiyor benliğimi... klasik sistematiği **ben'sel** anlamda örgütleyip **boyut otostopçu-su'nun düş kıyılarında içsel flu-sarmal kır gezintiler**ini anlatmak isterdim oysa... Ama O da bitmemiş -bitiremediğimiz...- bir öykünün çırpınışları sadece; çığlık çığlığa "Beni yazın artık; fazlasıyla yaşadınız" diye haykıran... (Ya da oturduğumuz yerden -sana- seyahatnamem.)

Beyin cenderesinden yaşama açılan tüm pencere camlarını kırarak yayılan bu sabit-tiz çığlık olmalı bütün soru-n-ları yadsımama yol açan ön veri... Sussss... Tanrının lanetlediği (!) parmak uçlarımızın değdiği boynu kırık -ama- sevimli sunuş imgesiyle kirletilidiğinden pazarda alıcı bulamayan düş-üş-ler asıldır buranın köşe başlarında... Yön gösterir. Ve yine yolların yolcu bir tutam kazanılmış zamANA... yaşam kapılarının kapanmasına... kendi deyimiyle "rengarenk benlerin pürüzsüz tenine" en son kilit altındaki özgürsü düşlere... Oysa sözünü ettiğimiz bu **sunuş** (O masum güzellikleri kirleterek salt güzelliğe dönüştüren sunuş) verildiğinde alınan; kirli bir yaşanmışlığın ardından yenisi bulunup... sahiplenilip ikilem perdelerinin indirilmesiyle gösteri beynine sahip olunduğu için alındığı gibi verilemeyen öz anlamını yitiren **sunuş** değil: **sunuluş**'tur!..

Yorgunum yine... Aylaklığın kutsasın beni.

Suskunluğun hüküm sürdüğü zamanda kulakları tırmalar uzun yola çıkmış sentetik yaşamın orgazm sesleri (Taklit midir?)... Belirlenimsiz ama organik bir düş çözülümü: İradesizlerin sesi tabu olur yalnızca **-ben de yapabilir miyim** korkusuyla...- koşturursan benliğini yakalamaya; geride kalanın seni bu dünyaya mihlayan vurgundur, bunu unutma... Çözgünün girdabı katmanlaşmış civa ağırlığına inerken yaşama, esaretteki bilinmez çekiciliği düzendeç gardiyanların süpürmesini ister kuzu

olmuş istekleri; **ama** telleri dökülmüş zavallı süpürge gardiyanlardan habersiz her seferinde kaçırsın **ben**'deşleri... İşte... Zor yanıtlanan isteklerinin körpe duyguları gizleme gizemi... ya da alışkanlığın ileriye bir türlü gördürtmeyen sistemsel yargıları ile yaptığı savaştan aldığı haz, beni zor elde etmeye -edilmeye- yollanan düzensizliği düzenlettiriyor... Morrison öldü, Kurt da öldü, Brought bile öldü...

Ya istekleri(?)... Benim isteklerim miydi? Şu katlanılmaz benliğim yine uyuşmak istiyor yaşama sürdürdüğüm yeni ve değişik **ben**'leri geri alırken... Bıkmadan beni izleyen rahatsız edici göz, (bir bak-sana)... yanılğı, oyalanma ve anlaşılmasız ayaklanmalarla dolu uzun yolu bitirdim... Son köşedeyim, bırak artık beni izlemeyi... Olası son tuzağa da yakalanmazsam bitecek artık zamana sıvanmış belsiz konaklamalarım!!!

O ise ben değilim;

Sinsilik bileşkesinde birebir ilişkiler kurabilen soğuk-suluk mimikli insanlardı onlar... Doğrularını avaz avaza çağıldayan aç girdaplara sunamayan görmüş-geçirmiş koyun mertebesindeki ayakları yere en iyi basanlardı (onlar)...

Tekrar sordum: "Son köşeyi ve son köşedeki beni bekleten neydi?"

Özellik kısırlığı geçiren triplerimi unuttum çoktan beri... Sessizlik söylensin dursun; gerilmiş geleceğimi biliyorum ben...

Tabu: Erdem: Kabuklu Yemiş (Boşuna gevelediler ağızlarındaki sınımskalari (2) kırmaya çabalamaladılar... Oysa tadılması gereken içleriydi, kabukları değil...) Yine de inanıyorum ki o son köşe başında -köşe başı ile birlikte- son tuzağı beklemenin bir anlamı vardı. En azından izleyebildiğim şu sığ-silik görüntü; güzelim coşkun, içe sığmadığından kabarıp taşmış sevgilerin üzerinden hoş bir tören resmi geçidi ile ilerleyen şu dev silindirdir... Her ben ve O'ndan kaçan kendi, oturmuş düşünüyor bu arena asfaltında... Asfalta izleri çıkartılıp yapıştirilmiş sınırları belirlenip tek boyuta indirgenmiş sevgilerini izliyorlar... Hızla koşup uzaklaşmalıyım, buradan kaçmalıyım... (Ama...) İzlemenin ve beklemenin can sıkıcılığında arkadaş olduğum köşe başını bırakamıyorum onlara... İçine girmekten korktuğum son tuzağı tiksintiyle izleyen törenin bitimindeki ellerim, köşe başının ellerinde ağır ağır kaldırımda ve yürümekten zevk alarak uzaklaşıyorum oradan. Biliyorum ki sıkıntı, soğuktan kaçarken güneşin sıcaklığına aldanıp, kavuruculuğunda yok olan hücrelerin sevişememesinden doğar; kırmızı imge kuyularında simgeleştirilerek yok edilir... (Gizillenmiş korkunçlukların kendine has bir o kadar da **insan yemeye** aç misillenme parodileri oynan-

KİM O

Anahtarla açılan kapılar
yordu artık beni.

Çalmak istiyorum bir evin zilini.
Günboyu düşlediğim...
kapının arkasındaki ses...
Kim o... demeli.

Ayhan ERGÜN

maya başlanmış aşk gemilerinin fair-ground güvertelerinde... Zamanı özledik; killi saçlarımıza heykelsi tavırlarla örgütlenmiş kirli un ufak zamanları... Aniden kendimizi duyumsayıp "Ben neyim?" diye sormayacağız artık... O ve O ve diğer O yok!.. "glt"... Gitti tüm şeylerin anlamı ve gitmekse suç üstlenmek yargılanmadan... Sen ve sen ve diğer **sen** de yoksunuz... Açıklarınızsa hep yanınızda; yani açıklama dilenenlerden çok uzakta... Açıklamalarınızsa güzelliklerinize kelepçeli ve bir dehlizde (...) anahtarı gizli **siz ne benimselinsiz ne de benim ile... Ve ne benim olacaksınız ne de benim ile...** Korkuyu öğreneli beri girdiğim aldatmacalı verkaçlarımla yok oldunuz... verdiklerimi sadece almalarınızla... Bense yalın ayak yalın **ben** yine... Ve bilinmeli ki sıkıcılık, karanlığı aydınlatan, özgüyü bilen, kıvrak eğlendirici düşler düşünenlerin oyuncağıdır.)

Giden prensesler çözüm sağaltır gecelere (Çözmeyi bilmeli her acelesi olan) en son bir önceki taşınır giden-gelen prensese sevginin diyalektikliğidir bu da...

Şimdi Sen söyle Tanrım;

Yüksek voltajlı kablo başında yükselen değer patlatan, kaygısızlığın ve vurdumduymazlığın kavram pazarında '**Asalet**' unvanı aldığını hiç öğrenemeyecek olanları da sen mi yarattın? **Yuhhh!**

1. Oza, Voznesenski
2. Kurutulmuş karpuz çekirdeği (Kars)

* Düşsel bir insan

MARTI'YA BODRUM

MEKTUBU (2)

Vedat YAZICI

8 Temmuz

Bir gazete haberi: 10-11 Temmuz günlerinde Savaştepe'de 44-54 dönemi Köy Enstitüsü mezunları buluşacakmış. Katılmak için can atıyorum. Yol uzun. Sıcak ürkütüyor. İkircikliyim. Manisa'ya Halil Şahan'a telefon ettim. Oğlu Barış'ın nişan hazırlığı varmış. Gelemiyor. Gelse, onu alır geçerdim. Orada aradığını bulamama, yalnız kalma korkusu var. Savaştepe'yi de olumsuz yapılanma içinde görerek düş kırıklığına uğramak istemiyorum. Köy enstitülüler Ceylanpark'ta, enstitünün kurulduğu yerde buluşacaklarmış. Oranın adı İkkısıym'dı yahu. Ad değiştirmede şu belediyelerin üstüne yok doğrusu.

9 Temmuz

Akkaya'daki Nail Çakırhan'ın Muğla evlerini görmek için yola çıkıyoruz. Milas'ta haritaya baktığımızda buranın Marmaris yolu üzerinde olduğunu görüyoruz. Sıcak caydırıcı oluyor. Saat 10.30. Ören kavşağındayız. Ören'i Melih Cevdet'in cuma denemelerinden öğrenmiştim. Yazları Ören'e gider, oradan yazardı. Yazılarını özledik sevgili Melih Cevdet. Sağlığına kavuş da yazılarını gönendir okurlarını.

Ören'de Ayhan dostumuz var. Yönümüzü Ören'e çeviriyoruz.

Çam ormanları. Çam ve kekik kokularıyla dolambaçlı asfalt yolu aşıyoruz. Orman, yangını çağırıştırıyor. Birkaç gün önce Bodrum'a indiğimizde yamaçtaki bodur ağaçlar cayır cayır yanıyordu. Helikopterler yangın üzerine kepçesiyle bir avuç su bırakıp gidiyorlardı. Cehennem üzre bir avuç su. Ne ye yeter?

Çam ve kekik karışımı bu koku. Pembe zakkumlar ülkesi. Bir linyit madeni. Tozlu servis yolu kesiyor önümüzü. Çam ve kekik kokusuna toz karışıyor. İssiz yollar, küçük köyler, tütün, biçilmiş buğday ekenekleri, tınaz yığınları... Koşturuyoruz. Termik santral.

Ören'e yaklaşırken bir termik santralle daha karşılaşıyoruz. Kömür taşıyan bantlar dağ yamaçlarına uzanıyor. Dağ yollarını aşıp geldikten sonra önümüze çıkan geniş ova şaşırtıyor. Yemyeşil. Akdeniz ikliminin olanca cömertliğiyle bezenmiş. Ön-

de zeytin ağaçları, ardında yüce dağlar... Yorgun köylüler, nadasa bırakılmış yüzlerinden hiç eksik etmedikleri gülümseyişleriyle... Geçip gidiyorlar yazgıları içinden.

İşte deniz. Gökova Körfezi. Sırtını duvar gibi dik yamaçlı sarp kayalık, yer yer küçük yeşil örtülü heybetli dağlara dayamış. Dağlar, güneşten aldığı ışınları güçlendirerek körfezin balkıyan saydam yüzüne indiriyor. Deniz duru, durgun; dibindeki çakıltaşlarını say işin yoksa.

Bir küçük belde Ören. Birkaç dükkan, bir kahve geçerek denize doğru dinlence beldesine giriyoruz. Sonra geniş bir bulvar. Sağlı sollu bilindik, ruhsuz yazlıklar, güneşte bedenlerini, ruhlarını tazeleyen yazlıkçılar. Ekili dikili topraklar. Dostumuz Ayhan'ın kaldığı Ankaralılar Sitesi'ne gidiyoruz.

Deniz daha sıcak burada.

Körfezin dağlarla buluştuğu yerde küçük bir balıkçı barınağı. Kıyıda bir lokanta. Burayı Ayhan'ın yakın dostları gençler işletiyor. Denizde kaya balıkları. Birkaç genç denize atlıyor, balıklar kaçışıyor. Ayhan'ın kalma ısrarına sonunda Nazan "evet" diyor. Masamız hazırlanıyor. Turna balığı varmış. İşletmeci Sedat salık veriyor. Sevdik burayı. Nazan'a birden sıkıntı geliyor. İç sıkıntısı geçiriyor. "Akyarlar'a dönelim."

Saat sekize geliyor. Balıklarımız henüz ateşe konmamış; alıp bu kez kıyıda yola koyuluyoruz. Ayhan dostumuzu kaygılı, üzüntülü bıraktığımızın ayırındayız. Umarsız.

"Dağlar üstüme üstüme geldi. diyor Nazan. Tıptaki adı "panik atak"mış. Sonraki günlerde denizde ben de yaşadığım için öğrendim. Bir boğulma korkusu. Soluk alamama. Telaş ve yürek çarpıntısı. Panik atak. Daha neler? Nazan çocukluğunu geçirdiği Kastamonu'da mutsuz bir yaşam sürdüren İstanbul Çubuklu yalılarında yetişmiş annesinden bu sayrılığı öğrenmiş. "Birden sıkıntı bastı. Dağlar arasından hiç çıkamayacakmış gibi bir karabasanla sarmalandım" dedi. Durumu geç kavradım.

10 Temmuz

Ergin'le Nevin Kuşadası'ndan gelecekler. Kah-

valtiya bekliyoruz.

Sabah Akyarlar köyüne doğru yürüdüm. Fırından taze simit aldım. Bol susamlı, kalınca buranın simidi.

Dostlar geldi. Elleri dolu. Kuşadası pazarından sebze almışlar bize. Daha bir haftanız var; ne yiyeceksiniz diyorlar. En çok sevindiğim keçi peyniri. Taze yumurta-bıldırcın yumurtası bile var.

Akşam turna balığı, rakı.

11 Temmuz

Nevin'in abisi Özcan Yalıkavak'ta. Küçük bir çiftlik evi var. Öğleden sonra birlikteyiz. Kümeste tavuklar, hindiler. Bahçede mandalina, limon ağaçları.

Ergin Kuşadası'nın gittikçe çoğalan nüfusun-
dan, betonlaşmasından usanmış. Daha sakın bu kıyılarda yaşamak istiyor. Kiralık ev arıyor Yalıkavak'ta. Birkaç yıl sonra bu kıyılar da sessizliğini yitirip beton yığınınna dönmeyecek mi?

Adamızı ne zaman bulup iç erince kavuşacağız Ergin?

12 Temmuz

Sabahın sekizi. Turgutreis iskelesindeyim. Balıkçıların başında bekleyen üç-beş kişi. Birkaç küçük balık türü mermer tezgahta. Buranın ünlü balığı: köpez. Sarı çizgili, pullu. Birkaç irili ufaklı çupura. Bir baba balık çıkarılıyor dolaptan. Sinarit diyorlar. Sait Faik'in "Sinarit Baba" öyküsünden tanıyorum. Öyküde felsefesi olan bir bilge kişilik olarak canlandırıyor Sait Faik. Kilosuna yedi milyon değer biçilmiş. Hangi zengin sofrasını süsleyeceğini bilemeden öyküdeki gibi bekliyor. İnsanların gözünün içine bakarak yaşam sınavından geçip geçmediklerini sezmeye çalışıyor.

Turgutresili balıkçıya balık ederlerinin yüksek olduğundan dem vuruyorum. "Ayarı kaçtı, her şeyin ayarı kaçtı." diyor. Doğru. Bu ayarı bozuk ortamda dengeyi bulmak pek olası görünmüyor. Kadınlar sökün ediyor balıkçının başına. Birkaç saate kadar başka balıkçılar da gelebilirmiş. Sıcak çıkıyor. Balık almadım.

Turgutreis kitap fuarı. Camiinin altında. Toplatılan "Memed'in Kitabı"nı soruyorum. Kitapların altından çıkarıyor delikanlı. Bir tane saklamış. Güneydoğudaki savaşın önemli belgesi bu kitap. Yaşayan kişilerin ağzından aktarılmış. Okunmalı.

Turgutreis'te gurup. 20.30. Güneş ufuk çizgisindeki küçük adanın üstüne binerek hilal biçimini aldı. Sonra çingene pembesi bir noktaya dönüştü. Yok oldu. Ortalığı bakır çalığı bir kızılık kapladı.

Turizm umudunu üç dakikalık güneş tutulmasına bağladık.

Umut tükenmez.

KOKUŞMUŞ

Dipten bir depremdir yaklaşan
Çürüme kokuşmadır güvensizlik
Bu dehşet kötürüm korkusu içinde
Bir bellek kaybı insanı unutan
Zincirli saltanat itirafçılık
Önce kendinde bellek cinayetidir.

SONSUZLUK

Zaman getirdiği açmazları
Getirdiğinden daha derin götürür
Ama gerçeğe gene yenilenir zaman
Tutuşur birikim devrim olur
Doğada dönenip durur insan
Açılır toplumsal bellek
Tarih olur
Kendine derinleşen yaşama
Büyülenir zaman

Mustafa GÖKSOY

16 Temmuz

Nazan'la evliliğimizin 29. yılı. Fener restorandayız. Bize bugün, bacanağımın kızı Gözde de katıldı. Kos adasına karşı beş kişiyiz. Soframızda bar-bunya ve şarap. Mutluyum. Mutluyuz. Ama Türkiye gibi, Türkiye kadar.

Daha nice yıllara, dostlukla kaldırıyoruz kadehlerimizi, barış için yudumluyoruz kırmızı şaraplarımızı.

Senin de şerefine sevgili Martı.

Bodrum notlarını burada bitiriyorum. Yarın İda Dağı'na gidiyoruz. Gökçemartı'nın yurduna.

Çiğlıksız kalma.

BİRLİKTE DİNLEYELİM

Ekrem ATAER

Son yıllarda arşiv üretimler hayli rağbet görmeye başladı. İlk zamanlar yalnızca meraklıları ve koleksiyon sahipleri tarafından izlenen bu yapıtlar, şimdilerde birçok müzik dinleyicisinin yakın takibi altında. Daha önce yazmıştık, bu işin prodüktörlüğünü yapmak zor iştir diye. Kaldı ki çok geniş bir dinleyici potansiyeli yoktur bu yapıtların. Buna karşın rafine ve ne dinleyeceğini bilen bir kitledir hedeflenen. İşin ucunda ne bir "patlayan müzik" türü, ne de müthiş ve yeni keşfedilmiş yetenekler vardır Serdar Ortaç gibi. Herşey yerliyerinde ve oturmuştur arşiv üretimlerinde. Spor Loto mantığı ile, ya tutarsa diye de bir beklentisi de yoktur. Bu işe soyunan firmaların da müthiş paralar kazanıp "plaza"lar kurmak gibi de bir sevdası olamamıştır bir türlü. Sonra bu kasetlerin klipleri falan da olmaz. Çünkü bu üretimlerin hiçbir karesinde ne çıplak bir kızın, ne de ortada yanan anlamsız bir ateşin yeri vardır. İşe en solcu yaklaşan sosyalist basınıımız ise Orhan Pamuk için tam bir sayfa ayırırken, bu üretimlere en fazla kibrit kutusu kadar yer ayırırlar. Sözün özü bu üretimlere ne İsa'dan hayır vardır, ne Musa'dan... Çünkü İsa'nın da Musa'nın da böyle dertleri olmamıştır tarih sürecinde. Hem niye bu üretimlere yer versinler diye düşünüyorum. Bu üretimlerle salonlar dolmaz... (dolar da burada değil) taraftar toplanmaz, hem işin aslı "bu halk bunu anlamaz" Neyse bu konuyu burada kesip sizleri iki yeni ve çok önemli bulduğum üretimle tanıştırmak istiyorum. İkisi de Yeni Dünya Müzik tarafından dinleyiciye sunulmuş...

İlk albüm Yunan Çingene Şarkıları...

"Song of Greece's Gypsies" adı ile çıkan çalışma Yunan müziği ile bütünleşen ama üslup olarak Roman müziği tadını taşıyan ve çoğu yeni şarkılar ile doğaçlamalardan oluşuyor. Canlı kaydedilmiş olan albüm bu alanın iki önemli adı **Vasili Saleas** ve **Eleni Vitall**'yi biraraya getirmesiyle de önem kazanıyor. **Eleni Vitall**, 1970'lerden beri eğlence yerlerinde şarkı söylemeye başlayan ve çok güçlü bir sese sahip Roman şarkıcı. Bu dönemlerde çoğunlukla "Laiko" adı verilen, popüler kent müziği şarkıları söylemiş ve **Hristos Nikolopoulos** gibi ünlü bestecilerle çalışmıştır. 1980'li yıllarda ise kendi çalışmalarında rock saundu hakim oluyor. Kaldı ki bu çalışmaların çoğunda yine geleneksel yapının etkisi hissedilir.

1960'ların başlarından itibaren Yunan müzik dünyasında kariyerini oluşturmaya başlamış olan **Vasili Saleas**, klarinet'in gerçek bir ustası. Uzun

süre "Laiko" şarkıları çalan sanatçının bireysel yorumları ve doğaçlamaları dikkate değer. Roman olmanın bir anlamda doğal sonucu olarak yaşamını yalnızca müzik yaparak kazanması; en sıradan müzik çalışmasından, en kaliteli denemelere kadar geniş bir literatür ve tavır zenginliği kazanmasını sağlamıştır. 1985'de **Stamatís Pandodakis**'in müziğini yaptığı "Taş yıllar" filminin müziğindeki performansı ile öne çıkmıştır.

Albümde bu iki usta sanatçıyla birlikte Yunan Roman Müziği'nin önde gelen diğer isimleri **Kostas Pavlidis**, **Vassilis Pateris**, **Yiannis Saleas** ve **Chrisoula Christopolou** da yer alıyor. Albümün ilk parçası ve 11. sırada yer alan **Saleas** doğaçlamasını birkaç kez üstüste dinlemek gerekiyor. Her dinlediğinizde ayrı bir duyum sizi farklılıkların çok derinlerde olduğuna inandıracak.

Gelelim 2. albüme... **İspanya İç Savaş Şarkıları**. Orijinal adı ile **Cantos De La Guerra De Espana...** **Pablo Picasso**'nun **Guernica** adlı eserinden alınmış bir detayın sergilendiği albüm kapağı, daha dinlemeden ön bir fikir veriyor. 14 parçanın yer aldığı çalışma genelde orkestra eşliğinde koro düzenlemeleri olarak hazırlanmış. Şimdi bu çalışmanın içine yazılan notları sizlere aktarmak istiyorum.

"İspanya İç Savaşı'na ait şarkılar, herşeyden önce İspanya'nın şarkılarıdır. Estremadura'nın, Endülüs'ün, Bask ülkesi'nin, Katalonya'nın şafağında söylenmişlerdir. Tempoları katırların ağır aksak adımlarına uyar. Balıkçıların şenliklerinden, hasat zamanı tarlalardan yükselirler. Gece düştüğünde, Kastilya'nın sıkı sıkı örtülen Venedik tarzı pencerelerinin aralarından süzülürler. Çoğunun kaynağı halk müziğidir. Bazısı, 'Los cuatro muleros' gibi eski bir halk türküsüdür."

Bu albüm bizleri zaman içinde bir yolculuğa çıkarıyor. 1936 ile 1939 yılları arasında, Asturia'dan La Mancha'ya, Bask topraklarından Endülüs'e, Kastilya'dan Estremadura'ya... Yol boyunca Cumhuriyetçi Milis'lerin, Uluslararası tugaylarda savaşanların, La Pasionaria'nın, Durruti'nin, Federico Garcia Lorca'nın gölgeleri bir belirip bir kayboluyor çalışma boyunca.

Sözü Louis Aragon'un dizeleriyle bırakalım.

*"Aklımda o şarkı, kimsenin duyamayacağı
Yüreği çarpmadan, kanı tutuşmadan,
Yeniden parlamadan küllenmiş bir yürek gibi
Ancak o zaman anlaşılır gök neden mavi"*

EDEBİYATIMIZDA ANTAKYA

Müslüm KABADAYI

Kentler vardır, kavimler kavşağında yer alır. Kentler vardır, tarih yapar veya üzerinde tarih yazılır. Kentler vardır, uygarlık beşiğidir ve hakkında edebiyat yaratılır. Antakya bir Akdeniz kentidir ve bu çerçevede bir "Edebiyatımızda Antakya" olgusuyla karşı karşıya geliriz.

Hassalı şair Hüseyir Ferhad, Akdenizlilikle ilgili şunları dile getirmektedir: "Dünya'da ve Türkiye'de Akdeniz'i bir fenomen olarak işleyen epey sanatçı vardır. Bunların çoğu da enikonu kentlidir. Akdeniz'i sonradan tanımış ya da Akdeniz'e glazemli açıdan bakmayı erdem saymış kentliler. Erdem, evet. Çünkü Akdeniz kıyıları uygarlıkların beşiği bilinir. Doğrudur da. Batı, şimdiki görkemi Akdeniz uygarlıklarına borçludur. Bizler ise düpedüz onun mirasçısıyız. Fakat hemen söyleyelim: Bizler de Akdeniz'e bir Batılı'dan farklı bakmamışızdır bu zaman dek, bakamamışızdır." (1)

Antakya'ya bir Akdenizli gözüyle, yüreğiyle bakmaya çalışan ve bunu da sanatsal platformda yapıta dönüştüren şair ve yazarlarımıza sözü bırakmadan önce, birkaç önemli noktanın altını çizmek istiyoruz. Bir kez Antakya'nın kurulduğu coğrafya; Prof. Dr. Aslıhan Yener'in verdiği bilgilere göre, son yıllarda Dünya'nın uygarlık merkezi olarak dikkatleri çekmeye başlayan Amik'in, Akdeniz'e açıldığı korunaklı ve güzel bir alandır. Bugün bu coğrafyada tespit edilmiş 237 höyükle **Atçana, Cüdeyde ve Tell-Kurdl**'de yapılan kazılar teyit etmektedir ki, **Amanos Dağları**, insanlığın madenleri işlemeye başladığı ilk yerlerden biridir. (2) Antakya'nın ikinci önemli özelliği, özellikle Roma döneminde en ihtişamlı uygulamalarına tanık olunan spor ve eğlence merkezi olmasıdır. Burada olimpiyatlar, danslar, şir ve tiyatro yarışmaları düzenlenmiş **Defne (Harbiye)** başta olmak üzere sayfiye yerlerinde eğlenceler düzenlenmiştir **Agribos** adlı bir şair, Dünya'nın en büyük kütüphanelerinden birini burada kurmuş ve bu yapıdaki kitaplar **Asurlular** döneminde hem yok olmaktan kurtarılmıştır hem de çoğaltılmıştır. İşte böylesine zengin bir tarih ve kültür mirası üzerinde binlerce yıldır varlığını sürdüren Antakya'ya her zaman hayat veren en önemli damarlardan biri de **Orantes**, yani Asi Nehri olmuştur. Ki,

uygarlık tarihçileri, "**Homo Çevllikus**" olarak adlandırılan ilk insan topluluklarından birinin bu coğrafyaya geliş güzergahını, Asi Nehri'nin güneyden çizip geldiği vadi olarak göstermektedirler.

Antakya, eteğine kurulduğu **Silplyus Dağı**, bağrından akıp giden **Asi Nehri**, birbirinden ilginç **Çarşıları** ve iki yakayı birleştiren **Köprüsüyle** edebiyatta yer almıştır. Buna insan mozaiğinin yarattığı zengin kültür de eklemek gerekmektedir.

Bu zenginlik üzerine çokça edebi yapıt verilmele birlikte, bu yazının sınırları içinde birkaç örnekle yetinmek durumunda kaldığımızdan, yapıtlarından örnekler veremediğimiz şair ve yazarların hoşgörüsüne sığınıyoruz.

Öncelikle Asi Nehri'yle başlamak istiyoruz.

*"Gözyaşları gibi bulanmış Asi
Akarken hiçkırır suların sesi
Onu da ağılatır yurdumun yası"*

(Vedi Münir Karabay, "Sürgünde Yurt Hasreti")

*"Asi nehri çağlar suların soğuk
Sana giren alır bir derin soluk
Seni arzulayıp gelen her konuk
Suyun içer kana kana Antakya"*

(Kamil Sarıateş, "Antakya'ya")

*"Bağrunda güzel 'Asi' tatlı bir sesle akar
Her yön benden can alsın, der gibi kurum satar"*
(İsmet Şefik Vehbi, "Antakya")

*"Yıllar ne çabuk geçti türap oldu gözümde
Asi bile bir ince serap oldu gözümde"*

*Açmıştı bütün hüsnünün esrarını Asi
Aşkın esiyordu gene üstünde havası"*

(A.İ.F. Bilgili, "Ayncamuz'da Bir Bahar Akşamı")

*"Bir cennet olabilir burası
Herkes günahını affettirebilir
Ağaçlar Asi boyunca yeşil"*

(Mahmut Kuru, "Bu Şehir-Hataylı Kardeşlerime")

*"Dağları bembeyaz kaplamışken kar
Hâlâ yemyeşildir Antakya şehri
Köpüre köpüre çaylayıp akar"*

Buz tutmak bilmeden hep Asi Nehri"

(Cevdet Savgar Kıratlı, "Yeşil Antakya")

*"Asi, o zümrütten yatakta yatar,
Şerbet gibi sular, cana can katar."*

(Bülent Nakib, "Antakya Güzellemesi")

*"Köprü'nün sevdalı martıları
havada kanat kanada
bata çıka büyük aşkları
Asi sularında."*

(Sabahattin Yalın, "Antakya Görüntüleri")

*"Turistlerin gelir kalene çıkar,
Güzeldir Harbiye'n misk gibi kokar,
'Asi' derler suyun içinden akar,
Boz bulanık gider suyun Antakya."*

(H. Mehmet Okçe, "Antakya'ya Güzelleme")

*Ve düşmeli yolum Habibneccar'a
Dua edip Zuğaybe suyu içmeliyim
Sonra varmalıyım Köprübaşı'na
Asi oluğuna açmalıyım göğsümü
Esince lodos esmeli
Antakya'da olduğumu bilmeliyim."*

(Kemal Karaömeroğlu, "Antakya")

*"Birbirine kenetlenen altmış bir arslanın sayha-
sı, Asi'yi caneviden yaraladı. Vatan ırmağı alabil-
diğine coşup şahlandı."*

(Tarik Mümtaz, "Aslan Sürüleri Şehre İndiler")

*"Dizlerinin dibinde, senin bitmez, tükenmez gü-
zelliklerine ninniler besteleyen Asi, bulanık rengi,
durgun akışı, yeşil kıyıları ile ne baş döndürücü, ne
iç doldurucu bir güzelliktir!.."*

(Nahide Balcı, "Antakyam İçin")

*"Şimdi sandalımız hafif bir rüzgarın saikai veza-
niyle şişen yelkenlerin altında beyaz bir güvercin
hırçınlığıyla çırpına çırpına uçuyormuş gibi nehr-i
Asi'nin ziyayı kamerin ma'kesi iclası olan miyah'ı
sim endudını bozarak akıntıya doğru göğüs germe-
ye başlamıştı."*

(Cemil Süleyman, "La Bel Kolomb")

Tarihsel dokusuyla örtüşen ve Antakya'nın ger-
danında bir kolye gibi duran Roma Köprüsü'nün,
estetiğinden bihaber belediyecilerce algılanamayıp
yıkılan ve iki yakayı birleştiren bu yapı, şimdi şiirler-
de yaşamaktadır.

*"Antakya Köprüsü'nden
Bir kız geçer*

*Kuşlar uçan yaşta
Sular akan boyda
Gülmesi yüzüne sıkışık.*

*Antakya Köprüsü'nden
Bir kadın geçer
Bir bacağı altın
Bir bacağı kalay
Ayakları tarihe karışık."*

(Ali Yüce, "Kısnık")

*"Varoşlar uyanıyordu
Asi Nehri akıyordu. Tüyleri gulkurusuna çalan
ala bir köpek
Yaralı art ayağını sarkıttı köprüden.
Vardiya düdüğü kesik kesik çalıyordu.
Köprüden koşarak geçti tekstil işçileri,
ben Antakya Köprüsü'nün soğuk
demirine dayayıp*

*alnımı baktım onlara;
Onlar, tez ayaklarıyla karıştı karanlıklara."*

(Hüseyin Ferhad, "Ve Yürüdük Gecenin Aleşleri İçinden")

Çarşılar, bir kentin en canlı ve bir o kadar da in-
san ilişkilerinin mekanla bütünlüştüğü yerlerdir. An-
takya Çarşıları'nın da, günümüzde hep orası bura-
sıyla oynandığından orijinalliği kaybolmaktadır. Bu
gidişle galiba çarşılarımızın kısa tarihini de şiirler-
den çıkarmaya çalışacağız.

1. Uzun Çarşı

*Antakya'nın en halk
En kekik en çökelek çarşısı
Camiyi geçince hemen orda
Birinci değil ikinci dükkan
Kırmızı biber hevenkleri
Bakır mangal teneke ibrik
Ucuzcu Hacı Emin Efendi
Doğru gidicin kenne.*

2. Abacılar Çarşısı

*Abacılar hasırcılar kilimciler
En türkü en sıla en gurbet*

*Çul çuval heybe kuşak aba
Sap tabak hasır kilim nakış
Bayram yerim benim.*

3. Köşker Çarşısı

*Antakya'nın ve Doğu'nun
En doğu çarşısı
Gön çiriş sahtiyan kösele
Sayacı Bekircik vardı hani
Kırmızı yemeni dikerdi köylülere*

Ezan okur gibi türkü söylerdi.

Hasancık Hösüncük Alicik çırak kalfa
Ağız küfür on parmağı on yara
Bu pabucu kaç saton ustam
Vili bu çocuk kaç yaşında.

4. Bakırcılar Çarşısı
Bir nakış gurbete gitme
Ustasına döner gelir
Iraflarda sıra sıra kazanlar
Maraş'ta Antep'te Antakya'da
Elleri dert görmesin
Soğuk bakır üstüne
Sıcak türkü yazarlar"

(Ali Yüce, Antakya Çarşıları)

Batılılar'ın eser adlarına bile yansıyan Antakya kapıları, bahçeleri, burada yaşayan insanların kültürleriyle diğer özelliklerini yansıtan şiir ve düzyazılardan da şu örnekleri vermek mümkündür:

"Antakya kapılarında
iflah olmam gayri
Antiküs
Dönmeyecek bu kente bir daha
gladyatörler ayaklanmayacak
Sen gelme istersen hayır gelme
bekleme beni kaçaklığın sancılı durağında
ben durağan değilim hiçbir yerlerde."
(Süleyman Okay, "Güneşin Kızıyla Buluşmak III")

"Antakya'nın
Cenneti kıskandıran
Bahar sabahlarından biri
Asi'nin doğu yakası.
Pencerenin birinden
Üstad Selahaddin Pınar'ın
Eşsiz bestesinin caddeye yayılması
Nice
Nice eski yıllara çekmesi."
(Şenit Zühtü Urgan, Özentilerim III, "Çağırışım")

"Bu Antakiyye şehri bir güzel şehri dileradır
Buna nisbet Halep bir şehri sengistan u
haradır

Havasi mütedil, firdevsi sahrasında her daim
Baharı daimi, feyzi muhabbet hökmü fermadır.

Yeşil sahilli bir ırmak geçer şehrin kenarından
Önü bir bahr-ı hulya, arkası bir guh-u sevdadır.

Bulutlar pembe bir ihramı olmuştur şevahikte

Cebel Musası amma galiba bir tur-i sivadır.

Bu feyza feyzi şehrin kim bana bir zerre-i haki
Halep'ten, Şam'dan, Beyrutü'den bin herre aladır"

(Miskioğlu Nafi, "Antakya Kasidesi")

"Antakya'da anlatılan masalların girişinde şöyle bir tekerleme söylenir: 'Toprağı bol olsun Hacı Canbaz'ın... Bize bir at verdi dorudur diye. Ulu minarayı beline soktu borudur diye. Top güllerini cebine doldurdu darıdır diye. Ayağının birini Cebra-il Tepesi'ne attı. Birini Kızıldağ'a uzattı. Öyle bir nara attı ki: Allaaah!..

(Edip Kızıldağlı, Hatay Masalları)

"Antakya, tarihi kent. Rumlar'ın, Bizanslılar'ın mekanı. Süryani uygarlığının merkezi. Arap, Ermeni, Süryani, Yunan, Türk, Çerkes ve Kürtler'in kenti. 'Selamet Beldesi.' Asi Nehri'nin kıyıları. Ovaları ve yaylaların kapısı. Fransızlar'ın gözbebeği. Zamanında, Büyük İskender'in yazlığı.

Hepsi hepsi dört büyük mahalle, bir büyük cami, birkaç küçük kilise, geniş caddeler, lokanta, meyhane, kahvehane ve Zirahi Parkı.

Küçük kentte, küçük bir meyhane, "Ermeni Meyhanesi" Tahta masa ve sandalyeler; nakışlı, cilalanmış. Yerlerde Van kilimleri. Memduh Selim Bey'in tanıdığı kilimler. Duvarlarda birkaç levha. Fransızca, Arapça, Türkçe ve Ermenice yazılar. Masalarda yiyecekler, içecekler. Üzerindeki kıyafetten Ermeni olduğu belli olan bir adam, tezgahın önünde kaval çalıyor. Ağır bir Ermeni ezgisi dökülüyor kavaldan. Sigara dumanı, nargile dumanı. Gülüşmeler, karışık diller."

(Mehmet Uzun, Yitik Bir Aşkın Gölgesinde)

İNSANCIL
İÇİN
KIPIRDA!..

İNSANCIL'A MEKTUP

Sevdiğiz Cengiz Gündoğdu,

İnsancıl'ın 109. sayısında Yıldız Güncesi'nde yine önemli bir konuyu ele almışsınız. Diyorsunuz ki, "Bugün bir adaletsizliğe uğramış olabiliriz... esenlik içinde yaşayabiliriz, ama bir toplumda tek bir kişi bile adaletsizliğe uğramışsa, tek bir kişi bile esenlik içinde değilse, o toplum ciddi bir tehlikeyle karşı karşıyadır."

Sizin bu görüşünüz bırakın ülkemizi, dünyanın büyük bir bölümünde bile geçerli değil. Bırakın tek kişiyi, milyonlarca insan haksızlığa uğrarken, yüzbinlerce kişi bu haksızlığa göz yumuyor ve "Bana ne, bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın" diyor.

Peki biz, insanlık olarak bu vurdumduymazlık zincirini nasıl kıracağız?

Siz, bir anlamda adaletinde sınıfsal olduğunu ve Türkiye'de burjuva sınıfının kendi adaletini bile gerçekleştiremediğini söylüyorsunuz.

Yazılarınızı, uzun zamandır izlediğim için, sizin, birçok kişilere çok uzak gelen düşünceleri cesaretle ileri sürdüğünüzü biliyorum. Ancak sermaye sınıfının hak kavramı içinde, kendi sınıfı dışındakilere haksızlık yapma gibi bir çelişik öge olabilir mi?

Ben olamayacağınızı sanıyorum. Bundan dolayıdır ki onlar, Abdi İpekçi'nin katledilmesine karşı çıkmadılar, ya da sizin deyişinizle kollarını bile kıpırdatmadılar. Ne dersiniz acaba.

Sevgilerimle.

Ahmet Çelik-İstanbul

İnsancıl beni otobüs terminalinde yakaladı Ankara'da. İnsandan, felsefeden, psikolojiden, toplumdan bahseden her yazı, kitap, dergi beni her zaman miknatıs gibi çeker. Benden habersiz hakkımda konuşuyor zannederim, meraklanırım.

Okurken bölük pörçük, kargacık burgacık sayfa kenarlarına aldığım notlar benim için deneme yazmakla eşitir.

Sanki o söyler, ben söylerim, okumaz konuşurum yazarla.

27 eylül gecesi birkaç saat konuştuk Karadeniz yollarında "İnsancıl"dakilerle.

Hayati Şener/Ankara-Ordu

Merhaba Berrin Hanım,

İnsancıl'ın aydınlık yolcularını en son 100. sayı kutlamasında, BEKSAV'da görmüştüm. Hava yağmurluydu. Kadıköy'e erken saatlerde gitmiştim. Cadelerde insana benzer mahlûklar sürüler halinde güya futbol maçına gidiyorlardı. Ters istikamette yürüyen yalnız ben kendimi sanmış ve moralimi bozmuşum. BEKSAV'ın adresini bulduğum zaman; serin, coşkulu,

içten bir ormanın içinde olduğumu ayırımsadım. Yalnızlığımı parçalayan ne çok insan, ne çok dost varmış.

Artık biliyorum ki, sanatı metalaştıranların bu keçi inatlı İnsancıl yolcularından daha çok çekeceği var.

"... bilgi içselleştirilirse insanı dönüştürür. Yalnızca bilmenin hiçbir etkisi yoktur..." Böyle diyor Cengiz abi, Yıldız Güncesi'nde. (sayı.108) Ben de İnsancıl'a abone oldum. Bunu içsel tutarlılığım için, kendim için yaptım.

Kıpırdıyoruz... Hep birlikte sabırla, süreklilikle.

İsmet Alıcı'ya, Cengiz Gündoğdu'ya, Şadiye Güle'ye, size Berrin Hanım ve İnsancıl'a emek veren herkese Borçka'dan sevgiler yolluyorum...

Hikmet KAVASOĞLU/Artvin-Borçka

İnsan(cıl) Emekçilerine,

Burası Osmaniye. Geçenlerde burda Bilim Araştırma Vakfı tarafından bir konferans düzenlendi. Konferansın adı "Evrin Teorisinin Bilimsel Çöküşü" ("Dinsel olarak çöktürülmeye çalışılması" diye adlandırılması daha uygun olurdu) Uğur Mumcu'nun "bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olan" diye adlandırdığı Osmaniye insanı, nihayet bilgi sahibi (!) olup, söz sahibi oldu.

Türkiye'nin bir yerinde, bu kirli savaşa karşı kıpırtılar var. Bu kıpırtının diline güveniyor ve titreşimlerini duyuyoruz. Ama şunu da büyük bir içtenlikle söylüyorum: ARTIK KIPIRDAMAK İSTİYORUZ!

Ben tek insanın hiç olduğuna ve örgüt gücüne inanan bir insanım. Artık bu kıpırdanışların bir sarsıntı olması gerektiğine inanıyorum. Bu yüzden, Sevgili Hocam, İnsancıl okurlarının iletişim haline geçmesini istiyorum. Yani demek istediğim, biz İnsancıl okurları, artık bir örgüt arkadaşı da olabiliriz. Daha da açık isteğimi belirtmek gerekirse benim İnsancıl arkadaşlarım artık bana mektup arkadaşları, düşünce arkadaşları olabilir. Bu önerimi arkadaşlarıma, yoldaşlarıma iletirseniz daha çok şeyler yapacağımıza inanıyorum.

Sevgili Hocam, (yazılarınızdaki samimiyetinize güvenerek 'Sevgili' diye hitap ediyorum) yaptıklarınızdan dolayı, biz, İnsancıl okurları olarak gurur duyuyoruz. Yazar-okur kopukluğunu aştığınızı düşünerek, artık okur-okur kopukluğunun da aşılması gerektiğine inanıyorum. O tatlı ve insancıl sloganla mektubumu noktalıyorum: KIPIRDAMAK İSTİYORUZ!

Erdinç Kaya/Osmaniye

Not: Benimle bu titreşimleri duyan bir yoldaşla mektuplaşmaya hazırım.

*Karaçay Mh. Sok. No.5 Ev. No.5
Osmaniye - Adana*

AFŞAR TİMUÇİN'LE SÖYLEŞİ

Mehmet AKKAYA

Ülkemizin Sosyo-İktisadi Yapısı ve Bunun Sanata Yansıması

Ülkemizin sosyo-iktisadi yapılanması konusunda görüşleriniz nelerdir? Bu yapının kültür-sanat ve felsefeye yansıması konusunda görüşleriniz nelerdir?

- Ben bir iktisatçı değilim. Ama bir yurttaş olarak konuşabiliriz. Şimdi her toplumsal olgu, karşılığını sanatta ya da genel olarak kültürde, yani sanatta, felsefede ve bilimde buluyor. Tabii burada iyi bir bilinçlenme sözkonusu ise. Değilse bütün bu oluşumlar çok köklü oluşumlar olmadığı için bunların kültüre yansıması da çok cılız, zayıf oluyor. Bugün Türkiye'nin çok önemli aşamalardan geçtiğini söyleyebiliriz. Ama Türkiye'nin çok önemli bir bilinçlenme içinde olduğunu söyleyemeyiz. Bütün bu dönüşümlerin kültüre çokyoğun bir biçimde yansıdığını söylemek çok zor. Yani bugün 19. yüzyıl Fransa'sını anlayabilmek için Balzac'ı, Flaubert'i, Zola'yı okuyoruz. Gerçekten bize tarihçilerin, iktisatçıların vermediği bilgileri onlarda buluyoruz. Acaba bizim romancımız, şairimiz ileride aynı duyguyu geleceğin insanına verecek mi? Ben bundan kuşkuluyum. Çünkü dönüşümler daha çok ya kendiliğinden oluşumlar içinde gerçekleşiyor ya da dış dünyanın belirleyiciliğinde gerçekleşiyor. Hiç bir ülke hiç bir dönemde yüzdeyüz bilinçli aşamalardan geçmez ama Türkiye'nin Cumhuriyet'ten beri çok hızlı dönüşümler yaşadığını ama bu dönüşümlerin hiçbir zaman çok iyi düşünülmüş öngörülerle yönlendirilen dönüşümler olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunların çoğunda dış dünyanın çeşitli biçimlerde baskı gücü oluşturmalarını görüyoruz. Bir de tabii Türkiye'de gidişin kendiliğindenliği sözkonusu, körlemesine bir gidiş var. Bu yüzden bizim kültür dünyamız çok özel koşullar taşıyor. Bir Yaşar Kemal'i okumakla şu içinde yaşadığınız dönemi kavrayamazsınız. 22. yüzyılın insanı İnce Memed'i okuduğu zaman bugünkü bizim yaşamımızdan herhangi bir bilgi edinemeyecektir.

Özür dilerim ama araya girmek durumunda yım. İnce Memed'i okuduğum için söylüyorum. Çukurovanın coğrafyasını yoğun bitemlemelerle anlatıyor. Oradaki üretim ilişkilerini, halkın geleneklerini, yaşayışını, düşünme biçimini anlatıyor gibi geliyor.

- İnce Memed'i baştan sona gözden geçirdiği-

mizde bir eşkiyanın yaşamını anlatıyor. Söylediklerinizi gerçek anlamda anlatıyor mu?

- Veya bana öyle geliyor.

- Öyle geliyor olması gerekiyor. Çünkü bir kere bir ortamın üretim ilişkilerini değil, gerçek sanat yapıtlarında bir toplumun genel düşünce koşullarını buluyoruz. O yüzden o tür ürünlerin gerçekten verimli olabilmesi için bir anlamda bütünsel bir yansıtmayı, bütünsel bir açıklamayı tabii ki gerçekten gösterebilmesi gerekir. Kabul etmek gerekir ki bizim edebiyatımız bu anlamda kısırdır, ister köyü anlatan edebiyatçılarımız olsun ister şehiri anlatanlar olsun çok büyük bir gelişim gösteremediler. Benim görüşüm yanlış değilse, böyledir.

- Sizin kimi yazılarınızdan ve konferanslardaki açıklamalarınızdan anladığım kadarıyla İngiltere, Fransa gibi ülkelerde kültürel etkinliklerin gelişmesini buraların sanayi toplumu olmasına ve insan ilişkilerinin yeterince karmaşık hale gelmesine bağlıyorsunuz. Prof. Muammer Sun'un müzikle ilgili okuduğum bazı yazılarında bu görüşlere paralel düşünceler görüyorum. Muammer Sun ülkemizde kültür sanat sorunlarının çözülmemesi oluşunu Türkiye'nin sanayi toplumu olmayışına bağlıyor. Bu noktada şunu sormak istiyorum. Sanayi toplumu olamamak kültürel gelişmelerin örneğin müzikteki gelişmenin önünde nasıl bir engel oluyor?

- Muammer Sun'un bu söylediğiniz görüşlerinde çok büyük bir isabet var. Çünkü sanayileşmemiş toplumlar yeteri kadar karmaşılaşmamış toplumlardır. Yeteri kadar karmaşılaşmamış toplumlarda da güçlü kültür üretimleri fazla olmaz. Yani bir adam çıkıp çok iyi roman yazabilir. İşte Nazım gibi çok iyi bir sanat adamı canını dişine takıp çıkabilir. Ama kitlesel diyebileceğimiz, verimli bir üretim olmaz. Çünkü yaşamın rasyonel, akılsal, ussal gelişmelerinin çok belirginleşmiş ve hatta öyle kitleleri karşı karşıya getirir duruma gelmiş olması gerekir ki gerçek anlamda güçlü bir bilim güçlü bir sanat oluşabilsin. Şimdi bizim ülkemiz vaktiyle sanayileşmemiş bir ülke olmasa da kendi öngörülleri içerisinde, Cumhuriyetin öngörülleri çerçevesinde sanayileşmeye yönelmiş olsaydı, doğrudan doğruya bir orta sanayiyle dünya piyasalarına girme yolunu deneyecekti. Çünkü orta sanayi hem toplumun kendisini besleyecek hem de (Türkiye gibi bir ülke ağır sanayide dünyayla yarışamayacağı için) Türki-

ye'ye pazar sağlayacaktı. Türkiye yapabileceği orta sanayiye geliştirmektense montaj sanayiye teslim olmaya ağırlık vermeyi uygun gördü. Bu da tabii ki Cumhuriyet'in temel ilkelerine aykırıydı. Bugün Atatürkçülükten söz edenler Atatürk'ün koyduğu ilkelere tam karşıt işler yaparak Türkiye'yi montaj sanayii ülkesi haline getirdiler. Montaj sözünün arkasına sanayi lafını eklemek bile boşuna. Zira montajda ciddi bir sanayi etkinliği yoktur ki. Tabii bu kurulu düzenler açısından şöyle bir işe yarıyor. Sosyal patlamaları azaltıyor. Çünkü bir montaj işçisiyle ağır sanayi işçisi arasında bilinç açısından da topluma katılmak açısından da başka açılardan da çok büyük farklar vardır. Ağır sanayi işçisi toplumun zorunlu bir ögesi olduğunu bilir. Yaşama ağırlık koyar. Ama montaj sanayiinde iş gören kişinin böyle bir ağırlığı olmadığı kesindir. Adam kendisini de zaten bu bilinçtedir. Dolayısıyla Türkiye çok erkenden çok uluslu şirketlerin eline düştü. Dünya sermaye güçlerinin eline düştü. Atatürkçülük adı altında teslimiyeti yaşadı, acı olan da odur. Bu aslında Atatürkçü bir tavır değildir. Cumhuriyet aydınlarının ortaya koyduğu formül Türkiye'nin karma ekonomi sisteminin içinde batının sermaye güçlerine teslim olmadan dünyayla bütünleşmesini getiriyor. Bu da benim anladığım anlamda yanılmıyorsa orta sanayinin gelişmesi ve bu orta sanayiyle dünyada pazar aranması anlamına gelir. Şimdi bu montaj sanayii bildiğiniz gibi sömürü sanayiidir. Çünkü emek sömürüsüne dayanır. Yani az gelişmiş ülkelerin işçilerinin emeğini ucuza kapatmak ve kendi ülkelerindeki işçilerin de işsiz kalmasına yol açmak gibi bir duruma giriyorlar. Tabii bu ikinciyi şöyle atlatıyorlar. Buradan kazandığı parayı kendi ülkesinde işsizlik sigortası olarak veriyor. Ama bu oradaki işçinin de yüzdeyüz çağdaş bir yaşam sürmesi ve mutlu olması anlamına gelmiyor. Sonra montaj sanayii dünyanın gelişim gelluları içinde ne olacağı bilinmeyen bir sanayidir. İşte bugün görüyorsunuz nerdeyse otomotiv sanayiinde üretim yarıya inivermiştir. Çok büyük bir bulanıklık söz konusudur. Öyle bir gün gelir ki Türkiye'de yapılan otomobillerin hiç bir karşılığı kalmaz. Nitekim zaten yoktur da. Yani bugün Türkiye'de üretilen Renault otomobillerini Avrupa'da bulamazsınız. Kesinlikle Fransa'da ne Broadway ne Spring bulabilirsiniz. Bu da neyi gösteriyor? Az gelişmiş ülkeler için özel bir kazılama formülünün Türkiye'de geçerli kılındığını gösteriyor. Sürekli bir bunalıma, iktisadi bunalıma girişin temel nedenlerinden birisi bu. Çünkü bu kadar yırtıcı bir pazar ortamı, siz o pazarın içine ancak kıyısından girebilirsiniz. Bir de tabii kendi ülkenizi pazar haline getirebilirsiniz. Kendi ülkenizin pazar haline gelmesi gene sınırlı bir meseledir. Türki-

ye'de kaç kişiye daha otomobil satabilirsiniz? Halbuki ekonomik bunalımda otomobil prim yapan bir mal olduğu halde en erken gözden çıkarılacak maldır. Yani köylü otomobil aldıysa önce otomobilini gözden çıkarır ama eşeğini satmaz. Eşek sağlam. Otomobil allahın cezası olsa da olur, olmasa da. Bu yüzden hiçbir zaman iç pazara da güvenemezsiniz, dış pazara da güvenemezsiniz. Böylece Türkiye uluslararası sermaye güçlerinin kışkacına girmiştir. Ucuz emek üreterek, düpedüz tabandaki insanın yukarıdaki insana sömürülmesi üzerine kurulmuştur. Yukardaki insan da zaten batıdaki sermayeciye sömürülür. Ama tabii o aradaki payını aldığı için fazla sorun olmuyor. Her zaman sermayeci düzen bir kazıklama sistemidir. Ama buradaki katmerli bir kazıklamadır. O bizim burjuvayı kazıkıyor, burjuva da halkı kazıkıyor. Dışardaki bizim burjuvayı ne kadar kazıkarsa, bizim burjuvada halkı o kadar kazıkıyor. Oysa batıda sanayi bizdeki gibi kurulmamış, bir kere rekabetle kurulmuş. Sonradan rekabet yapmaktan vazgeçmişler. Rekabet can alıcı bir şey. Adam bir fabrika kuruyor günde belki 18-20 saat çalışarak ve çalıştırarak. Tamam belki işçiyi karın tokluğuna çalıştırıyor ama kendinin de o fabrikayı tutturana kadar canı çıkıyor. Üç sene sonra bir de bakıyor ki karşısında aynı malı üreten başka bir fabrika kurulmuş. Çatır çatır çatır diyor adam. Burada ise korkunç bir kolaylık var. Bakın bütün patronlara ne filancaların hayatı risk altındadır yani ekonomik hayatı, ne de falancaların ekonomik hayatı risk altındadır. Ne de başkalarının. Neden? Çünkü bunlar sürekli olarak aracı işler yaparlar. Ve bunlar hiçbir zaman hayatı mal üretmezler. Bugün bütün bu malların üretilmediğini düşünün. Türkiye ne kaybeder? Bence hiçbir şey kaybetmez.

- *Hocam konuyu biraz somutlaştırırsak kendi iç dinamikleriyle sanayisini kuramamış toplumlarda, çarpık ekonomik sosyal koşullardan anladığımız kadarıyla bu olumsuzluk sanat ürünlerine de yansıyor. Bu nasıl oluyor? Bu durumda da bizim toplumumuzun derinlikli sanat felsefe ve bilim adamı çıkarma imkanı yok mu? Keza çok sesli müzik yapılmıyor, yapılsa da dinleyici bulamıyor. Neden?*

- Şimdi bakın Almanya 17 -18. yüzyıllarda son derece verimsizdir. Birden 19. yüzyılda verimli olmaya başladı. Neden? Çünkü geç bir vakitte de olsa sanayi devrimini yakaladı. Çokseslilik diyorsunuz. Aslında çokseslilik ne demektir? Çok yönlü bir bilince sahip olmaktır. Duygu açısından ve düşünce açısından. O halde bu ancak karmaşılaşmış bir toplumda olabilir. Sizin hayatınız karmaşık değilse ya da benim hayatım karmaşık değilse benim çok yönlü düşünmem zaten gerekmez. Diyelim ki

ben emekliyim, artık çocuklar büyüdü, kimseye verecek hesabım yok. Yarın ne yapayım yahu diye düşünürken birden akrabalar aklıma geliyor, gidip Üsküdar'daki enişteyi göreyim diyorum. Şayet yağmur yağarsa da gitmem diye düşünüyorum. Fakat benim yirmi tane işim varsa, neden başlayacağımı bilemiyorsam bin türlü düşünmem ve plan yapmam gerekir ki bu yirmi işi bir güne sığdırabileyim. İşte hayatın karmaşıklaşması dediğimiz bu. Bizim şairimiz hayatı düşünme gereği duymuyor. Romancılarımız da duymuyor, müzikçimizde duymuyor. Mesela bir insan neden bir senfoni yazar? Bir müzikçi, besteci durup dururken niye bir senfoni yazar? Herhalde yahu bir de senfoni yazayım diye yazmaz. O durumda yazan adam zaten onu azap içinde yazacaktır. Bizim arkadaşlardan biri klarinet konçertosu yazmıştı. Radyoda çalınıyordu, benim de hoşuma gitti, kendisini tanıımıyordum. Yıllar sonra bir yerde karşılaştık. Klarinet konçertonuzu çok sevdim dedim. Ve ikincisi yok mu diye sordum. Adam "Hayır yok tek bir tane yapabildim, onu da yaparken canım çıktı allah kahretsin" dedi. Anladım ki bu adam konçertoyu azap içinde yazmış. Bu zaten yürümez. Oysa sanat eseri kendini yazdırın bir şeydir. Bir adam senfoni yazmak istiyorsa içerden bir takım senfonik sorunlar yaşıyor demektir. Şimdi düşünün. Türkiye'nin ne ekonomik, ne toplumsal, ne siyasi hayatı bizi bir senfoni yazma gereğiyle karşı karşıya bırakabiliyor. Ha bu Türkiye'de senfoni yazılamaz anlamına gelir mi? Hayır. Türkiye'nin bilinç düzeyinden dünyanın bilinç düzeyine kendini yükseltebilmiş bir adam artık salt Türkiye'nin sorunları çerçevesinden değil de insana dünyanın sorunları çerçevesinden bakacaktır. Önemli olan da budur. Önemli olan Beethoven gibi yalnız Almanya için değil dünya için yazabilmektir. Ama o insanı bu toplumun yetiştirmesi çok zor. Bunu kişinin çok istemesi gerekir. Nazım'ın ortaya çıkışı gibi. Yani Beethoven'ı Beethoven yapan koşullar Nazım'ı Nazım yapan koşullardan daha güçlüdür. Bu yüzden burada da senfoni yazılır. Yazılır da yani bir adam niye senfoni yazsın ki. Senfoni yazmadan daha iyi koşullarda yaşıyorsa, senfoni yazmadığı için iyi müzisyen muamelesi görüyorsa, hatta kurulu düzen ona senfoni yazmadığı için teşekkür ediyorsa niçin senfoni yazsın, adam enayi mi?

- İnsana dünyanın sorunları çerçevesinden bakan bir kişinin sanatsal bir ürün ortaya koyduğunu düşünelim. Nazım Hikmet gibi. Peki bu yeterli mi? Üstelik ortaya çıkan şiir, senfoni, resim... gibi sanat eserleri kitlesel düzeyde izleyici bulamıyor. Neden?

Bizim öğrenciler genelde hayal kırıklığına uğurlarlar. Ben de derim ki hiç hayal kırıklığına uğrama-

yın. Tersine siz eğitim yaptırın, bu daha önemli. Birine piyano çalışınızı beğendirmektense, iyi piyanistler yetiştirin, müzik bilincini geliştirin. Şimdi İdil Biret bir şey anlatıyor. Kuzey Avrupa ülkelerinden birine gitmiş. Salon tıklım tıklım dolu diyor. Boş bir tek sandalye yok, çok sevinmiş. Kapılar da kapalıymış, içeri giren dışarı çıkmasın diye. "Ben çalmaya başladıktan sonra millet gülmeye başladı" diyor. Salondakiler katıla katıla gülüyorlar. Tabii sanatçının çaldığını kavramayınca gülerler. Tabii kendisi de başlamış gülmeye. Şimdi orada İdil Biret en iyi çalsa ne olur, hiç çalmazsa ne olur! Mesela oraya ben gitsem, İdil Biret benim desem, adamlar bunu bile fark etmez. Bir başka yerde de şöyle bir şey olmuş. "Yine salon doluydu, ben çaldım dinlediler. Ara oldu baktım salondakilerin hepsi değişmiş, önceki grup gitmiş yerine bir başka grup gelmiş, izleyiciler ancak yarısına tahammül edebilmişler" diyor. Şimdi bu anlamda Türkiye için değil dünya çapında bilinçlenmek gerekiyor. Türkiye için değil, senfoniye bütün dünya için yazmak gerekli. Ama Türkiye'li gibi bir senfoni yazmak gerekli. Türkiye'li gibi bir roman yazmak gerekli.

- Söylenenlere bakılırsa sosyo-ekonomik koşullar kendisine tekabül eden kültür, sanat ürünleri ortaya çıkarıyor ve buna göre de izleyici kitlesi oluşturuyor. Bu durumda madem ki ekonomik biçimleniş çarpık, o halde izleyici kitlesinin de derinliksiz olmasını normal karşılamamız gerekmez mi?

Yalnız şunu da söylemek gerekli. Sadece toplumsal koşullar izleyiciyi yaratmıyor. Sanat da izleyiciyi yaratıyor. Yani bir yönlü olsaydı bu yaratma biz çok üst düzeyde eserler de ortaya koymuş olsak onu yaratamazdık. Oysa tablo öyle değil. Diyelim ki bir yandan senfoni dinlemeye alışmış bir kitle oluşturabiliyorsunuz. O kitle toplumun var olan koşullarıyla oluşmuş olmasa da tersine o koşullara bakmalyım diyen hatta o koşulların sakatlığını, çarpıklığını çok doğru görebilen bir kitle kimliği kazanmaya başlıyor insanlar. Yani sade hayat değiştirmiyor insanları, sanat da değiştiriyor. O yüzden sanattan yana da çıkmak gerekir. Yani gönül ister ki bu topraklar ne kadar elverişsiz olursa olsun üst düzeyde bir sanat yapmak için insanlarımız canını dişine takıp biz bu ülkede en üst düzeyde sanatı gerçekleştireceğiz demeliler.

- Demek istiyorsunuz ki tüm bu çarpık ekonomik sosyal koşullara rağmen sanatsal niteliği güçlü olan eserler ortaya konabilir ve bunların buluşması gereken bir kitle yaratılabilir?

- Evet. Türkiye bütün bu çarpık iktisadi koşullara rağmen gelişmeye çok açık bir ülkedir. Bir kere her şeyden önce geleceği çok verimli görünüyor. Neden geleceği çok verimli görünüyor? Çünkü

genç nüfusu fazla, sorunları giderek büyüyor. Hatta, çözülmez sorunlar haline geliyor. Yani yavaş yavaş hayat karmaşılaşıyor. Yavaş yavaş felsefe gerekecek, yavaş yavaş başka yerlere doğru gidiliyor. Burada sanıyorum umutsuzluğa kapılıp bu ülkede hiç birşey yapılamazdan çok gelecek zamanlara hazırlanmak gerekiyor. Bugün diyelim ki şairin kılkuş şair olmayı kendine yedirememesi ve artık adam gibi şiir yazmanın koşullarının neler olabileceğini artık kendi kentine tartışmaya başlaması gerekiyor. Çünkü ilerde kendisine ihtiyaç olacak. Bugün yirmi yaşında olabilir adam. Belki elli yaşına geldiği gün kötü şair olmanın acısını çekecek. Çünkü o yeri dolduramama sıkıntısını yaşayacaktır.

Felsefede Akıl Üzerine Konuşmalar

- Siz bir yazınızda felsefenizin yazdığınızı şiirlerde gömülü olduğunu söylüyorsunuz. Söyleşinin bu bölümünde izin verirseniz klasik felsefenin konularına girelim. Bize "akıl" kavramının felsefeye nasıl girdiğini anlatır mısınız?

- Akılcılık dediğimiz zaman her şeyden önce ülkücü felsefeleri, doğuştancı filozofları düşünüyoruz. Daha doğrusu ülkücü filozoflara akılcı filozoflar diyoruz. Deneycilere karşıt olmak üzere. O yüzden tarihin ilk gerçek akılcıları, sorunları yalnızca aklımızla çözebileceğimize inanan "Elea" filozofları oldular. Ondan sonra Platon'a bir başka akılcı filozof diyebiliriz. Çünkü bilgiye akılla yönelmek söz konusudur. Oradan bu yana doğru ilerlersek mesela Descartes'ı, Leibniz'i, Spinoza'yı ve Kant'ı da rahatça akılcı filozoflar sayabiliriz. Daha genel anlamda alırsak felsefe zaten akılcıdır. Yani deney yaptığı yerlerde bile doğal olarak aklın verilerini kullanmakla yükümlüdür. Ama orada şöyle bir ayırım var. Ülkücü akılcılık her zaman bilgide öznenin ağırlığını kabul eder. Ama deneycilik her zaman nesnenin ağırlığını önemser. Çağdaş felsefeye geldiğimiz zaman iş değişir: çağdaş düşüncede özne mi ağırlıklı nesne mi ağırlıklı gibi bir karşıtlıktan söz edemiyoruz. Hem özne ağırlıklıdır hem nesne ağırlıklıdır. Biri öbürü karşısında kesinlikle öncelikli değildir. Yani akılcılığı genelde bir ülkücülük anlamında yani idealistlik anlamında kullanırız. Bir de sorunları akılla çözme eğilimi olarak kalabiliriz. İkinci anlam daha geniş bir anlamdır. Birinci anlam ise daha dar bir anlamdır.

Yanlış anlamıyorsam "Elea" filozoflarının ileri sürdüğü akılcılıkla dış dünyayı kavramanın imkanı yoktur. Dolayısıyla bugün felsefede sizin belirttiğiniz ikinci anlam egemen. Biz de ikinci anlamla donanmaya çalışıyoruz.

- Evet. Demin onu söylemek istedim. Çağımızda klasik akılcılıkların da, klasik deneyciliklerin de

pek bir yeri kalmadı. Birinde özne öyle bir ağırlıklıydı ki öbür kutbu neredeyse siliyordu. Öbüründe bunun tam tersi. Oysa biz bugün şunu görüyoruz ki tarihteki klasik akılcı filozofların sandığı gibi fizyolojimizden kopuk bir ruhsallığımız yoktur. Yani öbür dünyadan bir ruh gelecek, ölürsek tekrar öbür dünyaya gidecek. Dolayısıyla tüm ruhsal süreçler bedensellikte belirgindir. Özellikle ruhsal bilimin gelişmesi 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinden sonra bunu bize kesin olarak öğretti. Tam tamına bizim ruhsallığımız fizyolojik işlevlere bağlıdır. Dolayısıyla Platon'cu anlamda bir akılcılıktan artık söz etmemiz olası değil. Eski deneyciler gibi de düşüneyiz. Eski deneyciler bütün dış nesnelerin bizim zihnimizi koşulladığını ve bilgiyi öylece elde ettiğimizi söylüyorlardı. Dış nesneler bilgimizi belirliyor ama her şeyden önce bizim insan yapımızın da (Kant bize bunu çok güzel gösterdi) bilgi edinmede bir özellikli, öncelikli rolü vardır. Demek ki ne saf öznellik ne saf nesnellik 20. yüzyılın anlayışına uyuyor felsefede.

- Akılcılığı Elea okulunun felsefeye soktuğunu söylediniz. Ondan önce "İonia" okulu var. Bu okulun akılcılığa bir etkisi olmuş mu?

- Elea okulunun filozofları İonia okulunun duyumcu çözümüne karşı çıktılar. İonia'lı filozoflar her felsefi doğulamayı duyu verilerine dayanarak yaparlar. Bunlar bizim İzmir yöresinin filozoflarıdır. Örneğin Thales "herşey sudan gelir" der. Duyuyla algılanan veriden yani.

- Akılcılardan önce bir de duyumcular mı var?

- Evet. Akılcılık Elea'da yani İtalya'da (o zaman büyük Yunanistan diye adlandırılan yerde. Çizmenin güneyinde) Elea kentinde duyumculuğa karşı olarak ortaya çıkan kavrayıştır. Akılcılık İonia'lıların tam karşıtı olan görüşü oldu. Buna göre duyu organlarımız bizi sürekli olarak yanıltır. Hiçbir zaman duyu organlarımızla sağlanan bilgiye güvenemeyiz. Hatta buna bilgi bile demememiz gerekir. Parmenides özellikle duyu verilerinin hiçbir gerçekliğinin olmadığını söylemektedir. Nedir gerçek olan? Parmenides'e göre zihnimizdeki o "Bir Varlık"tır. Zihnimizle kavradığımız "Bir Varlık" Yani o bütünlüklü varlık. Yani duyu verileriyle algıladığımız değil. Gözlerimizi kapadığımız zaman düşündüğümüz o "Bir Varlık" Zaten Platon'culuğun kökeninde de Parmenides'in bu görüşü var. Atomculukta Parmenides'in felsefesi İonia'lılarınkiyle bir araya geliyor. Çünkü üçüncü bilgi hareketi atomcularla gelişmiştir. Dördüncüsü sofistler, arkasından Sokrates ve Platon gelir. Yani Platon'un felsefesi bir anlamda atomculuğa dönüştürülmüş akılcılıktır, Parmenides'in bir varlığını birçok varlık haline getirir. Çünkü orada eski felsefenin İonia'yla Elea felsefelerinin

temelindeki çatışma şuraya dayanıyordu. Duyu organlarıyla algıladığımız akıp geçenin temelinde değişmeden kalan bir şeyin olması gerekirdi. Çünkü akıp geçenin bilgisine varamayız. Bir değişmezi bulmamız gerekir. O yüzden zaten İonia'lı Herakleitos duyumcu bir çözüm getirirken akıp gidenin altına Logos'u yerleştirmiştir. Yani evrensel usu yerleştirmiştir.

- *Duyumcular dediniz, peşinden akılcılar ve hızla Descartes'e gittiniz. Deney ve gözlemcilikten önce akılcılığın karşısında bir görüş var mı?*

- Şimdi bir bakıma deneyci olmakla birlikte Aristoteles'i de akılcı bir filozof sayabiliriz. Akılcılığı demin belirttiğim gibi ikinci anlamda alırsak. Birinci anlamda ise Platon'dan sonra Plotinos, Plotinos'dan sonra Hristiyan felsefeleri içinde Aziz Augustinus, Aziz Augustinus'dan sonra Aziz Anselmus... bu çizgi akılcı çizgidir, bugüne kadar uzatabiliriz. Bu doğuştan fikirlerin varlığını kabul edenlerin çizgisidir.

- *Akılcılar fikirlerin doğuştan geldiğini mi kabul ediyorlar?*

Yüzde yüz. İlk anlamı, temel sarsılmaz anlamı odur. Bu yüzden akılcı dediğimiz zaman deyim yerindeyse doğuştancı filozofları anlıyoruz. Yani bilgilerimiz bu dünyaya gelirken getirdiğimizi savunan filozofları anlıyoruz.

Aşk Üzerine Konuşmalar

- *Hazırladığınız felsefe sözlüğünde aşk kavramını açıklarken Platon'dan bir aktarıla "aşkın gözü kördür" kendi ifadenizle de "aşk gönüllü köleliktir" diyorsunuz. Aşk özgürlüğe mi köleliğe mi işaret eder?*

Aslında aşk gerçek ve çok özel anlamının dışında düşünüldüğü zaman bu dediğiniz sorunlar pek sözkonusu olmuyor. Yani diyelim komşunun kızına aşık olmuş Ahmet berber. Aslında Ahmet berber komşunun kızına aşık olmuş değil, komşunun kızı hoşuna gitmiş. O da zaten evlenmek istiyor. Dolayısıyla böyle bir girişime kendisi aday oluyor. Ve buradan başlıyor. Yani aşk çok özel bir duygudur. Ve yapıcı yanlarının yıkıcı yanlarından daha az olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Platon'da da vardır, Sokrates aşkı tarif ederken onu Penia ve Poros'un oğlu diye, çocuğu diye tanımlar. Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite'nin doğduğu gün tanrılar şölen veriyormuş. O sırada Penia da oradaymış. Penia pis, pasaklı, dilenci yaşamı sürdüren, düşüncesiz, ne yaptığını bilmeyen ve güvenilmez bir kadın. Her zaman kötüye eğilimli. Penia Poros'dan bir çocuğu olsun istemiş. Poros yığittir, serüvencidir, attığını vuran, iyinin ve güzelin peşinde bir kişidir. Ve bunların birleşmesinden aşk (Eros)

doğmuş. Eros öyle bir kişilik ki hem annesinden özellikler taşıyor, hem babasından özellikler taşıyor.

- *Hem kadın, hem erkek gibi.*

- Hayır. Hem iyi, hem kötü. Annesi kötü, her türlü pisliği yapabilir nitelikte. Baba da tam tersi. O yüzden iki öge ayırılır aşkta. Biri Eros birisi Agape. Eros her zaman yıkıcı, kötüye götürücü, ezici. Agape de her zaman tutarlı, sevecen, iyilik düşünen. Dolayısıyla "aşkın iki yüzü vardır" derler çağdaş ruhbilimciler. Ve sağlıklı aşk bu ikisinin aynı oranda bulunduğu aşklardır. Yani aşkı yıkıcı yanından ayıramazsınız, soyutlayamazsınız. Yapıcı yanından da ayıramazsınız. Bunlardan biri öbüründen ağır bastığı zaman aşkın gerçek özellikleri yok olmaya başlıyor. Yani hiç yırtıcı olmayan sevecen bir aşk, aşk olmaktan çıkıyor. Hiç sevecen olmayan yırtıcı bir aşk da, aşk olmaktan çıkıyor. Dolayısıyla aşkın ne yırtıcı yanından vazgeçebiliyoruz, çünkü o sevgiliyi yok etmeye, üzmeye, hırpalamaya dayanıyor, ne de yapıcı yanından vazgeçiyoruz. Bu da yüceltmeye dayanıyor.

- *Yani aşkta ezmeyi meşru mu görüyorsunuz, yoksa biz mi yanlış anlıyoruz.*

- Meşru değil. Aşk psikolojisinin zorunlu bir yüzüdür bu. Yani orada bir anlamda egemen olma tutkusu var.

- *Bu bize karşıdakinin kur yapması veya bizim karşıdakine kur yapmamız mı acaba?*

- Şimdi egemen olmayı daha çok şöyle almak gerekir. Karşıdakinin zayıf noktalarını bulup, orayı kullanmak ve kendisi asla böyle bir zayıflık göstermiyormuş gibi yapmak. Aslında bu işin kurnazı böyle yapıyor, değil mi? Hem bir yanıyla ilgi çekiyor, hem bir yanıyla aldırıyor. Tabii karşıdaki bu defa değişik bir duygusallığın içine giriyor. Sen kimsin ki bana aldırmaşın! İşte problem orda başlıyor.

- *Peki karşıdaki gerçekte aldırıyor mu?*

- Şimdi, galiba zaten hep biri kaçıyor, öbürü kovalıyor. İki tarafın da aynı ağırlıkta yer aldığı aşklara ben hiç rastlamadım. Biri hep ezici biri hep ezilici gibi durum her zaman sözkonusudur.

- *Siz bir yazınızda buna gönüllü kölelik diyorsunuz.*

Tabii. Aşk öyle bir şey ki, yaşamı eziyor, düzeni dağıtıyor. Hatta bilinci bozuyor.

- *"Aşkın gözü kördür" sözünü bu anlamda mı algılamak gerekiyor?*

- Bir anlamda böyle. Hiçbir şekilde siz aşk duygularınızı bütün yoğunluğuyla yaşarken; bırak kendinle ilgili ya da sevdiğinle ilgili, hayatla ilgili doğru düzgün bir yargıda bulunamıyorsun. Tam bir bilinç kargaşası içine düşüyor seven kişi. O yüzden o bi-

linç kargaşası içinde aşk devam ettiği sürece ya-
şam nerdeyse askıya alınmış oluyor. Mesela Mec-
nun'un hayatı.

- *Aşk bazen ya da her zaman bitiyor gibi geliyor insana.*

- Aşk bazen değil her zaman bitiyor. Yoğun bir
duygu hiç otuz üç sene yaşanır mı?

- *Bu bizim isteğimize bağlı değil mi, bizim eli-
mizde değil mi?*

- Hayır. Biz istesek de istemesek de bitiyor. Bi-
zim elimizde değil. Zaten bitmesi de çok doğal.

- *Bitmediğini iddia edenler de var.*

- Sen aşkı yüceltme yapıyorsun. Aşık yücelten
adamdır. Mesela biri gelir bize sevgilisini anlatır.
Der ki bu defa çok güzel birini buldum, uğruna ca-
nımı verebilirim. Aslında bu da bir insandır yani.
Köylüye sormuşlar "aşk nedir?" o da "sevdiğine ka-
vuşamazsın aşk olur" demiş. Şimdi bu kavuştuğun
zaman aşk biter de demek oluyor. Tabii insan her
anlamda sevdiği kişiye kavuşabildiği zaman orada
artık aşkın ulaşmazlığı çoktan gitmiştir, karşında
sıradan bir insan görürsün artık, o da nihayetinde
sıradan bir insandır.

- *Peki bitmediğini iddia edenler var demiştin.*

- Bitmediğini iddia eden görüş galiba o daha
çok demin söylediğimiz gibi Agape yanıyla ilgili.
Yani bu anlamda aşk bitmiyor tabii. Çünkü bir süre
sonra kardeş gibi oluyorsun, arkadaş oluyorsun
hatta. İşte eskiden aşık olduğun zaman hiç kötü
söz söylemediğine tersleniveriyorsun falan. Yani
artık bir tür "o da bizden" oluyor. O da bizden olun-
ca aşkın bir anlamı kalmıyor.

- *Hocam burada daha çok karşı cinsteki insan-
ların birbirlerine olan aşklarından söz ettik. Bir de
yurt aşkı, meslek aşkı, evlat aşkı... gibi durumlar
var.*

- Evet, bunlarda aşk sözünü kullanmamak ge-
rekir. Bunlara "sevgisi" demek gerekir. Yani insan
vatanını aşkla sevmeyebilir. Büyük bir sevgiyle sevebi-
ler ama aşktaki gibi sarsıcı duyguları bunlar karşı-
sında duyamaz.

- *Peki burda sonuç nasıl olabiliyor? Örneğin va-
tanını, mesleğini, çocuklarını seven kişinin aynı şe-
kilde sevgisi sona mı eriyor?*

- Hayır. Bunlarda öyle değil. Burada sevgi var,
yalnız sevi. O evlat sevgisinin, vatan sevgisinin bi-
çimi çok farklı. Evlat sevgisi öyle bir sevgi ki adam
size bağıyor, okuldan kaçıyor, sınıfta kalıyor yine
bağışıyorsunuz. Hiç ummadığınız bir hata yapıyor
yine bağışıyorsunuz. Vatan sevgisi de öyle. Orada
karşılıksız bir adanma var. Yani çocuğunuz dünya-
ya geldiği andan itibaren o bütün boyutlarıyla sizin.
Mesela çocuk babasına soruyor. "Baba bizi çok se-
viyorsun, peki bazı koşullar farklı olsaydı da sever

miydin?" Tabii ki yine de seversin. Babasın ve bağ-
rına basarsın. Evlat sevgisinin karşılığı o değil.
Ama aşık olduğun, aralıksız gece gündüz düşün-
düğün, onsuz ölürüm dediğin kişiye altı ay sonra
boş ver deyip arkasını dönüp gidiyorsun. Oysa evlat
için aynı şeyi yapamazsın.

Modanın Güzel Kadını Üzerine Birkaç Söz

- *Bu soruyla belki modanın, magazin alanına
girmiş olacağız. Zira özellikle bu alanda sıklıkla
gündeme sokulan güzel olan kadın düşüncesi var.
Örneğin güzel kadın sayılabilmek için 90-60-90 gi-
bi bir vücut ölçüsüne sahip olmak gerektiği söyleni-
yor. Veya daha başka türlü kalıplardan söz ediliyor.
Bütün bunların güzelliğe bir ilgisi var mı? Bu güze-
lin sanattaki güzelle ilişkisi nedir?*

- Şimdi güzelin eski tanımları arasına uyumlu-
luk da giriyor. Uyum, armoni çok önemli tabii ki. Biz
bugün sanattaki güzeli uyumla açıklıyoruz. Gü-
zel dediğimiz şey insani anlamları açıklayan bir
şeydir. Yani bir eser ne kadar çok bize insanı taşı-
yorsa o kadar başarılıdır. Fakat bir senfoninin gü-
zelliğiyle bir kadının güzelliğini ayırmamız gerekir.
Birisini doğrudan doğruya plastik bir yapı ortaya ko-
yuyor, öbürü ister istemez anlamsal bir yapı ortaya
koyuyor. Şimdi insan dediğimiz varlık acaba plastik
uyumuyla bize yeterli görünür mü? Yoksa insandan
daha başka bir şey mi beklememiz lazım? Yani 90-
60-90 ölçülerindeki herhangi bir kadın gerçek an-
lamda üst bir güzelliği kadınsal olarak gerçekleştiri-
yor mu yoksa gerçekleştiriyor mu? Bir de baki-
yorsunuz ki hiç de 90-60-90 ölçülerinde olmayan
bir kadın bize daha çekici geliyor. Bir düşünür şunu
der: "Güzel kadınları hayal gücü zayıf olanlara bı-
rakalım." Şimdi burada ne çıkıyor karşımıza? İnsan
olmanın önemi ortaya çıkıyor. Tıpkı sanattaki gibi.
Yani insani anlamları açısından çok daha yoğun-
luklu olan bir kadın bize göre (kadına göre de böy-
le bir erkek) daha ilginç ve çekici oluyor. O yüzden
sanmıyorum ki kadın açısından da, erkek açısin-
dan da bedensel uyum her şeyi açıklıyor olsun.
Tersine bedensel uyum o anlamda itici de olabilir
Yani 90-60-90 boyutlarında bir kadın bizi hiç ilgilen-
dirmeyebilir. Veya pazuları çok kuvvetli bir erkek bir
kadını ilgilendirmeyebilir.

- *Fakat genellikle ilgilendiriyor gibi geliyor.*

- Genellikle ilgilendirishi insanların çok fazla de-
rinlikli duygu ve düşünce hayatlarının olmaması.
Duygu ve düşünce geriye çekildiği zaman tabii ki
hayvani olan ya da (hayvani latını kullanmayalım)
biçimsel olan öne çıkıyor, plastik olan öne çıkıyor.
Mesela diyelim ki çok kafası sınırlı bir zengin için
90-60-90 bizim için olduğundan otuz kat daha
önemlidir. Bizim aradığımız şeyi de o bulduğu za-

man sinirlenir. Bu adam karşımda ne ukalalık ediyor der, değil mi? Gördüğünüz gibi bizim güzelden anladığımızla onların güzelden anladığı arasında çok büyük farklar var.

Şiir Üzerine Konuşmalar

- Son günlerde kamuoyunda şiirin çeşitli yönlerine ilişkin tartışmalar yürütülüyor. Siz de kimi yazılarınızda bu tür tartışmalara gönderme yapmak babında katılıyorsunuz. Sizden istediğimiz son günlerdeki tartışmalara gelmeden önce Anadolu şiirini, şiir geleneğini, tarihini kısaca anlatmanızdır.

- Öncelikle şunu söylemeliyim. Ben bir edebiyat ve şiir uzmanı değilim. Bu yüzden benim yapacağım değerlendirme kişisel bir değerlendirme ya da bir edebiyat, şiir meraklısının yapacağı değerlendirme olacaktır. Şimdi bizim şiirimiz bilindiği gibi iki çizgide gelişmiştir. Biri saray çevresinde diğeri de halkın içinde. Saray çevresinde gelişen şiirin daha çok biçimci bir şiir olduğunu hepimiz biliyoruz. Ama halkın şiiri çok daha verimli şiirdir. Eğer biz sanata insan araştırması diyorsak, bu bakımdan halk şiiri çok daha önemlidir. Tabii ki halkın şiiri olunca halkın sorunlarına parmak basan bir şiir olmak durumundadır. İki koldan gelişmiştir. Bunlar dinsel kol ve dindışı koldur. Her ikisi de bir noktada, halkın sesi olma noktasında birleşiyorlar. Fakat zamanla bu şiir sizin de bildiğiniz gibi divan şiirinin etkisinde kalmaya başlıyor. Yani arapça terkipler işin içine giriyor. Bir tür divan şiirinin söyleyiş biçimine özenler meler başlıyor. Böylece bir anlamda doğasını değiştiriyor.

Yunus Emre'yle gelen Pir Sultan, Karacaoğlu, Köroğlu ve Dadaloğlu gibi ozanlarca arı dilde dörtlüklerle devam eden şiirler yerini Tefkik Fikret'lere, Nazım Hikmet'lere mi bıraktı?

- Sizin de buyurduğunuz gibi halk şiiri Yunus Emre'den bugüne kadar çok büyük ustalar yetiştirmiştir. Yalnız halk şiiri elbette Cumhuriyet'le birlikte başlayan yeni yaşam biçimleri içinde çok belirgin bir yer alma durumunda olamayacaktı. Bu arada divan şiiri de gelişme koşullarını kendi içinde taşıyamıyordu. Yeni bir şiir söylemek gerekiyordu, o şiir çağdaş insanın, yeni dünyanın şiiri olacaktı. Yeni uygarlığın şiiri olacaktı. Batıda tabii ki özellikle 18. yüzyıldan sonra büyük bir gelişim göstermiş olan şiir bizde 20. yüzyılın başlarında batıya dönük araştırmalarla kurulmaya başladı. O yüzden pek çok sıkıntıyla, pek çok eksik bırakarak büyüdü. Bu çerçevede divan şiirini cumhuriyet şiirine dönüştürecek biçimde yeni şiiri kurmaya çalışanlar pek de başarılı olamadılar. Bizim şiirimizde gerçekte anlamda yeni özelliklerin ortaya çıkışı Faruk Nafiz gibi, Nazım Hikmet gibi, Necip Fazıl gibi yeni

adlarla olmuştur. Dünya görüşü birbirine uymayan bu şairler gerçekten dünya çapında diyebileceğimiz yeni şiirin temellerini attılar. Bu ilk dönemde romanda ve öyküde olduğu gibi şiirde de büyük bir verimliliğin yaşandığını görüyoruz.

- *Bu verimlilik ne zaman başlar, ne zaman biter?*

- Faruk Nafiz'lerle, Nazım Hikmet'lerle başlar ve 1950'lere kadar sürer. Fakat kısa sürede bir düşüş şiiri özelliği gösterir. Neden? Çünkü burada daha çok siyasi gelişimlerin bir payı vardır. Gerek romanda, gerek öyküde, gerekse şiirde 1950'lerden sonra bir gerileme dönemine girilir.

- *Birinci yeni dediğimiz "Garip" şiirinin yeri neresi?*

- Bence garip şiiri bu gerilemenin birinci ayağını oluşturuyor. Tabii gerileme birden bire olmadığı için gerilemenin ilk temsilcileri her zaman ilgi çekerek. Bu yüzden Orhan Veli de arkadaşları da büyük ilgi çekmişlerdir. Ama gerileme zincirleme ve sürekli olduğu için ikinci yeni'ye kadar süren bu gelişimde tabii ki Türk şiiri büyük bir sıkıntı içine düşmüştür, zarar görmüştür. Ve eski büyük ustalarına benzer ustalar artık yetiştirememeye başlamıştır.

Garip şiirinde Orhan Veli'yle birlikte başka kimleri sayabiliriz?

- Orhan Veli'nin arkadaşları sizin de hatırlayacağınız gibi Melih Cevdet ve Oktay Rifat'tır. Yalnız o dönemde bir de Nazım'ın yolunda giden toplumsal var. Fakat burda garip bir şansızlık olmuştur, Nazım'ın yolunda gidenler Nazım kadar başarılı olamamışlardır. Bunda da sanıyorum iki neden var. Birincisi çok fazla Nazım'ın etkisi altında kalmalarıdır. Onun seslerini aşamıyorlar, onun şiirini aşma şansı yakalayamıyorlar. Diğer neden de elbetteki siyasi baskılardır. Kendi şiirini, şiir özelliklerini yaratan A. Kadir gibi çok az şair vardır. Bu yüzden hiçbir zaman toplumcu şiirin çok büyük başarılı örnekleri olduğunu söyleyemeyeceğiz. Siyasi baskılar düpedüz sanatçıyı suçlu sayan, ya da solcu sanatçıyı suçlu saymıştır. Bu dönemde Türk şiiri çok büyük bir hasar görmüştür. Bu yüzden bizim yeni şiirimizin en pırıltılı dönemi bana sorarsanız 1950'ye kadardır. Ne zaman başlamış dersiniz 1935'lerden derim.

- *O denli kısa mı?*

- Evet. O denli kısadır. Zaten romanda da, öyküde de o kadar kısa. Mesela Memduh Şevket'lerden Sabahattin Ali'lerden, Fahri Celal'lerden, Osman Cemal'lerden sonra bizim öykü ve roman dünyamız büyük adlar yetiştirmedir. Gerçi şu konuda biliyorum çok kişi bana karşı çıkacaktır ama köy edebiyatı diye ortaya çıkan edebiyatın son derece başarısız bir edebiyat olduğunu rahatça söyleyebil-

rim.

- *Fakir Baykurt, Orhan Kemal... demek istiyorsunuz. Peki bunların edebiyata hiç mi katkısı olmadı, hiç mi işe yaramadı?*

Evet onları söylemek istiyorum. İşe yaramak diyorsunuz. Bana sorarsanız herşey bir işe yarar. Onlar sadece sanatın kitleleşmesi işine yaradılar. Zaten bunu da sadece köy edebiyatçıları yapmadı. Şehir edebiyatçıları içinde de bunu yapanlar oldu. Mesela dikkatli incellerseniz Aziz Nesin'in edebiyata çok büyük bir katkısı olmamıştır. Hatta bir mizah yazarı olarak onu gerçek anlamda bir edebiyat yazarı da saymak doğru değildir. Fakat Aziz Nesin için insanlara kitap okumayı öğretmiştir diyebiliriz. Çünkü insanlar kırılırcasına Aziz Nesin okumuşlardır yıllarca. Ama Aziz Nesin'in edebi değerini elbette tartışmak gerekir.

- *Ölçülü, kafiyeli şiirden serbest şiire geçiliyor. Neden?*

- Serbestliğin nedenini bir biçimsel, bir de deyim yerindeyse özsel nedene bağlamak gerekir. Biçimsel nedeni tabii ki bir fikri çok değişik biçimler altında anlatmak. Yani kalıplar altında anlatmak değil. Bunun için daha etkili bir anlatım yolu izlemelidir. Özsel olarak da nedeni; insanın sorunu artık çok çeşitlenmiştir, bu çeşitliliğe, insan sorunlarına girebilmek için çok yönlü bir söyleyiş biçimine gereksinim vardır. Yani artık sadece tanrıya yakarmak için ya da sevgiliye yalvarmak için şiir yazılmayacaktır. Şiir tamı tamına bir insan araştırması niteliği taşıyacaktır. Bu çok yönlülük şiirde çok yönlü bir biçimselliğe, konu çeşitliliğine yöneltecektir. Yani artık şairin dar kalıplar içinde düşünme durumu kalmamıştır. Dar kalıplar içinde kalırsa ilkel ürünler ortaya koymakla yüzyüze geliyor. Halk şiirinin son dönemlerini düşünelim. Mesela Aşık Veysel birçok çağdaş sorunu işler gibi yapsa da son derece sınırlı, ilkel bir fikir dünyasına sahiptir. Böyle bir dünyanın çok yönlü bir anlatıma sahip olacağını düşünemeyiz. Ama bir Nazım Hikmet'i düşünelim: insanın bütün sorunlarıyla içiçe olan bir sanatçıdır.

Şiirimizde bir döneme damgasını vuran "Garip"çiler gerek divan şiirinde, gerek halk şiirinde, gerekse de Nazım'ların sürdürdüğü serbest ölçülü çağdaş şiirde neyi eksik buluyorlar da farklı bir tarzda şiir yazmaya başlıyorlar?

Kanımca bu şairlerin şiirde eksik bulduklarından çok fazla buldukları bir şeyler var. O da özellikle toplumcuların ortaya koyduğu duyarlılık, aşırı duygusallık. Yani Nazım'ın başlattığı çizgide bizim toplumcu şairlerimiz yeterince derin bir kültüre sahip olmadıkları için işi toplum duyguculuğuna döktüler. O yüzden bir tür ağlamaklı şiir ortaya çıktı. Çok ciddi konuşan bir şiir ortaya çıktı. Fakat insa-

nın temel sorunlarına girmeyen, her zaman üst düzeyde konuşan bir şiir ortaya çıktı. Buradaki açığı, gündelik olanın, sıradan olanın açığını Orhan Veli ve arkadaşları kapamaya çalıştılar. Yalnız bunu kapatırken tabii, şiiri yüksek düzeydeki insani anlamlarından kopardılar. Gündeliğe, basite, sıradana indirdiler. Ve böylece biraz da siyasi olarak tehlikesiz bir şiir oluşturdular.

- *Bu tür şiirlere örnek göstermeniz mümkün mü?*

Tek tek örneklerle hiç gerek yoktur. Orhan Veli'nin bütün şiirleri buna örnektir, toplum dışıdır. Oktay Rifat'la Melih Cevdet'in şiirlerinde toplumcu eğilimler tek tük vardır. Ama onlar da son dönemlerinde ikinci yeni çizgisine yerleşmişlerdir. Dolayısıyla bana sorarsanız garip akımıyla gelen şiir insanı sokağa iten, basite yönelten, hatta siyasi yönelimlerden koparan bir şiirdir.

- *Bunlar garibanların şiirini mi yazıyorlar? "Garip" sözcüyle anlatılmak istenen nedir?*

Burada "Garip"ın anlamı sanıyorum acayipile özdeş. Bu birden bire Orhan Veli'nin kafasından çıkmadı. Bizim şairlerimiz bildiğiniz gibi sürekli batıyı izlemişlerdir. Özellikle de Fransız şiirini izlemişlerdir. Fransız şiirinin çeşitli aşamalarını gözlemleyerek bu şiiri oluşturmuşlardır. Fransız şiirinde de çok garip diyeceğimiz gelişimler söz konusu olmuştur. Apollinaire daha önce insanları şaşırttı. Ondan sonra da "dada" akımı geldi. Onu gerçeküstücüler izledi. Dolayısıyla Baudelaire'le birlikte başlayan şiir devrimi çok çok yeni hatta bizim toplumsal yapımıza oldukça yabancı görünümüler çizmeye başladı. Ama bizim şairlerimiz bu gelişimlerden büyük ölçüde etkilendiler. Yani Orhan Veli şiiri bir anlamda gerçeküstücülerin değişik bir türkçe yorumudur diyebiliriz. O yüzden ona hiçbir zaman çok özgün bir şiir olarak bakmıyorum. Ama burada Orhan Veli'nin hakkını da yememek gerekir. Orhan Veli bir kere Apollinaire'in yaptığı gibi şiir dilini basitleştirdi, şiiri tumturaktan kurtardı, belki şiirin düşünsel içeriğini aldı ama ona belli bir insani görünüm de ekledi. Sıradan insanı şiire getirdi. O yüzden bir Orhan Veli eleştirisi yapıp onu baştan sona yok saymak gerekmez. Yalnız eleştirirken tabii ki olumlu yanlarını da olumsuz yanlarını da ortaya koyacaksak olumlu yanları gerçek anlamda şiire bir yeniyi armağan etmesidir, olumsuz yanı da toplumcuların beceriksizce iyi kullanamadığı ilkeleri tümüyle ortadan kaldırmasıdır.

- *"Garip" akımını "ikinci yeni"den ayıran farklılıklardan söz eder misiniz?*

"Garipçiler" anlamsız şiirden yana değildiler. Belki de bu anlamda gerçeküstücülüğün ılımlı bir yorumunu yapıyorlardı diyebiliriz. Ama zaten Fran-

sa'daki gerçeküstücüler de alırsanız onları da tek tip şairler olarak göremeyiz. Mesela Aragon'un şiiriyle, Eluard'ın şiiriyle, bir Soupault'nun bir André Breton'un şiiri birbirine benzemez. André Breton'un şiiri daha karanlık, daha kapalı, daha anlamsız ya da yakın bir şiirdir. Ama Aragon'un şiiri ya da Eluard'ın şiiri hele bir dönemden sonra iyiden iyiye insan sorunlarını da yüklenmiş olur. Ama gerçeküstücülük genelde kapalı bir şiirdir. Bu yüzden genelde tabii ki batı şiirinin etkisinden Orhan Veli şiiri gelişti. Ama ne dersek diyelim burada siyasi baskıların da çok büyük rolü olmuştur. Yani Orhan Veli şiiri bir kaçış şiiridir. Ancak anlamlı bir kaçış şiiridir.

- "İkinci Yeni"ye gelince.

- "İkinci Yeni"ye gelince, "ikinci yeni" garip bir biçimde anlamsız savundu. Anlamsız savunurken galiba bir yanlış işlemekte olduğunun da farkına vardı. Gerçeküstücülerin anlamsız savunduğunu sandılar iyi bilmedikleri için batıdaki gelişimleri. Gerçeküstücüler anlamsız savunmuyorlardı. Altıncıncı anlamlarını savunuyorlardı. Yani insanın derinliklerinin anlamlarını savunuyorlardı. Bunlar sandılar ki gerçeküstücüler anlamsız savunuyorlar. Anlamsız demek yok demektir, yani anlamsızın hiçbir şeyini savunamazsınız. Bu yüzden "ikinci yeni"nin aşırı biçimleri hiçbir biçimde anlaşılmaz biçimlerdir. Ama gerçekten siyasi baskılara son derece denk düşmüş bir şiirdir.

Hangi şairleri "ikinci yeni" akımında görüyoruz?

"İkinci yeni" çok geniş bir çerçeve çiziyor. Mesela oldukça anlamlı şiirler yazan Behçet Necatigil bile "ikinci yeni" içinde sayma eğilimimiz vardır. Ama "ikinci yeni"nin deyim yerindeyse asıl şairleri İlhan Berk, (ki anlamlı şiirden geliyor), Turgut Uyar, Cemal Süreya, Edip Cansever ve öbürleridir.

- *Kemal Özer, İsmet Özel gibi isimler var.*

Kemal Özer "ikinci yeni"yle başladı. Sonra oradan toplumcu şiire geçti. İsmet Özel "ikinci yeni" öğeleri olan bir şiiri sürdürürken birdenbire daha anlatımcı, daha anlamlı bir şiire doğru geçti. Geçmesi de gerekiyordu. Çünkü dinci bir eğilimin içine girmişti. Dolayısıyla dinci bir şairin anlamsız şiir yazması saçma olurdu. Yani genel olarak bakarsak bu şiir yüzdeyüz anlamlı ya da yüzdeyüz anlamsız olmadı. Tabii insan için yüzdeyüz anlamsızlık diye birşey yoktur. Şimdi şurada sözgelimi gelişigüzel birkaç sözü yanyana getirip okusak ondan bile iyi kötü bir anlam çıkar. Ama bu kişiler tabi ki Orhan Veli'nin çizdiği bir yolda derinleştiler. Zaten Orhan Veli siyasi olmayan bir şiiri geliştirmişti. Bunlar hiç de siyasi olmayan bir şiiri geliştirdiler. O yüzden "ikinci yeni"nin kurulu düzenle hiçbir çatışkısı olmadığı.

- Özetle söylemek gerekirse "ikinci yeni" ne zaman başladı ve ne zaman sona erdi. Yerini nasıl bir şiir akımına bıraktı?

- Sanıyorum "ikinci yeni" başladı ve devam ediyor. Yani bugün de bitmiş olduğunu söyleyemeyiz. Çıkan dergilere baktığımız zaman anlamsız, anlamlı, yarı anlamlı, ağız yüzü birbirine denk gelmeyen pek çok şiirle karşılaşırınız. Bu bana sorarsa yeni "ikinci Yeni"nin bir anlamda varlığını sürdürmesidir. Buna tabii biraz da şairin yeteneksizliği gözüyle de bakabiliriz ama bir yanıla da tabii ki bir anlayış sorunudur. Bizim 1960'da bütün bunlar olurken apayrı bir tutum aldığımızı söylemem gerekir. Yani biz hiçbir zaman "ikinci yeni"nin çizgisine değil düşmek girmedik bile. Ayı bir şiir anlayışını sürdürdük. Bizim şiirimiz özellikle ne Nazım Hikmet toplumculuğunun ya da 1940 şiiri denilen şiirin sürdürücülüğünü kabullendi ne de "ikinci yeni"nin içine yerleşti. Biz apayrı bir yer tuttuk, tutmaya çalıştık. Biz apayrı bir yer tutmaya çalışırken de ilgi çekmedik. Çünkü bu noktada kurulu düzenle iyi ilişkilerimizin olmayacağı açıktı. Kurulu düzenle iyi ilişkileri zaten "ikinci yeni" çoktan kurmuştu. "ikinci Yeni" onun bütün iyiliklerini topluyordu. Ama bizim böyle bir şeyi toplamamız olanaksızdı. Yani o çizgide gittiğimiz sürece hiçbir zaman bizim gerçek anlamda tutunmamız ya da başarılı olmamız olası değildi. Bugün de değildir. Belki yarın da olmayacaktır.

- *Ataol Behramoğlu ve sizin kuşağa gelirse.*

- Bizim arkadaşlar dediğimiz zaman şimdi kim hangi çizgide şiirini sürdürüyor diye teker teker ele alırsak, bugün belki de bir topluluktan söz etmek mümkün değil. Çünkü bunu söylerken gerçi huzursuz oluyorum ama bizim arkadaşların da yavaş yavaş burada ekmek yok, o tarafa doğru çok hafif bir dümen kiralım ki uyumlu bir tutum içerisinde olalım anlayışıyla şiirlerini yazdıklarını biliyorum. Bu yüzden biz bir topluluğuz diye düşünülmemeliyiz. Zaten Ataol Behramoğlu gibi, İsmet Özel gibi arkadaşlarla hiçbir zaman bir ortaklığımız olmamıştır. Biz sadece selamlaşan insanlarız. Bugün de öyleyiz. Bu sebeple apayrı bir şiir hareketi kurmuş topluluk olarak bizi görmek doğrusu durumu abartmak olur.

- Siz yazılarınızda kendi şiirinizdeki evrimden söz ederken barokdan klasik şiire oradan moderne doğru bir gelişim izlediğini söylüyorsunuz. Bu nasıl oluyor? Ne demek istiyorsunuz?

- Orada bir akımın içinden geçmeyi söylemek istemedim. Barok bildiğiniz gibi süslemeci bir anlatımı gerekli kılar. Özellikle 16. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkan barok edebiyatı müzikteki barokla karıştırmayalım, müzikteki daha geç bir zamanda ortaya çıkmıştır. Barok son derece tumturaklı bir an-

latımı gerekli kılıyordu. Bu yapısında vardı. Baroktan klasiğe doğru bir geçiş oldu. Yani tantanalı şiirden yalın şiire, akılcı şiire doğru gidildi. Akılcı şiirden de daha sonra gerçekçi şiire doğru bir dönüşüm oldu. Batı şiirinin genel gidişine bakarsak böyledir. Benim kendi çabam açısından da benzer bir dönüşüm var gibi görünüyor. Önce ben çok yoğun anlamlar içeren çarpıcı dizeler tasarladım. Ve hatta divan şiirinde olduğu gibi bunlar kendi aralarında bağımsız olabilen bütünlüklerdi.

- Zaten bir yazınızda da şiirdeki bazı dizeler ya da kelimeler kendi başlarına bir anlam ifade etmeseler bile şiirin bütünlüğü açısından bir anlam taşımaları yeterlidir diyorsunuz.

- Evet. Ben sanıyorum bu etkiyi divan edebiyatından aldım. Divan edebiyatında da durum böyledir. Divan şairi gazelin bütünlüğünden çok beytin bütünlüğüne, ikilinin bütünlüğüne bakar. Hatta bir ikiliyle bir sonraki ikili birbiriyle çok zaman uyuşmaz bile. Aynı şeyi şimdi bende görüyorum. Yani sözü yerine oturtmak, yani öyle bir laf söyleyeyim ki gibi bir kaygı. Fakat sonra zaman geçtikçe görüyorsunuz ki dizelerin içine şiiri hapsetmenin çok fazla bir tutarlılığı yoktur. Daha yoğun anlamları verebilmek için daha sereserpe düşünmekte yarar var. Yani illa her dize bir başka dizeyle, öbür dizelerle ses uyumu içinde olacak diye düşünmeye gerek yok. Bir nokta gelir ses uyumunu bozarsınız. Öyle bir yer gelir ki kötü sesleri öne çıkarırsınız. Hayatta da öyle değil mi? Dünya sadece güzel seslerle mi örülmüş? Bir yerde anlatamadığınızı devam eder altta anlatıverirsiniz. Tek başına dizeler ve kelimeler anlam içermeyebilir. Ters duygular verebilir. Verdiği o ters duygularla daha yoğun bir anlama sizi yöneltebilir. Eskiden dize bütünlüğü temsil ediyordu. Şimdi şiirin bütünü bütünlüğü temsil ediyor.

- Şiirlerinizde soyuttan somuta doğru bir evrim sürecinden söz ediyorsunuz. Bunu biraz açıklayabilir misiniz?

- Divan edebiyatında olduğu gibi dizelerin içinde son derece soyut konuların içine giriyorsunuz. Yani insan yaşamının en temel kavramlarını bir anlamda deney dışı bir akılcı anlayışla temellendirmeye, irdelemeye çalışıyorsunuz. Yani sokak görmüyor o şiirde.

- Gerçeküstücülükte olduğu gibi mi?

Gerçeküstücüden çok üst değerler üzerinde, bir anlamda ukala bir şiir, aşağıya bakmıyor. Sokağı olmayan bir şiir, elini kirlletmeyen bir şiir. Sonra bakıyorsunuz ki şiirin bu olmaması gerekiyor. Şiir genelde üstünü de kirlletir, ağızını da kirlletir. Sokağa da çıkar sarhoş da olur, serserilik te eder. Yani sorun insansa şiirin açılımlarının çok yönlü olması gerekir. O zaman işte şiirin anlamı da değişiyor. Ve

ARAYIŞ

Arama beni
Kentlerde
Dağlarda
Bahçelerde
Sahillerde
Arama beni

Yazılmamış şiirde
Görülmemiş düşte
Ve yüreğinde ara beni

Molla DEMİREL

şiir dizeden bütünlüğe doğru kaymaya başlıyor.

- "Savaşçı Türküleri" isimli kitabınızdaki bir şiirde "İnancım bir direncin güzelliğidir./ Tarihe yazılır kanla." dizelerinin şiddet gibi yorumlanmasına tepki gösteriyorsunuz. Bana da şiiriniz şiddeti savunuyor gibi geliyor.

- Ben sanmıyorum ki bir şairin şiirinde şiddet övgüsü olabilsin. Böyle bir şair bence dünyanın en sefil şairidir. Buradaki kan çabadır, ruhtur, insanın direnişidir. Ödün vermeyen yapısıdır. Yoksa git adamın karnına bıçağı sapla kan aksın gibi bir şey değildir. Böyle düşünülemez, bu şiir açısından son derece vahim bir durum olur. O yüzden yazdığım yazıda da Nietzsche örneğini verdim. Belki Nietzsche'den de bir etki olabilir. "Kanla yaz. anlayacaksın ki kan ruhtur" diyor. Burada Nietzsche faşist falan diye adı kötüye çıkmıştır ya gerçi. Burada kanla yazmak derken bu kan hiçbir zaman birinin damarlarından akacak olan kan değildir. Bu kanın akmaması için zaten ilkin şairin çaba göstermesi gerekir. Orada inancın bir direnişte belirlendiğini görünce şu anlam bence kendiliğinden ortaya çıkıyor. Her kişi kendi yaşamını bir anlamda insana adayacak, direnen insanı yaratacak ve böylece o direnci zorunlu bir biçimde tarihe ekleyecektir. Tabii meseleye deyim çok yerindeyse genel çizgilerle bakarsak. Kaba bakarsak demek istemediğim "o adam zaten şiirin yukarısında hap hane gibi laflar etmiş anlaşıyor ki bu birilerini boğazlamaktan bahsediyor" gibi bir sonuç çıkar ki bu elbette son derece yanlış bir şey olur, yazık bir şey olur.

Öykü

GERÇEK AŞKLAR

Vedat ÇETİN

"Bıkmadan, usanmadan bul o öykü kahramanı-nı!" diyordu yüreğim.

Aradığım öykü kahramanı, sevgilisini bir tayfuna, kendisini yüksek bir kuleye benzeten uzak erimli yüce bir aşk olmamalı. Öylesine kararlı bir aşk olmalı ki; günlük yaşamını, düşlerini, beynini ve yüreğini sevdiğiyle bütünleştirmeliydi. Uzun bir bekleyişin yorgunluğunu hissetmeyen ama, yüreklerinin, sevdalarının birleşeceği günün özlemiyle yanıp tutuşan biri olmalı. Ben öykümün kahramanına sevdasını sorduğumda, anlatmaktan sıkılmamalı. Sevdasından en küçük bir pişmanlık duygusuna kapılmamalı. Anılarıyla sevişen, mutsuzluğu aklının ucuna bile getirmeyen kararlı bir aşk...

Elimde defter ve kalemimle sokak sokak dolaşmalı, öykümün kahramanını mutlaka bulmalıyım diye düşünüyorum.

Sabah evden çıkarak, gözü kara bir şekilde gezinmeye başladım. El ele tutuşan üniversiteli gençler, caddedeki kargaşaya aldırmandan yürüyorlardı. Geleneksel giysileriyle bir erkek önde hızlı adımlarla yürürken, arkasından onun adımlarına uyum sağlamaya çalışan yüzündeki kalın çizgileri, derin düşünceleriyle, yılların suskunluğunu üzerinde taşıyormuşcasına bir kadın telaşla yürüyordu.

Karşıdaki daracık sokaktan çıkan çarşafa sarınmış iki kadın, yüzleri siyah peçeyle örtülü ve elleri siyah eldivenli, hesaplı adımlarla kaldırıma çıktılar. Kasetçi dükkanından yükselen Kürtçe ezgilerin sesi, caddenin bir ucundan öbür ucuna yankılanıyordu.

Dağkapı semtinin tozlu kaldırımında yürürken karşılaştığım bir avukat arkadaşım dalgın bakışlarını ve hesapsız adımlarla yürüyüşümün nedenini sorduğunda, amacımı ve arayışımı anlattım kendisine.

- "Peki ama, neden böyle birini arıyorsun?" diye sorunca kendisine, çağımızda sevginin ve sevdanın bu kadar önemsizleşmesi, aldatmaların çoğalması, bağlılıkların zayıflaması, yüzeysel ve faydacı yaklaşımlar arsızca ortalıkta rahatça dolaşırken, gerçek aşkın gölgesinde durup bekleyen öykümün kahramanını arıyorum dedim.

Kolay dedi, avukat arkadaşım rahat bir eday-

la. "Sana çok sayıda aradığın türden öykü kahramanı bulabilirim." deyince pek sevinemedim. Çünkü anlatımında küçümseme vardı. Aşkı ve sevdayı alaya alan bir üslupla konuşuyordu. Oysa benim aradığım türden sevdalıların öyle kabarık sayıda olacağına da sanmıyordum.

- Benim aradığım öykü kahramanı çok olanlardan değil. Onlar, çok azdırlar. Sevenlerdir, emek ve gönül verenlerdir. Aldatmazlar, yanıltmazlar, maddi varlıkları önemsemezler, dedim.

Tamam, ben de bu söylediklerine katılıyorum. Benim hafıtsediğim konu bunlar değil, dedi. Ben, uzun bekleyişlerin ardından kavuşamayanların ya da kavuşmalarına engel çıkarılanların haklarında destanlar yazılıp çizildi biliyorsun. Bütün bunlar uzun bir seveda hasretinden sonra kavuşmaları halinde birbirlerine olan sevgileri yine aynı aşk tonuyla sürecek miydi ya da sürdürebilecekler miydi?

- Nasıl yani? Şimdi sen Ferhat ile Şirin'in onca çektikleri hasret sonucu bir araya gelmeleri halinde aşkın gücünün zayıflayacağını mı söylemek istiyorsun?

- Aşkın soyut bir kavram olduğunda hemfikiriz değil mi? diye sorunca duraksamadan,

- Evet, dedim.

- Soyut olan aşk somuta dönüşünce Ferhat ile Şirin'in hasret çektikleri günler gibi birbirlerine olan aşkları zayıflamaya yüz tutmayacak mıydı? Birlikte paylaştıkları evde bir süre sonra sataşmalar, sürüşmeler, kavgalar başlamayacak mıydı? Sen, Mem-u Zin romanındaki gibi biten aşkların kahramanlarını arıyorsun. Mem ile Zin bile birleşebilseydiler aşkları da bu kadar efsaneye dönüşür müydü?

Kafam karışmıştı. Keşke avukat arkadaşım la karşılaşmasaydım.

- Bütün bu anlattıklarım olayların objektif değerlendirmesi aslında, diye ekleme de yaptı. Ben de karşı saldırıya geçme zamanı diyerek, "gerçek aşkların var olduğunu, birleşemeyen, hasretlik çeken aşıkların durumlarının gerçek aşk olduğunu, bu durumdakilerden birleşme şansı yakalayanların olmadığını için belki de aşklarının güzelleştiğini" anlattım. Ardından onu köşeye sıkıştıracak bir soru sor-

dum.

- Anlattıklarına uygun somut bir örnek verebilir misin? Yani birbirine kavuşmayıp bir süre sonra bu şansı yakaladıklarında sevgileri zayıflayan bir çift sevdalı var mı? Durdu, düşündü sonra da hafif gülümseyerek,

- Hayır, şu anda hatırlayabildiğim somut bir örnek yok, deyince üstün gelmenin gururuyla sevinmeye başladım.

Bana çok sayıda var olduğunu söylediğin ciddi aşk öyküsü kahramanlarından biriyle tanıştıracak mısın? diye sorduğumda gönülsüz bir şekilde,

Tamam, ne halin varsa gör, deyip koluma girdiği gibi sürüklemeye başladı.

Nereye gidiyoruz? diye sordum. Kısa ve kendinden emin bir ifadeyle,

- Üniversiteye, dedi.

- Öykü kahramanım bir Üniversiteli mi?

- Evet dedi, kendisi fakülteden mezun oldu. Bugün mezuniyet töreni var. Gidip izler, tebrik ederiz. Ardından da yazacağın öykünün kahramanının kendisiyle konuşursun.

Yolda yürürken tartışmamız sohbet biçiminde sürüyordu. Kaldırımda kıvrık erkekli öğrenci olduğunu sandığım gençler el ele tutuşmuş yürüyorlardı. Genç bir kadın erkeğinin sol koluna sağ kolunu takmış yürüyorlardı. Yol üstündeki pastanelerde ikililer dışa verdikleri uyumlu görünüşleriyle, küçük harflerle konuşuyorlardı.

Kafamda yazmayı düşündüğüm öykünün kurusunu yapmayı deniyordum. Çabam boşunaydı, zira kahramanıyla ilgili hiçbir bilgim yoktu. Avukat arkadaşına öykü kahramanının adını, sevgiliyle, aşkları hakkında bazı sorular sordum. Yanıtlar çok acıydı. Gerginlik, çatışmalar, ölümler... Yoğun olarak yaşadığı bu coğrafyada, acılarla, hüznlerle büyütülüyordu aşklar.

Arkadaşımın anlattıklarına göre, mezuniyet törenine gitmekte olduğumuz kızın adı Özlem. Bu yıl doktor çıkıyormuş. Sevgilisi Selim ise halen okumasına devam etseymiş gazeteci olacakmış. Ama, Selim okulunu yarıda kesip gerillaya katılmış.

Gideceği günün sabahına kadar okul arkadaşlarıyla birlikte evde oturup, sohbet etmişler. Anılarını yüzleştirmişler. Göz göze geldikleri an duygu yoğunluğuna boğulmuşlar. Ağlamış Özlem, "Ağlamamalısn çünkü, ben özgürleşmeye gidiyorum" demiş Selim.

Tan yeri ağarınca dek göz göze oturmuşlar. Güneşin ilk ışığıyla ayrılığın saatinin geldiğini anlayan Selim, ikircikleşmiş, gidip gitmeme arasında kararsızlığa kapılmış, o an birbirlerine sarılmışlar. Geçen yıl girdiği bir çatışmada da yaşamını yitirmiş. Özlem ise aşkını yüreğinin en anlamlı bir ye-

rinde koruyormuş. Hâlâ dipdiri.

- Oldukça ilginç bir öykü dedim, arkadaşşıma.

- Evet, öyküyü öğrenince bende etkilenmiştim, dedi.

Tamam işte benim aradığım aşkın kahramanı bu özelliklerde biri olacaktı diye sevinemedim. Çünkü sevgilisini kaybetmiş bir genç kızın anlatımlarında gözyaşı ve hüznün olacaksa ben de bu öyküyü yazmam deyip vazgeçtim. Ancak kızı merak ettiğimden ve bu mutlu gününde kendisinin yanında olup mutluluğunu paylaşmak isteğimi arkadaşşıma söyledim. Kendisini de uygun gördü.

Üniversite kampüsünde bulunan konferans salonuna gittiğimizde tören başlamıştı. Kızı sordum arkadaşşıma. Elinin işaret parmağıyla yamuk biçimini andıran diziliş sıralamasındaki öğrencileri işaret etti:

- İkinci sıradan dördüncü öğrenci, dedi.

Bakış açımı uzak durmasına rağmen, dikkat kesildim. Öbür öğrenciler gibi gözlerinden neşe saçılmıyordu. Yüzü gülüyor olsa da, yüreği ağlıyor gibiydi. Kafasından geçenleri okumak çok zor ama, biliyorum, sevgilisinin de şu anda salonda kendisini izlemesini düşünüyordur şimdi.

Uzun bir resmi kutlama töreni ardından başlarındaki kepler havaya savrulduktan sonra açılan kapıdan kokteyl verilen bahçeye geçtik. Özlem yanımıza gelince avukat arkadaşım bizi tanıştırdı. Esmer güzeli Özlem'i tebrik ettikten sonra soğuk bir şeyler içmek için masaya yöneldik. Tabaklarımızı ve kadehlerimizi aldıktan sonra ağacın gölgesine geçip bir bankın üzerine oturduk. Gözlerimle Özlem'in gözlerini süzdüm. Gözlerim yaşardı. Sorularımı kendime sakladım. Yüreğime gömdüm tüm sevdalarımı. Yanıtlarını ise sevdalılara bıraktım.

Yazmak istediğim sevdalı öyküsü, yaşadığımız sürecin bir aynası olacaktı. Yüreğim el vermiyor, yazamam artık...

**KIPIRDA
İKİ İNSANCIL AL...
BİRİNİ
ARKADAŞINA,
VER!..**

YILDIZ GÜNCEİ

Cengiz GÜNDOĞDU

13 Kasım Cumartesi

Dün, İnsancıl Atölyesi'nde Heraklitos'u anlatıyorum. Saat 19.00 suları... "Hocam, deprem" dediler. "Deprem mi" demeye kalmadan sarsıntıları duyumsadım. Baktım, Atölye, nerdeyse hızla boşalacak. Doğacak panik yüzünden ciddi yaralanmalar olabilir. Hemen elimi kaldırdım. "Hiç kimse yerinden kıpırdamasın. Bu bina betonarme değil. Korkmayın." Ben konuşurken sallanıyoruz. Eleali Zenon'un sözünü anımsattım. "Felsefe insana, ölüm-den korkmamayı öğretir" dedim.

Bu arada yer sarsıntısı durdu. Hemen sobayı söndürttüm. On dakika ara verdik. Sonra devam ettik Heraklitos'a.

Yer sarsıntısının merkezi Düzce'ymiş. Şiddet 7.2. Süre 30 saniye.

Anlaşıldı. Daha bir süre sallanacağız.

15 Kasım Pazartesi

Sıra İstanbul'daymış. Prof. Dr. Celal Şengör'e göre "Marmara denizi, boydan boya bir seferde kırılacak"mış. Prof. Dr. Naci Görür, bu görüşe katılmıyor. Prof. Dr. Mete Işıkara "Marmara'daki iki sismik boşlukta deprem bekliyoruz" diyor. Orhan Bursalı da Cumhuriyet'te "İstanbul depremi Türkiye'yi bitirir" diyor.

Durum son derece tatsız. İstanbul'da yakın bir zamanda şiddetli bir deprem olacağını söyleyenler "çabucak önlem alınsın" diye bitiriyorlar sözlerini.

Şiddetli bir yer sarsıntısına karşı "çabucak önlem" nasıl alınır. N'apılabilir... Bu öneriyi ileri sürenler şunu bilmiyor mu. Türkiye'de yöneticiler böyle bir önleme alamaz. İstanbul'da yer sarsıntısına karşı önlem almak, binaların en azından yarısının yıkılması demek.

Bu gerçekçi yöntemi Türkiye'yi yönetenler göze alamaz. Gerçekçi olsalardı yanlış yapılanmayı önlerlerdi.

Bekliyoruz şimdi. Şiddetli bir yer sarsıntısı... yıkıntılar arasında ölüm... Şunca yıl yaşadım, yeter bana. Ama bebekler, çocuklar, gençler...

Yazık.

16 Kasım Salı

Orhan Bursalı dün Cumhuriyet'te, bir yer sarsıntısında İstanbul biter diyordu. Tabii bu, Türki-

ye'yi de bitirecek. Böyle yazmasına bir anlam verememişim. Çünkü bu tür yazılar insanları korkutuyor. "Büyük bir yer sarsıntısı olacak İstanbul'u bitirecek. Önlem alın." demenin hiçbir anlamı yok. Kim önlem alacak.

Önlem alması gereken yetkililerde bu bilinç var mı.

Orhan Bursalı, bugün Cumhuriyet'te bir anlamda yazısını düzeltiyor. Şöyle diyor, "Depremi bütün çıplaklığıyla toplumun önüne koymak, insanları korkutmak amacıyla yapılmıyor. Toplum, akılcı düşünmeye, akılcı davranmaya (...) çağrılıyor." Orhan Bursalı'nın görüşüne göre, toplumu akılcı yapmak bir kaç kuşak alacakmış. "Ama şimdi insanları doğrudan tenine dokunan deprem tehlikesi, bu akılcılığın hızlandırabilir. Yöneticileri, toplumun baskısıyla akılcı yapabilir."miş.

Orhan Bursalı yine yanılıyor. Bu toplum, bilimsel düşünsün diye yöneticilere baskı yapmaz. Çadırdır oturan ev için baskı yapar. O kadar.

Bu toplum bilimsel düşünüş nedir bilmez. Bilseydi... bilimsel düşünceyi önemseydi bu gün bu durumda olmazdık.

Orhan Bursalı soruyor. "Düzce'de birçok ev sahibi kırmızı işaretli evlerini mavi işaretliye dönüştürüp kiraya verdi mi?"

Verdi.

Bunlar mı akılcı olsun diye yöneticilere baskı yapacak. Daha önce söyledim. Çok önce söyledim. Kentleşme bilimselleşmeyi gerektirir. Tarım toplumunun... köy toplumunun "bilgi"siyle kent kuramazsın. Biz köy toplumunun "bilgi"siyle kurduk kentleri. Bugün bunun sıkıntısını yaşıyoruz.

Orhan Bursalı, iki kuşak sonra toplumun akılcı olacağını söylüyor. Bunun nasıl olabileceğini söyleseydi de sevinseydim.

Şu bilinsin. Bu toplum, bu yapıyla, bu eğitimle giderse hiçbir zaman akılcı olamaz. N'olur. Akılcı bir toplumun kölesi olur, daha önce Anadolu'da kurulan devletler gibi yok olur gider

20 Kasım Cumartesi

Perşembe günü hiç durmadan yağmur yağdı. Cuma günü bütün gün güneşliydi. Saat 22.00 sularında İstanbul hafif sallandı. Bugün hava yağmurlu. İşte böyle yaşıyoruz.

Orhan Bursalı, *Cumhuriyet Bilim-Teknik*'te, "bilim insanı araştırır, verileri açıklar; toplumun yöneticileri de, belediyeler olsun, devlet olsun, hükümetler olsun önlemler alır..." diyor.

Şimdi duruma bakalım. Bursalı'nın da desteklediği varsayma göre, 7.4 büyüklüğünde bir yer sarsıntısı bekleniyor. Ama 8 büyüklüğünde bir depreme göre hazırlık yapılsın deniyor.

7.4 büyüklüğünde bir yer sarsıntısında İstanbul yerlebir olacak. 8'de yine *Cumhuriyet*'de "yeryüzünde ilerleyen dalgalar görülür." diyor.

7.4 ya da 8'e karşı nasıl bir önlem alınabilir. İşte bu söylenmiyor. Orhan Bursalı bilim insanı söyler, yöneticiler önlem alır diyor. Bu, sağlıklı bir yapıda olur. Ama Türkiye'de olmaz.

Az önce Orhan Bursalı'yla görüştüm. Şunu söyledim. Yer sarsıntısına bilimsel bakıyorsunuz ama önlem konusunda bilimsel değilsiniz. Bu yöneticilerin hiçbir zaman önlem almayacağını... bu yöneticilerin 24 saat sonrasını bile tasarlayamadıklarını biliyor musunuz.

Orhan Bursalı doğrular açıkça söylendikte bir kıpırdanma olabileceğini düşünüyor.

Benim düşüncem şu. İleri sürülen varsayım doğruysa, İstanbul boşaltılmalıdır.

22 Kasım Pazartesi

Hızla geçip gidiyor günler... Tarihlediğimiz zaman ölçeğine göre, kısa bir sonra bitecek 20. yüzyıl. Eric Hobsbawn, *Kısa 20.Yüzyıl* (Sarmal Yayınları) adlı eserinde *Felaket Çağı* diyor 20. yüzyıla. Bunun, özellikle Türkiye'de ciddi bir biçimde kavranmadığını biliyorum. Dünyada da böyle. Hem Türkiye'de hem dünyada bunu kavrayanlar var tabii. Ama ben çoğunluktan söz ediyorum. İşte bu çoğunluk sürüklüyor insanlığı.

Geçende bir oyun gördüm. *Asf*'in. Oyunun adı *Yobaz*. Metin Balay'ın. İlk elde söylenmesi gereken şu. Oyunda yobaz yok. Dinî sömüren bir dolandırıcı var. *Yobaz* adlı oyun Türkiye'de islamcı denemelerin gerçekliğine uymuyor. Abdurrahman Dilipak, Mehmet Şevki Eygi, İsmet Özel, Yaşar Kaplan, Hasan Karakaya bu oyunu destekler. Çünkü onlar da din sömürüsüne, özellikle böyle adamlara karşı.

Bir yazar, herşeyden önce gerçekliği doğru çözümlmelidir. *Yobaz*, bu açıdan son derece yanlış bir oyun. Ama bu oyun ayakta alkışlandı... bravo sesleriyle salon çınladı.

İşte seyircimiz bu. Böylesi bilinci dumura uğratılmış insanlar... tabii önündeki gerçekliği göremiyor... nerde 20. yüzyılı kavrayacak.

25 Kasım Perşembe

Hastayım... grip. Öksürük, aksırık, hapşırık...

ateş... ağrı. Başta cıgaranın, rakının, sonra yenen, içilen hiçbir şeyin tadı yok.

Bu hastalığın kendiliğinden geçmesini bekledim. Geçmedi. Tam tersi günden güne tutsak aldı beni. Sonunda Işıl hanım devreye girdi. Eczacı... türlü ilaçlarla gribe karşı mücadele başlattık.

Öksürük dışında yakınımıyorum hastalıktan. Ateşler içinde yatarken geçmiş günleri düşünüyorum.

Dün gece ateş yüzünden bir kabus gördüm. *Beksa*'da bir pazar günü Kemal Özer'le ilgili bir toplantı var. Ben de konuşmacılardan biriyim. Tam kürsüye çıkarken notlarımın yanında olmadığını anlıyorum. Ter içinde uyandım.

Öksürük olmasa, ağrılarım, ateşimle yatarım sessizce.

Hastalıkta... ateşler içinde yatmayı... ateşler içinde geçmişi düşünmeyi seviyorum.

Bu hastalıkta şunu anladım. Öksürüğü sevmiyorum. Öksürükten başkaları da rahatsız oluyor... ya da olabilir. Ağrı öyle değil. Yalnız kişiyle ilgili. Bu hastalıkta da eklem yerlerim ağrıdı durdu. Hepsi birden değil, bir orası, bir burası. Çok ağrırsa n'olur bilmem ama, bu hafif ağrılardan tad aldım.

27 Kasım Cumartesi

İyileşiyorum.

Abdullah Öcalan'ın idam kararı onandı. Bizim beceriksiz yöneticiler n'apacaklar bakalım. "Bu bizim iç işimizdir. Size ne" diyemezler. Çünkü AGİT'le birlikte onu bunu asıp kesme... dönemi kapandı. İdam etmezsen, her ölümde ayağa kaldırdığın, binlerce insanı nasıl bu işe razı edeceksin.

Bir gün sonrasını düşünemiyenler, düğüm düğüm üstüne atılmış sorunlarla ülkeyi her gün zor bir duruma sokuyor.

30 Kasım Salı

Bitmez tükenmez üzüntüler... bir türlü çözümlenemeyen maddi sorunlar. Tabii bir de yer sarsıntısı beklentisi. Böyle durumlarda iyiden iyiye felsefeye sığınıyorum.

Bu cangılda... bu kaçgun döneminde felsefe, benim için anne kucağı... Her türlü vuruşlardan beni koruyan, ılık, sevecen bir anne kucağı. O kucakta esenlikle yaşıyorum.

Marks, Arno Ruge'ye yazdığı, eylül 1843 tarihli mektupla şöyle diyor, "Almanya'da her şey zorla bastırılmış; gerçek bir zihin anaşisi, ete kemiğe bürünmüş, budalalık egemenliği üzerimize çullanmış." 150 yıl onra 1999'da Türkiye böyle değil mi.

Haldun Taner'in oyununu, Kozan'da kaymakam yasaklıyor... Ete kemiğe bürünmüş budalalık egemenliğin baskısında yaşıyorum. Felsefe burda elini uzatıyor bana.

Bugünlerde felsefe, hayatla aramda tek ilişki biçimi... beni hayata bağlayan ya da yaşama nedenim.

1 Aralık Çarşamba

Otuzbir gün sonra ikibin yılına giriyoruz. Tabii girebilirsem... Çünkü büyük bir yer sarsıntısı bekleniyor İstanbul'da. Bugün... az sonra da olabilir deniyor yer sarsıntısı için.

Şunu söylemeliyim. Hayata hiçbir zaman aşırı bağlanmadım. Bu nedenle yer sarsıntısı olur da ölürüm kaygısıyla yaşamıyorum. Üstelik bunca yıl yaşadım. Paranın kesinlikle egemen olduğu bu dünyada pek istekli de yaşamıyorum açıkçası.

Bu dünya benim özlediğim bir dünya değil. Yaşamak istediğim bir dünya değil bu dünya.

Eric Hobsbawm *Kısa 20. Yüzyıl* adlı eserinde (Sarmal yayınları, Türkçesi yavuz Alogan) 20. yüzyıl için "kuşkusuz bugüne kadar bildiğimiz en kanlı yüzyıl" diyor.

Doğru.

Yalnızca Türkiye'de ben 1960'tan beri gırtlığımıza kadar kan deryası içinde yaşıyorum. İdamlar... ya Sivas'a kadar uzanan toplu kıyımlar... gece yarısı kapı kırıp insan kurşunlamalar...

Bütün bunlar otuzbir gün sonra ikibininci yıla girdikte değişecek mi. Hayır. Değişmeyecek. Daha kötüsü, kapitalizm ikinci bin yılı da hızla paraya dönüştürüyor.

Gerçekten ikinci bin yıla giriyoruz sanki. Bunun uyduruk bir takvim oyunu olduğunu... bir uzlaşma olduğunu unutuyoruz.

Hayır, hiç kimsenin keyfini kaçırmayı istemiyorum. Beni okuyan bir hanım ya da erkek, yeni bir aşkın heyecanı yaşıyor... ikinci bin yıla bu yeni aşkın heyecanıyla sevgiliyle girecek.

Ne güzel...

Belki bir şair, şu anda yeni... güzel bir şiir yazmanın sevincini tadıyor.

Ne güzel.

Belki şu anda sabahın erken... biraz soğuk bir saatinde bir erkek, uzun bir yolculuktan sonra tireninden indi. Garda sevgilisini bekliyor. Yüreğinin atışlarına saniyeler yetişmiyor.

Ne güzel.

Hayat devam ediyor. Belki bir bebek bugün ilk kez anne dedi... belki bir bebek bugün ilk kez ilk adımını attı. Belki, ölecek diye binbir üzüntüyle başında beklediğimiz annemiz gözlerini açtı, "merhaba" dedi.

Hayatın güzel yanları bunlar... insanı gülümseten... insana esenlik getiren yanlar. Ama bizler, bizi bir zamanlar heyecanlandıran... bizi gülümseten bu yanları çabucak unutuyoruz.

Sanki sevdiğimiz erkeğe koşma koşma gitmedik...

bas bas bağırdığımız bu çocuk, bir anne deyişle bizi sevindirmedir sanki.

Bizi heyecanlandıran... bizi sevindiren "Hayat ne güzel... yaşamak ne güzel" dedirten anlar hiç yaşanmadı sanki.

Söyle bana... o adama sırlılık aşık değildiydin sen. Peki sen o kadın için günlerce uykusuz kalmadın mı.

Ya sen... bir zamanlar "Dostum" dediğin insana, şimdi niye çemkiriyorsun. N'oldü sana, niye değiştin.

İnsani üretkenlikle bir tükenişi yaşıyoruz. Güzel anları... bizi hayata bağlayan anları yeniden üretmiyoruz. Güzellikleri çabucak tüketiyoruz. Yok ediyoruz. Çiğniyoruz.

Geçmiş olmayan, geleceksiz bir yaşam. Dünyaya bakıyorum uzaktan... Yükselen maddi değerler... yerle bir edilen insani değerler...

Kanat çırpma çırpma yaşıyorum. Dünyada konacak bir yer arıyorum. Yok.

2 Aralık Perşembe

Sofist Alkidamas şöyle dermiş. "Felsefe, yasa, töreye karşı insanın kalesidir." Bu kalenin burçlarından olup bitenlere baktıkta insanlar pek zavalı görünüyor bana. Hiçbir fırsatı kaçırmadan para peşinde, ün peşinde koşmalar... onu bunu dirsekleme...

Ama ben insanın zavallı olmadığını biliyorum. Dünyada ne varsa, insan yaptı. Dik duruşla başlayan o görkemli yürüyüşle nice güzel eserler yarattı insan.

Peki, nasıl oldu da bu noktaya geldik. Başka bir noktada olmamız mı gerekiyordu da nasıl oldu da bu noktaya geldik diyorum. Hayır, bir tarih idesi yok kafamda. 20. yüzyılın sonunda insanlık şu noktada olmalıydı demiyorum.

Özlemle ideyi karıştırmamalı.

Benim sorunum şu. Sofist Alkidamas, doğadan yola çıkarak köleliği kabul etmiyor. Hele Phales... Phales de sofist.

Phales eşitsizlik, haksızlık sorununa mülkiyet açısından bakan bir düşünür. Bir devlet kurulurken daha başta mülkiyet eşit dağıtılmalı demiş.

Üretimin yetersizliği yüzünden, ilk çağda, orta çağda, yeni çağda eşitlikçi bir toplum kurmak mümkün değildi. Ama günümüzde mümkün böyle bir toplum.

İşte benim sorunum bu. Üretim elverişli olması na karşın niçin eşitlikçi bir toplum kuramıyoruz.

Bunu düşünüyorum hep. Yoksa bu, bende bir tarih idesi mi. Kafamda bir ide yok derken kendimi mi kandırıyorum.

Bilmem.

İNSANCIL ATÖLYESİ'NDE

→ FELSEFE

→ EDEBİYAT

→ KORO

→ MÜZİKSEL FORMASYONLAR

→ ŞİİRİMİZDE TEMALAR

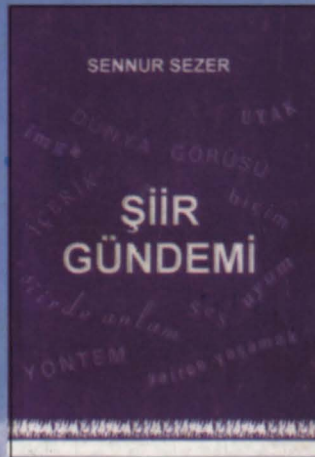
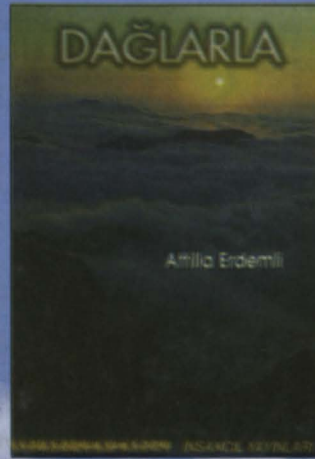
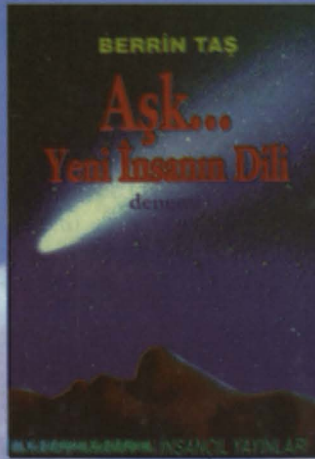
→ TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE
MÜZİĞİN GELİŞİMİ

→ TİYATRO

ÇALIŞMALARI DEVAM EDİYOR.

İNSANCIL KİTAP

“Aydınlanmanın yolu”



İNSANCIL YAYINLARI